

Arkistonhoitajan vallan
vaikutus Vapaussodan
arkiston muodostamiseen
1918–1921

Mari Kaattari
Pro gradu -tutkielma
Suomen historia
Historian, kulttuurin ja
taiteiden tutkimuksen laitos
Turun yliopisto
Marraskuu 2018

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos/

Humanistinen tiedekunta

KAATTARI, MARI: Arkistonhoitajan vallan vaikutus Vapaussodan arkiston muodostamiseen 1918–1921.

Pro gradu -tutkielma, 67 s., 15 liites.

Suomen historia

Marraskuu 2018

Pro gradu -työssäni tutkin kuinka arkistonhoitajan valta on vaikuttanut sisällissodan jälkeisen Vapaussodan arkistoksi nimetyn arkistokokoelman muodostamisessa vuosina 1918–1921. Työssäni yhdistyy arkistoteoreettinen vallan tutkimus Suomen historiaan. Arkistonhoitajan vallan vaikutusta on tärkeää tutkia, sillä se ei ulotu vain arkistoihin ja asiakirjoihin, vaan myös historian tutkimukseen, jonka kautta muodostamme henkilökoh- taista ja kansallista muistia. Tämän vuoksi on tarpeellista tarkastella miten ja miksi arkisto on muodostettu sekä pohtia kokoelmassa olevia hiljaisuuksia eli puutteita, joihin arkis- tonhoitaja voi vaikuttaa.

Arkiston muodostamisen taustalla oli Valtionarkistossa aloitettu asiakirjojen keräys, jonka tavoitteena oli arkistoida sisällissotaan ja sen valmisteluun liittyvää aineistoa mo- lemmilta osapuolilta, punaisilta sekä valkoisilta. Keräyksen alkaessa yhteiskunnallinen tilanne oli jakautunut, ja sitä vahvisti valkoisten jo sodan aikana luoma vapaussota-tul- kinta siitä, että sota käytiin ensisijaisesti Suomen itsenäisyyden säilyttämiseksi. Keräyk- sen ja arkiston muodostamisen johdossa oli arkistonhoitaja Kaarlo Blomstedt, jonka apuna olivat arkistonhoitajat Gunnar Sohlberg sekä myöhemmin Ragnar Rosén. Keräys- työssä maa jaettiin piireihin, joissa asiamiehet hoitivat keräystä Valtionarkiston puolesta.

Tutkimuksen perusteella arkistonhoitaja Blomstedtin vallankäyttö näkyy keräystyössä sekä arkiston muodostamisessa monessa kohtaa. Hänen aloitteestaan jo toiselle toimikun- nalle annettu keräystyö siirrettiin Valtionarkistolle ja hänet nimitettiin sen johtoon. Blom- stedt myös hyväksyi ja valitsi piirien asiamiehet sekä apulaisensa. Hän käytti myös sa- nallista valtaa, joka näkyy niin arkiston nimessä kuin keräyksen painatteissa. Blomstedt toimi ylimpänä vallankäyttäjänä, jonka vaikutukset näkyvät edelleen asiakirjoissa sekä kokoelmassa. Arkistolla oli asiakirjojen säilyttämisen lisäksi toinenkin tehtävä, se poh- justi ja ylläpiti voittajien vapaussota-tulkintaa sivuuttaen samalla hävinneen osapuolen näkemyksen.

Asiasanat: Arkisto – Valta – Sisällissota – Vapaussodan arkisto – Hiljaisuudet

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	1
1.1 Tutkimuskysymykset.....	2
1.2 Tutkimuksen lähdeaineisto.....	5
1.3 Arkistot ja valta	8
2. Sisällissodan asiakirja-aineistojen tallennus – kenellä valta kerätä?.....	12
2.1 Kolme toimijaa	12
2.2 Valtionarkisto keräyksen johtoon.....	18
2.3 Keräystyö etenee	29
3. Aineistosta kokoelmaksi.....	39
3.1 Keräyksestä aineiston järjestämiseen ja luettelointiin.....	39
3.2 Luettelematon aineisto	48
3.3 Vapaussodan arkiston hiljaisuudet	52
4. Arkistonhoitaja vallankäyttäjänä	59
Lähdeluettelo.....	63
Liitteet	68

1. Johdanto

”Kirkollis- ja opetustoimikunta saa täten käskää Valtionarkistoa antamaan jollekulle virkamiehellenne tai tarkoitusta varten Valtionarkiston palvelukseen toistaiseksi otettavalle ylimääräiselle virkamiehelle toimeksi Valtionarkistossa säilytettäväksi koota ja järjestää kaikki saatavissa olevat asiakirjat ja muut tiedot, jotka ovat omiansa jollain tavalla valaisemaan päättymässä olevan vallankumouksen historiaa.”¹

Näin alkaa senaatin Kirkollis- ja opetustoimituskunnan 25.4.1918 lähettämä kirje Valtionarkistolle. Kirjeen myötä Valtionarkisto sai tehtäväkseen järjestää ja koota sisällissotaa koskevat aineistot, pois lukien sotasyllisyyteen liittyvät kysymykset. Kerätystä aineistosta järjestettiin kokoelma, joka nimettiin Vapaussodan arkistoksi. Keräyksen ja arkiston tausta oli tammikuun 26. päivä 1918 Suomessa syttyneessä punakaartien ja suojeluskuntien välisessä sisällissodassa, joka päättyi 5. päivä toukokuuta samana vuonna punaisten antautumiseen.²

Arkiston nimityksen taustalla oli voittajaosapuolen kokemus, että käynnissä oli vapaussota, sillä punakaartit olivat aloittaessaan sodan liittyneet vieraaseen valtaan ja näin uhkasivat Suomen valtiota. Suomen tasavallan katsottiin olevan sodassa Neuvosto-Venäjän kanssa ja sodan tavoitteena oli säilyttää valtiollinen itsenäisyys. Vallankumouksellisia pidettiin pettureina, jotka olivat pyrkineet kumoamaan vasta saavutetun itsenäisyyden. Vapaussota-nimitys otettiin käyttöön senaatissa ja sen joukoissa keväällä 1918. Sodan päätymisen jälkeen nimitys yleistyi voittajaosapuolen käyttämänä ja kokoelman nimittäminen Vapaussodan arkistoksi on näin ollen luonnollinen jatkumo keväällä 1918 vallinneesta ilmapiirille.³

Vuoden 1918 sodalla on monia muitakin nimityksiä kuin vapaussota, kuten kansalaissota, kapina, vallankumous ja sisällissota. Tutkimuksessani käytän nimitystä sisällissota, sillä se ei painota sodan kumpaakaan osapuolta. Se on samaan aikaan sekä informatiivinen että

¹ Senaatin kirkollis- ja opetustoimikunnan kirje 25.4.1918 Valtionarkistolle, Kansallisarkiston I arkisto, Saapuneet kirjeet, Eaa:3, KA.; Arkistojen portti, Vapaussodan arkisto, http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Vapaussodan_arkisto.

² Haapala & Hoppu 2009, 100, 222.

³ Haapala & Hoppu 2009, 10–11; Alapuro 2017, 225.

neutraali ja kertoo mistä tapahtumassa on kysymys luomatta ennakkoasetuksia. Sisällissota kuvastaa myös sodan luonnetta, eikä se sulje pois ulkovaltojen osallistumista.⁴

Sisällissodasta tuli tänä vuonna kuluneeksi sata vuotta, mutta kiinnostus sotaa kohtaan ei ole vuosien saatossa laantunut ja aihetta tutkitaan edelleen ahkerasti. Sotatapahtumat, niistä tuomitut rangaistukset sekä sodan lopputulos toimivat pitkään kansalaisia erottavana tekijänä ja vasta 1960-luvulla ilmapiirin muutoksen myötä alkoi kansakunta yhtenäistyä. Vuosikymmenellä sisällissodan voittajien tulkinta alkoi heikentyä ja hiljalleen alkoi siirtyminen yksimielisestä vapaussota- tulkinnasta yhä enemmän sisällissodan molempia osapuolia tutkivaksi. Ilmapiirin muutos näkyi myös muistiorganisaatioiden kohdalla ja eri arkistot käynnistivät keruita liittyen sodan uuteen tulkintaan.⁵ Sisällissota aiheutti suomalaisiin yhteiskunnallisen trauman, jonka vaikutukset näkyvät yhä tänä päivänä. Vapaussodan arkisto on osa sisällissodan muistia ja sen muistamista. Keräytyö ja sen pohjalta muodostettu arkisto on kiinnostava pala sisällissodan ja sen jälkeisen ajan historiaa, jonka tutkiminen on tarpeellista.

1.1 Tutkimuskysymykset

Pro gradu -työssäni tutkin, kuinka arkistonhoitajan valta on vaikuttanut Vapaussodan arkistoksi nimitetyn aineistokokoelman muodostamisessa. Arkiston muodostamista tulee tutkia, sillä historiallisten lähteiden avulla on luotu valtion legitimitietin perustaa, jota hallittiin asiakirjallisella tiedolla. Tätä tietoa on käytetty vallan välineenä.⁶ Arkistonhoitajan vallan vaikutusta Vapaussodan arkiston muodostumiseen ei ole aikaisemmin tutkittu. Keskittymällä tutkimuksessa ensisijaisesti arkiston syntyyn eikä sen sisältöön on mahdollista löytää uusi näkökulma ja ymmärrystä tutkittuun asiaan.

Arkistojen valta on aiheena tärkeä, sillä tutkijoiden sekä muiden käyttäjien on oltava tietoisia ja ymmärrettävä, että jo ennen kuin he ovat valinneet käyttämänsä lähteet, on arkistonhoitaja toimillaan rajannut lähdemateriaalia. Juuri valintojensa kautta arkistonhoitaja vaikuttaa arkistokokoelman syntyyn sekä toimii vallankäyttäjänä, halusi hän sitä tai ei. Ei ole merkityksetöntä, miten ja mistä näkökulmasta arkistot tuovat esille historiallisia

⁴ Haapala & Hoppu 2009, 10–12.

⁵ Haapala & Hoppu 2009, 423–424, 467–469; Alapuro 2017, 230; Peltonen 1996, 17–18.

⁶ Kanerva 2015, 52, 101.

tapahtumia, sillä niiden kautta muodostamme henkilökohtaista, kansallista ja yhteisöllistä muistia.⁷

Pääkysymyksen rinnalla tärkeitä apukysymyksiä ovat: kuinka keräys organisoitiin ja miten aineisto kerättiin? Miten aineisto järjestettiin ja luettelointiin? Mitkä asiat vaikuttivat kokoelman muodostumiseen ja miksi se muodostettiin? Keräyksen järjestäminen ja arkiston muodostaminen ovat yhteydessä arkistonhoitajan valtaan. Näiden vaiheiden tutkimisen kautta pystyn tarkastelemaan, miten valtaa käytettiin ja kuinka se näkyy arkistossa. Arkistonhoitajalla⁸ tarkoitan tässä tutkimuksessa arkiston parissa työskenteleviä ja kokoelmaan vaikuttaneita henkilöitä eli Kaarlo Blomstedtia, Gunnar Sohlbergia ja Ragnar Rosénia. Arkistonhoitaja -titteli on ollut virallisesti käytössä vain virassa olleilla eli Blomstedtillä.⁹ Tutkimuskysymysten pohjalta olen luonut rungon ja työni etenee niiden mukaan. Koska arkistonhoitajat hoitivat Vapaussodan arkistoon liittyviä eri tehtäviä välillä samanaikaisesti, aiheuttaa tämä ajallista päällekkäisyyttä käsittelyluvuissa, mikä on hyvä huomioida.

Vapaussodan arkiston keräystyötä sekä itse arkistoa on sivuttu pintapuolisesti useassa teoksessa ja tutkimuksessa. Andreas McKeough esittelee keräystyön ja arkiston sekä pohtii arkiston yhteyttä kansallisen muistin rakentamiseen väitöskirjassaan *Kirjoittaen kerrottu sota: Tutkimus vuoden 1918 sodan kerronnallisesta käsittelystä omaelämäkerrallisissa teksteissä*. Vapaussodan arkisto on kuitenkin vain yksi arkisto muiden sisällissodan aineistoja säilyttävien joukossa hänen tutkimuksessaan eikä sen olemassaoloon ja merkitykseen syvennyttä tarkemmin.¹⁰

Jussi Nuortevan ja Päivi Happonen teoksessa *Suomen Arkistolaitos 200 vuotta* käydään läpi Suomen arkistolaitoksen toiminta ja kehitys. Siinä tuodaan esille myös lyhyesti sisällissodan merkitys virastolle ja Vapaussodan arkiston keräystyö. Koska kyseessä on historiallinen yleisteos, arkiston keräys ja kokoelma mainitaan vain lyhyesti. Teoksesta olen saanut myös viitteitä sadan vuoden takaisesta arkistohoidosta.¹¹ Vuosisadan alun

⁷ Schwartz & Cook 2002, 5.

⁸ Katson kaikkien Vapaussodan arkiston keräyksessä, järjestämisessä ja kokoamisessa osittain tai kokonaan mukana olevien työn olleen arkistonhoitajalle kuuluvia tehtäviä ja näin ollen kutsun heitä arkistonhoitajiksi.

⁹ Virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1918–1921, Kansallisarkiston I arkisto, virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Hfb:2, KA.

¹⁰ McKeough 2017.

¹¹ Nuorteva & Happonen 2016.

aikaista arkistointia esittelee myös Jari Lybeckin teos *Reinhold Hausen – Valtionarkiston johtaja ja historiantutkimuksen edistäjä*. Kirjasta saa tietoa myös Blomstedtin uran alkuvaiheista arkistossa.¹²

Arkistonhoitajan valtaa on käsitellyt Jonne Kanerva pro gradu -tutkimuksessaan *Paperi-valtikka: Arkistolaitos ja asiakirjahallinto poliittisen vallan välineinä Preussissa 1848–1918*. Hän keskittyy tutkimuksessaan tarkastelemaan arkiston käyttöä valtion politiikan välineenä. Tutkimus ei suoranaisesti keskity arkistonhoitajan valtaan, mutta siinä tuodaan esille se, että heidän roolinsa oli keskeinen tekijä valtion vallankäytössä.¹³ Arkistojen ja vallan suhdetta on tutkinut filosofiselta pohjalta Ella Oksanen pro gradu -tutkielmassaan *Arkisto tiedon, vallan ja lausumien järjestelmänä. Michel Foucault'n filosofia arkistoteoreettisen ajattelun innoittajana*. Hän keskittyy tutkimuksessaan siihen, kuinka Michel Foucault'n ajattelu on vaikuttanut arkistoteoreetikoihin.¹⁴

Sisällissodasta löytyy paljon teoksia ja aihetta on myös tutkittu ahkerasti. Oman tutkimukseni kannalta tärkeitä teoksia on muutama. Aapo Roselius on tarkastellut suojeluskunnan ja veteraaniliikkeen vapaussodan muistamisen eri muotoja väitöskirjaansa perustuvassa teoksessaan *Kiista, eheys, unohdus: Vapaussodan muistaminen suojeluskuntien ja veteraaniliikkeen toiminnassa 1918–1944*. Kirja tuo esille, miten Valtionarkiston keräystyö yhdistyi valkoisten vapaussota-tulkintaan, ja kuinka sitä ja Vapaussodan arkistoa käytettiin yhtenä keinona vahvistaa tätä tulkintaa sodasta.¹⁵

Seppo Hentilä käsittelee myös sisällissotaa teoksessaan *Pitkät varjot: Muistamisen historia ja politiikka*. Hän näkee sodan vaikuttaneen koko itsenäisen Suomen historiaan. Hentilä tuo myös Roseliuksen tavoin esille sisällissodan jälkeisen keräyksen liittäen sen valkoisten vapaussota-ajatukseen ja sisällissodan jälkeensä jättämän kahtiajakautuneisuuteen.¹⁶ Pertti Haapala ja Tuomas Hoppu luovat laajan katsauksen sisällissotaan kirjassaan *Sisällissodan pikkujättiläinen*, jota olen käyttänyt yleisteoksena tutkimuksen teossa.¹⁷

¹² Lybeck 2017.

¹³ Kanerva 2015.

¹⁴ Oksanen 2015.

¹⁵ Roselius 2010.

¹⁶ Hentilä 2018.

¹⁷ Haapala & Hoppu 2009.

1.2 Tutkimuksen lähdeaineisto

Tutkimukseni paikantuu kahteen aiheeseen, teoriaan arkistonhoitajan vallasta ja sisällissotaan, sisällyttäen ne toisiinsa. Tutkimukseni ajallinen raja on 1918–1921. Vuoden 1918 huhtikuussa Vaasan senaatti antoi käskyn sisällissodan aineistojen keruusta, kokoamisesta ja järjestämisestä. Kokoelmaan liittyvä aktiivinen aineistojen keruu päättyi vuoden 1919 kesäkuussa ja järjestetyn arkiston luettelointi vuoden 1921 lopussa.¹⁸ Vapaussodan arkistoon aineistoa on kertynyt myös vuoden 1921 jälkeen. Koska tutkimukseni keskittyy arkiston muodostamiseen ja siihen liittyviin päätöksiin, ei ole tarvetta tarkastella arkistoa tai siihen liittyviä muutoksia vuoden 1921 jälkeen.

Vapaussodan arkiston säilytyspaikkana toimi Helsingissä sijaitseva, vuoden 1918 kesällä perustettu Sota-arkisto vuoden 2007 loppuun. Sota-arkisto oli osa Valtionarkistoa ja sen tehtävänä oli toimia puolustusministeriön virka-arkistona vastaten itsenäistymisen jälkeen perustetun armeijan asiakirjojen säilyttämisestä. Vuodesta 2008 eteenpäin kokoelmaa on säilytetty edelleen Helsingissä mutta Kansallisarkiston Rauhankadun toimipaikassa.¹⁹

Keskeisimmät alkuperäislähteeni ovat arkistonhoitaja Kaarlo Blomstedtin, maisteri Gunnar Sohlbergin sekä professori Ragnar Rosénin työkertomukset vuosilta 1918–1921. Työkertomuksiin arkistonhoitajat kirjasivat käsin työtehtävänsä kuukausittain, Blomstedt suomeksi ja Sohlberg sekä Rosén ruotsiksi. Kirjoittajasta riippuen kertomukset ovat muutamasta rivistä puoleentoista sivuun mittaisia.²⁰

Arkistonhoitajien työkertomusten lisäksi Valtionarkiston vuosikertomukset ja viraston kirjeenvaihto aikaväliltä 1918–1921 sekä Vapaussodan ja kapinan asiakirjakokoelman asiakirjat ovat tärkeitä lähteitä. Asiakirjakokoelma on jaoteltu kolmeen osioon, kiertokirjeisiin, luetteloihin ja asiakirjoihin, sekä lähetettyihin ja tulleisiin kirjeisiin. Niiden avulla selvitan keräyksen etenemistä. Kirjeenvaihdon kautta saadaan yksityiskohtaisempaa tietoa keräyksestä ja erityisesti arkiston ja asiamiesten suhteista. Vuosikertomuksissa

¹⁸ Senaatin Kirkollis- ja opetustoimituskunnan kirje 25.4.1918 Valtionarkistolle, Kansallisarkiston I arkisto, Saapuneet kirjeet, Eaa:3, KA.; Rosénin työkertomus 11/1921; Vuosikertomus 1919, Kansallisarkiston I arkisto, virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Hfb:2, KA.

¹⁹ Nuorteva & Happonen 2016, 110, 355.

²⁰ Virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1918–1921, Kansallisarkiston I arkisto, virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Hfb:2, KA.

kirjoitetaan myös Vapaussodan arkiston keräystyön ja arkiston muodostamisen vaiheista. Valtionarkiston työ- ja vuosikertomukset sekä lähetetyt ja saapuneet kirjeet sijaitsevat Kansallisarkiston I:ssä virka-arkistossa, kun taas Vapaussodan ja kapinan asiakirjakoelma on arkistoitu Vapaussodan arkiston Joensuun alue-esikunnan asiakirjojen alle.

Käytän lähteenä myös Vaasan senaatin alaisen sisäasiaintoimituskunnan muutamaa pöytäkirjaa sekä kirjettä vuodelta 1918, jotka on arkistoitu Vaasan senaatin arkistoon, jota säilytetään Kansallisarkistossa Helsingissä. Edellä mainitun viraston lisäksi lähteenä käytän myös kirkollis- ja opetusviraston kirjeenvaihtoa sekä käskyjä liittyen keräykseen ja arkiston muodostamiseen vuodelta 1919. Kirjeenvaihto sekä käskyt löytyvät Kansallisarkiston I:n virka-arkiston kirjeistä sekä Vapaussodan ja kapinan asiakirjakoelmasta Kansallisarkistosta Helsingissä. Kirkollis- ja opetusvirastolla on ollut keskeinen rooli aineistojen keräyksen alkuunpanijana sekä määrätessään virkamiehen huolehtimaan aineistojen kokoamisesta että myöntäessään keräykselle rahoituksen.²¹

Saadakseni kokonaiskuvan, millaisia arkiston parissa työskentelevät henkilöt olivat, tutkin Ruuthin, Blomstedtin sekä Sohlbergin henkilöarkistoja. Henkilöarkistojen materiaali on laaja, koulutodistuksista henkilökohtaisiin kirjeisiin sekä tutkimusmateriaaleihin. Rosénilla ei ole henkilöarkistoa, mutta hänen taustaansa on ollut mahdollista selvittää muiden lähteiden kautta.²²

Tutkimuksen teossa olen huomionut myös historiantutkimuksen peruseräaatteet. Pohdin lähteideni tehtävän ja niiden sisällön välistä suhdetta. Jokaisen yksittäisen lähteen informaatioarvo on erilainen, ja tavoitteena on löytää niistä tutkimuskysymykseen vastaava hedelmällinen tieto. Lähteiden kohdalla on huomioitava se, että niiden sisältämä informaatio on aina riippuvainen lähteen luojasta. Lähteen luoja tekee päätöksen siitä, minkälaista tietoa ja kuinka paljon lähde antaa. On huomioitava mahdolliset puutteet lähteissä, ja mahdollisuuksien mukaan selvittää miksi niitä on. On myös pohdittava lähteiden suhdetta toisiinsa, yhdestä lähteestä voi saada vihiä jostakin seikasta, mistä muualla ei mainita lainkaan. Tärkeää on myös huomioida se, että lähteiden luvussa on aina kyse tulkinasta.²³

²¹ Senaatin Kirkollis- ja opetustoimikunnan kirje Valtionarkistolle 25.4.1918 ja 15.8.1918, Kansallisarkiston I arkisto, Saapuneet kirjeet, Eaa:3, KA.

²² Henkilöarkistot sijaitsevat Kansallisarkiston Helsingin toimipaikassa; Rosénista löytyy tietoja esimerkiksi *Suomen arkistolaitos 200 vuotta* -teoksesta sekä Kuka kukin on -teoksesta vuodelta 1954.

²³ Kalela 2000, 92–93.

Tulkitsen lähteitä lähiluvun avulla. Lähiluku viittaa sanana kirjallisten tekstien analyysiin sekä tulkintaan ja sen tavoitteena on tekstin syvällisempi ymmärtäminen. Lähilukua voidaan käyttää myös metodina, esimerkiksi runojen tarkastelussa, mutta tässä käytän sitä lukutapana. Luen lähteinä olevia työkertomuksia, vuosikertomuksia ja kirjeitä useaan kertaan, mahdollisuuksien mukaan erilaisia näkökulmia etsien, jotta tekstin monipuolisuus pääsee esiin. Lukeminen tapahtuu useassa eri tutkimuksen teon kohdassa, ensin hahmottelemalla lähteiden yksityiskohdista kohti kokonaismerkitystä. Lukiessa pyrin huomioimaan myös kontekstit, sillä ennako-oletuksemme sekä aiemmat tietomme asiasta vaikuttavat siihen, kuinka suhtaudumme asioihin. Lukukertojen väliin olen jättänyt aikaa, jotta mieli saa mahdollisuuden nähdä aiemmin pimentoon jääviä seikkoja. Tavoitteena usean lukukerran avulla on häivyttää tekstiin kohdistuvat ennako-oletukset, jotka saattavat vaikuttaa analyysiin.²⁴

Myöhemmät lukukerrat ovat avanneet lähteen tekstiä enemmän ja tuottaneet syvempää tulkintaa. Ennen kirjoitusprosessia kävin läpi tärkeimmät lähteet, jotta sain kattavan käsityksen niiden luonteesta. Aluksi lähteiden muodostaman kokonaisuuden hahmotus oli toisinaan haastavaa ja moni seikka jäi huomioimatta tai en ymmärtänyt niiden yhteyttä. Riippuen kirjoitusprosessin eri kohdista, paluu lähteiden pariin on tuottanut uusia merkityksiä tai kumonnut aiempia ajatuksia. Aiemmin tehdyt analyysit ja päätelmät ohjaavat lähteiden lukua yhä enemmän. Lähiluvun avulla olen tarkentanut ja korjannut omia tulkintojani teksteistä. Olen myös pyrkinyt löytämään suoraa tai epäsuoraa viittauksia asiakirjoihin, joista voisi olla hyötyä tutkimuksessa. Tällä tavoin on mahdollista löytää näkyvämpiä rakenteita, mutta myös asiaan liittyviä kadonneita tai hävitettyjä asiakirjoja, joiden katoamisesta ei ole tietoa.²⁵

Haasteita työkertomusten ja erilaisten luonnosten tulkinnassa loivat erilaiset käsialat yhdistettynä tekstien osittaiseen ruotsinkielisyyteen. Haastaviin lähteisiin palasin useasti saadakseni vahvistuksen, että olin ymmärtänyt sanat ja tekstin oikein. Usea lukukerta myös auttoi tunnistamaan eri henkilöiden käsialalle tyypillisiä seikkoja, jonka kautta aiemmin pimentoon jäänyt sana tai lause avautui. Käsiälojen vertailun kautta oli mahdollista selvittää myös eri tekstien laatijoita nimettömistä asiakirjoista.

²⁴ Pöysä 2010, 335–344; Pöysä 2015, 30–31; Brummet 2009, 9.

²⁵ Duranti & Franks 2015, 55–56; Pöysä 2015, 32.

Tutkimusta tehdessä olen ottanut huomioon myös sanojen merkityksen. Yhden näkemyksen mukaan kieltä ei voi erottaa tiedonmuodostuksen prosessista ja tämän mukaan se mitä sanotaan, on yhteydessä siihen, miten jokin asia sanotaan. Sanan sisältö ja muoto ovat olennaisia tekijöitä tiedonmuodostuksessa. Sanavalinnoilla muokkaamme ja vaikutamme siihen, minkälainen kuva tapahtumista ja asioista syntyy. Saatamme kirjoittaessa käyttää yhtä sanaa ja puhuessa toista, samalla muunnamme ja luomme uutta tarinaa tapahtumasta, tiedostaen tai tiedostamatta. Kieli ei ole neutraali väline, vaan se muokkaa ihmisten käsityksiä.²⁶ Sanat voivat olla arvottavia ja heijastaa yhtä näkökulmaa asiasta, mistä on hyvänä esimerkkinä johdannossa mainitut useat sodan nimitykset sekä itse arkiston nimi. Lähteiden teksteihin, ja erityisesti niiden sanavalintoihin, on suhtauduttava kriittisesti, koska asiakirjoilla on aina jokin tehtävä, joihin sanoja tarvitaan.

Lähdekriittisyyden sekä terminologian lisäksi on huomioitava tutkimuskohteen yhteys tutkijaan. Koska sisällissodalla on ollut suuri vaikutus suomalaisiin sodan aikana sekä sen jälkeen, on tutkijan pohdittava asemaansa tutkimuskohteeseen nähden. Ei ole tiedossa, että suvussani olisi ollut sisällissotaan osallistuneita, joten henkilökohtaista sidettä tapahtumiin ei ole. Tämän vuoksi on mahdollista tutkia asiaa ilman sukuun liittyvää yhteyttä. Tutkimusta tehdessä olen huomionut myös, että Vapaussodan arkisto oli alusta lähtien voittajaosapuolen arkisto. Sen tavoitteena oli jättää pysyvä muistijälki sodasta, asiakirjojen avulla luotu kertomus, jonka pääasia oli valkoisten voiton legitimointi. Vapaussota on nimityksen lisäksi historiantulkinta²⁷ ja Vapaussodan arkistoa tulee tutkia sellaisena. Vapaussotaa yhtenä tulkintana sodasta vahvistaa myös se, että arkistojen aineistot tarjoavat vain kapean läpileikkauksen tapahtumista.²⁸

1.3 Arkistot ja valta

Tutkimukseni pohjaa arkistoteoreettiseen vallan tutkimukseen. Yksinkertaisimmillaan valta on jonkun tai jonkin oikeutta tai mahdollisuutta hallita, määrätä tai päättää jostakin tai jotakin. Arkisto ja valta ovat kuitenkin sanapari, joita moni ei välttämättä yhdistä toisiinsa, sillä arkistot saattavat näyttäytyä pölyisinä, asiakirjoja ja dokumentteja pullollaan

²⁶ Moilanen 2016, 116–117, 120.

²⁷ Haapala & Hoppu 2009, 10–11.

²⁸ Harris 2002 A, 64; Carter 2006, 221.

olevina tiloina, joiden vartijana arkistonhoitaja toimii. 1910- ja 1920-luvulla arkistonhoito keskittyikin asiakirjojen säilyvyyden takaamiseen, ei niiden hävittämiseen.²⁹

Vuosisadan alun arkistonhoitoa kuvaa hyvin kuuluisan brittiläisen arkistoteoreetikko Hilary Jenkinsonin opas arkistohoidosta vuodelta 1922. Kyseinen kirja oli ensimmäinen laatuaan. Kirjassaan Jenkinson korostaa arkistonhoitajan objektiivisuutta aineistoihin nähden ja kieltää hävittämästä dokumenttia vain sen vuoksi, että arkistonhoitaja itse kokee sen tarpeettomaksi kokoelmalle. Työssä suoriutuakseen on tiedettävä perusasiat historiasta, mutta syvemmin ei sopinut historiaan syventyä. Historioitsija ei Jenkinsonin mielestä sopinut arkistonhoitajaksi, sillä henkilön omat kiinnostuksen kohteet ohjaisivat liikaa hänen työtään, ja tämän myötä suhtautuminen aineistoihin ei olisi neutraalia.³⁰

Arkistojen toimenkuvan ja alan ohjeistuksen perusteella sata vuotta sitten työskennelleet arkistonhoitajat eivät siis nähneet itseään tietoisena vallankäyttäjänä, vaan kokivat tekevänsä työtään ja toimivansa asiakirjojen suojelijoina. Arkistonhoito on aina sisältänyt vallankäyttöä, mutta vasta 1990-luvulla arkistonhoitajan roolin neutraalisuutta ja objektiivisuutta on kyseenalaistettu. Vallan ja aktiivisen arkistonhoitajan roolin tutkiminen on edelleen tutkimuksen keskiössä alalla.³¹

Kanadalaiset arkistoteoreetikot Terry Cook ja Joan M. Schwartz pitävät arkistoja yhteiskunnan, valtion sekä yksityisten ihmisten kollektiivisen muistin säilyttäjinä, ja arkistonhoitaja toimii tämän muistin muovaajana. He korostavat erityisesti arkistonhoitajan aktiivista roolia, jossa sillä mitä säilytetään ja hävitetään, on suuri merkitys. Kamerunilainen historioitsija Achille Mbembe on myös tutkinut arkiston ja vallan suhdetta. Arkistojen ja yhteiskunnallisen muistin suhdetta on kuitenkin myös kritisoitu, sillä ei ole katsottu olevan tarpeeksi suorita todisteita siitä, miten arkistonhoitajan toiminta vaikuttaa muistin muodostamiseen. Arkistojen ja kollektiivisen muistin yhteyttä tutkiessa on myös huomioitava, etteivät arkistojen asiakirjat ole ainoita muistin muokkaajia.³²

²⁹ Vallan määritelmä, kielitoimiston sanakirja, <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/netmot.exe?motportal=80>; Jenkinson 1922, 106.

³⁰ Jenkinson 1922, 106, 128.

³¹ Ks. esim. Schwartz & Cook 2002, Mbembe 2002; Harris 2002 A & B.

³² Schwartz & Cook 2002, 1–2; Mbembe 2002; Jacobsen, Punzalan, Ricardo & Hedsrom, 2013, 221; Hurley 2001, 14.

Cook ja Schwartz korostavat sitä, että arkistojen vallan tiedostaminen ja ymmärtäminen on tärkeää sekä arkistoalalla työskentelevälle että arkistojen käyttäjille. Mikäli valtaa ei tiedosteta tai se sivuutetaan, voi se pahimmillaan olla vaarallista ja johtaa aineiston käyttäjiä harhaan, sillä arkistojen aineistot sisältävät asiakirjoja vain valtakulttuurista ja valtaapitävistä tai heidän määräämistä aiheista. Arkistojen totuuskäsityksiä ja niiden perusteita kokoelmien luomiselle on kyseenalaistettava. Ilman kyseenalaistamista saatamme tukea jo myytiksi muodostunutta kuvaa arkistojen objektiivisuudesta ja neutraaliudesta.³³

Arkistojen valta saatetaan kokea negatiiviseksi asiaksi, eikä sen olemassaoloa haluta välttämättä myöntää, saati tutkia sitä. Juuri Mbembe näkee arkistojen vallan negatiivisena asiana. Hänen mukaansa arkistot toimivat syrjinnän välineenä, josta seulonnan ja hävityksen myötä syntyy etuoikeutettu aineistojen ryhmä. Arkisto ei ole tiedon lähde vaan status. Ymmärrän Mbemben näkemyksen niin, että arkistot ovat keino joko pönkittää valtaa tai saada sitä. Tästä syystä arkistoja on tutkittava myös vallankäytön näkökulmasta ja tuotava samalla näkyväksi arkistotieteeseen liittyviä tehtäviä ja päätösten taustoja myös aineiston käyttäjille.³⁴

Valta liittyy vahvasti myös arkistojen aineistoihin ja siihen millaisia arkistoja muodostetaan. Arkistonhoitaja voi tahtomattaan luoda hiljaisuuksia arkistoihin. Hiljaisuuksilla tarkoitetaan siis sitä, etteivät kaikkien äänet pääse kuuluviin arkistoissa tasapuolisesti. Puutteen kokoelmasta saattaa muodostua yksipuolinen ja vain yhtä näkökulmaa edustava. Mikäli arkistoon valitaan aineistoja, jotka edustavat vain yhden osapuolen, näkökulman tai osa-alueen aineistoa, jättää se silloin huomiotta muut puolet.³⁵

Hiljaisuuksien syntyminen, samoin kun vallankäyttö, liittyy vahvasti arkistonmuodostukseen. Arkistonmuodostuksella tarkoitetaan kokonaisuutta, jonka tuloksena yksittäisistä asiakirjoista muodostetaan arkisto. Kokonaisuuden osia ovat aineiston vastaanotto, järjestäminen, luettelointi, seulonta sekä hävittäminen. Ensin valitaan vastaanotettava aineisto, jolloin osa asiakirjoista saattaa jo tässä vaiheessa jäädä arkiston ulkopuolelle. Tämän jälkeen aineisto järjestetään, luetteloidaan ja myöhemmin mahdollisesti seulotaan. Seulonnalla tarkoitetaan asiakirjojen määrän supistamista, jossa vaikuttavana tekijänä on aineiston arvon määrittäminen. Arvonmäärittämisellä taas tarkoitetaan asiakirjojen arvon

³³ Schwartz & Cook 2002 2–3, 18.

³⁴ Mbembe 2002, 20.

³⁵ Carter 2006, 215–216.

arviointi ja niiden kokoelmaan soveltuvuuden arviointia. Aineiston arvioinnin ja seulonnan kautta valitaan hävitettävät asiakirjat.³⁶

Vapaussodan arkistosta tekee erityisen, ja hiljaisuuksien näkökulmasta kiinnostavan se, että se on muodostettu yhteiskunnallisesti kahtiajakautuneessa tilanteessa, sisällissodan päättymisen jälkeen. Aloite arkiston muodostamiseen tuli sodan voittajaosapuolelta ja sen tavoitteena oli luoda sodan molempien osapuolten aineistoja sisältävä arkisto, vaikka sodan hävinnyt osapuoli ei työhön osallistunut. Hiljaisuuksien on nähty syntyvän ainakin neljällä eri tasolla; aineistojen hankintapolitiikan ja keruiden seurauksena, seulonnassa, arkistokuvailussa ja luetteloinnissa sekä aineiston käytössä.³⁷ Tässä tutkimuksessa ne rajautuvat kolmeen eri keräyksen ja arkiston muodostamisen parissa toimineeseen toimijaan: aineiston luovuttajaan, asiamiehiin ja arkistonhoitajaan. Itse keräysvaihe, saapuneen aineiston seulonta sekä lopullisen aineiston järjestäminen sekä luettelointi ja aineiston käyttö luovat mahdollisuuksia hiljaisuuksien synnylle.

Luovuttajilla on ollut suurin vaikutusvalta arkistoon, sillä heidän aktiivisuutensa ja halunsa luovuttaa aineistoa on mahdollistanut kokoelman synnyn. Toisaalta arkistoon vaikuttivat myös ne henkilöt ja toimijat, jotka syystä tai toisesta ovat jättäneet aineistonsa arkiston ulkopuolelle. Myös keräystöitä hoitaneilla asiamiehillä oli merkittävä rooli keräyksessä, jonka vaikutukset näkyvät suoraan myös itse arkistossa. Heidän tehtävänään oli, arkistonhoitaja Blomstedtia lukuun ottamatta, toimia arkiston välikätenä, ottaa vastaan aineistoja ja lähettää ne eri puolilta Suomea arkistoon.³⁸ Arkistonhoitajan roolia ei pidä myöskään unohtaa, sillä esimerkiksi Blomstedt hallinnoi keräyksestä tallennettuja dokumentteja sekä teki lopulliset päätökset aineistoon ja arkistokokoelmaan liittyen.

³⁶ Valtonen 2015, 96; Seulonta, Kansallisarkiston Arkistowiki, <http://wiki.narc.fi/arkistowiki/index.php/Seulonta>.

³⁷ Senaatin Kirkollis- ja opetustoimikunnan kirje 25.4.1918 Valtionarkistolle, Kansallisarkiston I arkisto, Saapuneet kirjeet, Eaa:3, KA.; Vuosikertomus 1918, Kansallisarkiston I arkisto, virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Hfb:2, KA.; Peltonen 2015, 186.

³⁸ Vuosikertomus 1918, Kansallisarkiston I arkisto, Virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Hfb:2, KA.

2. Sisällissodan asiakirja-aineistojen tallennus – kenellä valta kerätä?

2.1 Kolme toimijaa

Ennen sodan loppumista huhtikuun 17. päivä 1918 nimitti Suomen senaatin sisäasiaintoimituskunta lehtori L. O. Hannikaisen johdolla toimituskunnan järjestämään ja keräämään aineistoa ”*n.s. punaisen hirmuvallan toiminnasta maassamme vapaustaistelumme aikana*”. Idea komitean perustamiseen oli tullut senaattiin jätetystä kirjelmästä, jonka olivat allekirjoittaneet lyseonrehtori A. V. Rantasalo, filosofianmaisteri Ilmari Kianto, sanomalehdentoimittaja A. Vuorelainen, seminaarinlehtori Wilho Siukanen, sanomalehdentoimittaja Toivo Rasilainen ja dosentti V. O. Sivén. Kirjeessä he ehdottavat, että hallitus asettaisi toimikunnan pätevän henkilön johdolla keräämään aineistoa ”*punaisen hirmuvallan menettelyn valaisemiseksi ja valokuvaaman sen jälkiä*”. Aineiston keräämisen lisäksi ehdotettiin teoksen laatimista sisällissodasta ja teoksen rahoittamista senaatin varoin.³⁹

Hannikaisen toimikuntaan nimitettiin hänen lisäksi lehtorit O. A. Kallio Tampereelta ja A.V. Rantasalo Joensuusta, sekä tohtori Sakari Kuusi Jyväskylästä ja maisteri Väinö Granlund Vaasasta. Toimikunnan tuli ryhtyä toimeen ensi tilassa ja senaatti velvoitti asianomaiset virkamiehet avustamaan toimikuntaa tehtävässään. Se ei saanut hankkia itselleen aineistoa, jolla olisi merkitystä tuomioistuimille. Toimikunta suunnitteli kartoitusta sekä punaisen että valkoisen puolen toimista keräyspiireittäin, joissa kussakin olisi ainakin yksi historialliseen tutkimukseen perehtynyt henkilö.⁴⁰

Miksi edellä mainitut asiamiehet ja puheenjohtaja Hannikainen valittiin? Asian selvittäminen on haastavaa, sillä senaatin sisäasiaintoimituskunta ei perustele toimikuntaa koskevassa päätöksessään miksi juuri kyseiset henkilöt on valittu tehtävään. Senaatille lähetetyssä kirjeessä ei mainita keiden pitäisi ryhmän ehdotukseen mukaiseen toimeen ryhtyä.⁴¹ Myöskään Valtionarkistosta eikä senaatin Kirkollis- ja opetustoimituskunnalta löydy asiaa valottavia asiakirjoja. Syy Hannikaisen ja hänen toimikuntansa valintaan vaikuttaa luultavammin heidän taustansa ja keräyksen aikainen ammattinsa.

³⁹ Liite 2; Senaatin Sisäasiaintoimituskunnan kirje L.O. Hannikaiselle 17.4.1918, Vaasan Senaatin Sisäasiaintoimituskunta, Kirje- ja päätöskonseptit, D1, KA.

⁴⁰ Liite 3; Senaatin Sisäasiaintoimituskunnan pöytäkirja 17.4.1918, Vaasan senaatti, Sisäasiaintoimituskunta pöytäkirjat, 1918, C1, KA.; Hannikaisen kirje senaatille 4.5.1918, Vapaussodan ja kapinan asiakirjakokoelma, tulleita kirjeitä, KA.

⁴¹ Senaatin Sisäasiaintoimituskunnan pöytäkirja 17.4.1918, Vaasan Senaatti, sisäasiaintoimituskunta, pöytäkirjat 1918, C1, KA.

Hannikainen oli senaatin toimikunnan määräämisen aikaan filosofian tohtori ja Kuopion lyseon rehtori. Aiemmin hän oli toiminut samassa koulussa historian ja suomen lehtorina. O. A. Kallio oli toimikunnan määräämisen aikaan Tampereen lyseon lehtori ja oli valmistunut tohtoriksi vuonna 1903. Sakari Kuusen sopivuuteen hoitaa tehtävää vaikutti luultavammin se, että hän oli toiminut K. J. Gummerus Oy:n toimitus- ja kirjallisena johtajana muutaman vuoden jo ennen sisällissotaa. Myös hänellä oli akateemista taustaa ja vuonna 1914 hän oli valmistunut filosofian lisensiaatiksi. Muiden Hannikaisen toimikunnan edustaessa akateemista maailmaa, oli joukossa myös yksi suojeluskunnan edustaja, Väinö Granlund. Hän kuului vuonna 1917 Vaasan suojeluskuntapiirin ensimmäisen piirin esikuntaan.⁴² Hannikaisen toimikunnan miesten yhteiskunnalliset asemat, heidän koulutuksensa ja sotilastaustansa olivat selvästi senaatille luottamuksen merkki, jonka vuoksi heidät tehtävään määrättiin.

Hannikainen toimikuntineen ei kuitenkaan ollut ainoa keräystehtävään nimitetty taho. Valtionarkisto oli määrätty tekemään samanlaista sisällissodan aineistoa koskevaa keräystehtävää 25.4.1918 Senaatin kirkollis- ja opetustoimituskunnan käskystä.⁴³ Todisteita siitä, että Valtionarkisto tai Senaatin kirkollis- ja opetustoimituskunta olisi tiennyt Sisäasiaintoimituskunnan antaneen samanlaisen tehtävän Hannikaisen johtamalle toimikunnalle ei ole. Päällekkäisyyden syynä näyttäisi olevan se, ettei kumpikaan toimituskunta ollut tietoinen toistensa määräyksistä, ja tämän myötä päällekkäisyys pääsi syntymään.

Näiden kahden kilpailevan keräystyön lisäksi oli vielä kolmas toimija, joka oli perustettu tallentamaan sisällissodan historiaa. Vapaussodan Historian komitea perustettiin ylipäällikkö kenraali C. G. E. Mannerheimin käskystä heti sisällissodan päätyttyä. Komitean tehtävänä oli koota sodan aikaiset asiakirjat yhteen ja laatia niiden pohjalta perusteellinen teos tapahtumista. Tehtävään määrättiin valkoisen puolen sotilashenkilöistä majurit Hannes Ignatius ja Gösta Theslöf sekä eversti Rudolf Walden. Walden ei kuitenkaan virkatoimensa vuoksi kyennyt osallistumaan komitean työhön. Työtä rahoitti konsuli Ernst Ignatius, joka oli lakimies, laivanvarustaja ja urheiluvaikuttaja.⁴⁴

⁴² Liite 3.

⁴³ Senaatin Kirkollis- ja opetustoimituskunnan kirje Valtionarkistolle 25.4.1918, Kansallisarkiston I arkisto, Saapuneet kirjeet, Eaa:3, KA.

⁴⁴ Ernst Krogeriuksen biografia, <https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/5374>; Vapaussodan historian komitea, Arkistojen portti, http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Vapaussodan_historian_komitea_1913-1927.

Syyskuussa toimintansa aloittaneen komitean tärkein tehtävä oli erilaisten käskyjen, raporttien, kertomusten ja jäljennöskien kokoaminen sekä näiden järjestäminen. Lisäksi komitea keräsi eri paikkakunnilta tietoja sisällissodan tapahtumista. Kertomuksia pyydettiin aluksi ainoastaan virkamiehiltä, mutta keräys laajennettiin lopulta myös tuomiokapituleille. Tuomiokapituleille lähetetyssä kiertokirjeessä oli kyselykaavake, johon pyydettiin vastaamaan määräajassa kertomuksen muodossa. Kirje lähetettiin lopulta myös nimismiehille ja paikallisille suojeluskunnille.⁴⁵

Näiden kertomusten, raporttien, käskyjen ja muiden tietojen pohjalta komitea julkaisi 1921 kuusiosaisen historiakirjasarjan, joka oli ”*kirjallinen muistomerkki Suomen vapaussodan voitolle*”.⁴⁶ Komitean toiminta päättyi vuonna 1926, kun se luovutti arkistonsa Sota-arkistolle. Vapaussodan historian komitean arkiston asiakirjoja ovat erilaiset vapaussotakertomukset sekä luettelot kaatuneista ja haavoittuneista valkoisista ja punaisista. Arkisto sisältää myös punakaartin asiakirjat sekä runsaasti muotokuva- ja kuvakoelmia.⁴⁷

Kaikki kolme toimijaa, joiden tehtävänä oli sisällissodan aineistojen keruu, olivat joko valtaapitäviä ja yhteiskunnan johdossa toimivia tai heidän valtuutuksellaan toimivia. Vapaussodan Historian komiteassa oli mukana sotilashenkilöitä ja sen oli nimittänyt valkoisen Suomen kenraali Mannerheim, Valtionarkisto oli valtion virasto ja Hannikaisen komitea, siviilijäsenistään huolimatta, oli Senaatin eli maan ylimmän vallankäyttäjän nimitämä. Normina on ollut, että yhteiskunnassa valtaapitävät luovat asiakirjoja sekä hallinnoivat arkistoja.⁴⁸ Sodan aineiston keräystyö ja siitä tulevaisuudessa muodostettava arkisto sekä sotaa käsittelevä kirjasarja olivat kaikki voittajaosapuolen organisoimia.

Miksi sotaan liittyvät asiakirjat koettiin niin tärkeiksi voittajaosapuolella, että kolmelle ryhmälle annettiin tehtäväksi muistojen tallentaminen? Tavoitteena oli todistaa, että kyse oli vapaustaistelusta ja että punaisten toimien taustalla oli kansallisen vapaustaistelun vastustaminen. Näin oikeutettiin valkoisen puolen menettely ja toiminta sodassa.

⁴⁵ Vapaussodan historian komitea, Arkistojen portti, http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Vapaussodan_historian_komitea_1913-1927.

⁴⁶ Ibid.; Senaatin Kirkollis- ja opetustoimituskunnan kirje Valtionarkistolle, 30.9.1919, Kansallisarkiston I arkisto, saapuneet kirjeet 1916-1922, Eaa:3.

⁴⁷ Vapaussodan historian komitea, Arkistojen portti, http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Vapaussodan_historian_komitea_1913-1927.

⁴⁸ Carter 2006, 218.

Suunnitelmana oli tallentaa aktiivisesti kertomusta vapaussodasta ja tämä perustui asiakirjoihin, joita arkistoon kerättiin. Arkiston muodostaminen on nähty myös järjestyksen luomista.⁴⁹ Yksittäiset asiakirjat ja dokumentit muodostavat arkiston, kokonaisuuden. Keräyksen ja tulevan arkiston muodostamisen kautta voittajaosapuoli saattoi kokea järjestävänsä kaaoksessa ollutta yhteiskuntaa ja samalla valmisti sitä palaamaan normaaliin toimintaan.

Sisällissodan jälkeensä jättämä vastakkainasettelu punaisten ja valkoisten välillä näkyy myös Vaasan senaatin sisäasiaintoimituskunnan sekä kirkollis- ja opetustoimituskunnan kirjeiden sanavalinnoissa, joissa kirjoitetaan punaisten toiminnasta. Ensimmäinen viittasi punaisten toimintaan kapinana, jälkimmäinen vallankumouksena. Sanavalinnoilla tavoiteltiin eroa punaisten ja valkoisten välillä. Sanojen kautta toisen osapuolen toiminta tuomittiin ja sillä pohjustettiin oman näkökulman mukaista totuutta. Kapina-sanaa käytettiin, sillä pyrkimys oli alleviivata punaisen osapuolen toiminnan vääryyttä. Valkoisella puolella oli halu korostaa oman näkökulmansa mukaisesti punaisten toimintaa. Kapina-sanan vaihtumisen vallankumoukseen senaatin eri toimituskuntien välillä voi katsoa olevan tiettyllä tapaa neutraalimpi lähestyminen tapahtumiin, sillä myös punaiset itse käyttivät tapahtumista kyseistä nimitystä.⁵⁰

Sodan oikeutuksen lisäksi keräyksen yhdeksi syyksi on esitetty olemassa olevan aineiston säilymisen takaaminen. Valkoisten joukot olivat suurimmaksi osaksi tavallisia kansalaisia, joiden tiedot ja taidot asiakirjojen säilytyksestä olivat vähäiset tai olemattomat. Keräys oli suoritettava nopeasti, jotta saatiin säilöön asiakirjat ja dokumentit, jotka olivat sodan lopussa tallessa. Keräyksen on nähty liittyvän myös ajatukseen sotasaaliista. Sotien yhteydessä valloitetun alueen arkistot on saatettu siirtää vallanneen osapuolen alueelle. Fyysisten asiakirjojen lisäksi arkistoaineiston kaappauksen myötä siirtyy samalla koko valtion tai alueen muisti ja historia, jolle valtion pohja on luotu. Valkoisten voi nähdä ottaneen punaisten aineistot itselleen voiton merkiksi, viemällä asiakirjat vietiin myös sodan oikeutus. Sodat ovat olleet tuhoisia arkistoille myös pommitusten vuoksi, mutta asiakirjoja on tuhottu myös hyökkääjän toimesta. Tuhoamisen taustalla on ollut ajatus asiakirjojen käytöstä esimerkiksi sorron välineenä, jolloin tuhoamisen myötä niiden voima

⁴⁹ Mbembe 2002, 19–20.

⁵⁰ Roselius 2010, 42, Berger 2013, 16; Haapala & Hoppu 2010, 11–12.

katoaa. Suomessa sisällissota ei levinnyt Valtionarkiston seinien sisään, eivätkä sen säilyttämät asiakirjat olleet vaarassa tai tuhoutuneet sodan.⁵¹

Keräys yhdistyi poliittisen kansalliseepoksen tekoon, jonka varaan rakennettaisiin niin maanpuolustustyö kuin suomalaisten historiankäsitys. Valkoinen puoli yhdessä valtaapitävän senaatin kanssa kytki sotamuistojen keräämisen ja kokoamisen viralliseen muistamiseen. Tehtävänä oli voimistaa lojaaliutta valtiota kohtaan ja yhdistää sisällissota Suomen itsenäistymiseen. Nationalistisesta näkökulmasta yhteenoton mieltäminen vapaussodaksi oli järkevämpi vaihtoehto. Sillä minimoitiin suomalaisten osuus konfliktiin ja siirrettiin syy sotaan kansakunnan ulkopuolelle peittäen sen luokkapohjaisen luonteen. Valkoinen armeija koki luovansa sodan raamit, josta muodostettiin historian suuri kertomus vapaussodasta tukemaan valtion instituutteja. Valtion viralliseksi tulkinnaksi tunnustettiin näin voittajaosapuolen näkökulma.⁵²

Valtionarkistoilla on nähty olevan keskeinen rooli juuri imperiumien ja kansallisvaltioiden legitimoinnissa, sillä niiden tehtävänä on säilyttää valtion asiakirja-aineistoa. Arkistojen on koettu olevan perusta nationalistiselle hallinnan narratiiville, jota on käytetty suurten kertomusten luomiseen. Tämä liittyy valtaapitävien mahdollisuuteen hallita arkistoja. Hallinnoidessaan arkistoja he hallitsevat myös valtion narratiivista kertomusta. Suuren kertomuksen luomisen ja olemassaolon säilyttämisen lisäksi arkistojen rooli on ollut keskeinen myös historian muokkaamisen parissa. Arkistojen luonti sotien jälkiseurauksina on luonut myös mahdollisuuden vaikuttaa historiankirjoitukseen. Tämän vuoksi on hyvä muistaa, etteivät arkistot ole objektiivinen esitys menneisyydestä, vaan yksi sen taltioinnin osa.⁵³

Asiakirjan valta perustuu siihen, että sen voi nähdä, sitä voi koskettaa ja sitä voidaan lukea. Erityisesti arkistojen säilyttämiin asiakirjoihin on ajateltu sisältyvän totuuden siemen. Ajatus pohjaa siihen, että yhteiskunnan toiminnan kannalta tärkeitä ja säilytettäviä tietoja ovat aina olleet erilaiset oikeudet, määräykset, verot sekä syntyneiden, kuolleiden ja avioliittojen määrän kertovat dokumentit. Myöhemmin arkistojen merkitys pelkästään

⁵¹ Mckeough 2017, 61; Berger 2013; 5–16; Nuorteva & Happonen 2016, 106–107.

⁵² Roselius 2010, 42, 44; Alapuro 2017, 227; Peltonen 1996, 17.

⁵³ Berger 2013, 3; Mbembe 2002, 23; Manoff 2004, 14.

hallinnan välikappaleena sai väistyä ja arkistoja ryhdyttiin pitämään myös yhteiskunnan kollektiivisen muistin vartijana.⁵⁴

Kollektiivisen muistin käsitettä on myös kritisoitu. Väitetään ettei ryhmällä itsellään ole muistia, vaan vain ryhmään kuuluvilla yksilöillä voi olla. Koen kuitenkin, että kollektiivisen muistin luovat ja rakentavat siihen kuuluvat yksilöt. Kyse ei kuitenkaan aina ole koko yhteiskunnan yksilöistä vaan samaan tapaan kuin arkistoja luovat yhteiskunnan joh-tohenkilöt myös kollektiivisen muistin suuntaa ohjaavat vallanpitäjät. Heidän arvojensa, näkemyksensä ja aatteensa ohjaavat muistia ja näin luovat sen. Yksilöiden kokemuksen kautta syntyy yhteinen muisti. Ryhmä myös ylläpitää ja muokkaa sitä omien tavoit-teidensa ja tarkoituksensa mukaiseksi. Valkoisen osapuolen asiakirjojen keräyksen voi nähdä kollektiivisen muistin rakennusaineena ja he osasivat hyvin hyödyntää asiakirjoja siinä.⁵⁵

Arkistot nähtiin historian jatkumon symbolina. Yhtenä syynä tähän oli sokea luottamus asiakirjojen aitouteen. Kaiken arkistossa olevan materiaalin katsottiin olevan aitoa, alku-peräistä sekä väärentämätöntä, jonka vuoksi luottamus arkistoihin kasvoi entisestään. Asiakirjojen virallisuus ja aitous todennettiin esimerkiksi sinetillä tai allekirjoituksella. Keräystyön aikaan 1910-luvun lopulla kyti edelleen ajatus siitä, että arkistojen asiakirjat edustavat totuutta ja todellisuutta, mikä osaltaan saattoi vaikuttaa keräystyöhön ja haluun luoda sisällissodan aineistoista arkisto.⁵⁶

Arkistojen ja yhteiskunnan suhde ei ole ongelmaton ja se usein sisältää ristiriitoja ja val-lankäyttöä, sillä voidaan nähdä, että ilman valtiota ei ole arkistoa eikä arkistoa ilman val-tiota. Valtiokeskeisten arkistojen ongelma liittyy niiden tehtävään valtiossa. Valtionar-kistojen kyky koko kansan huomioon ottavaa tarinaa on rajallinen, sillä arkiston tarkoi-tuksena on vahvistaa valtion yhtenäisyyttä. Valtio toimi kansallisen muistin vartijana, joka päätti mitä muistetaan ja mitä unohdetaan.⁵⁷ Vuoden 1918 sisällissodan jälkeen oltiin tilanteessa, jossa voittajaosapuoli määräiti arkistojen sisällön ja mitä asiakirjoja säilyte-tään, jolloin eri osapuolten yhteistä tarinaa menneisyydestä ei syntynyt. Oli vain sodan

⁵⁴ Ketelaar 2014, 134–135.

⁵⁵ Ketelaar 2014, 134–135; Roselius 2010, 42.

⁵⁶ Mbembe 2002, 23; Blouin, Francis X. & Rosenberg 2011, 17; Henttonen 2015, 33–35; Jenkinson 1922.

⁵⁷ Harris 2002 B, 137; Berger 2013, 18.

voittajien tarina tapahtumista. Yhteistä menneisyyttä ei voitu rakentaa, sillä vastapuolen kokemus ja muistot sivuutettiin täysin.

Sodan päättymisen jälkeen keväällä 1918 oli siis kolme eri toimijaa määrätty keräämään ja tallentamaan tietoja sisällissodasta. Vapaussodan Historian komitea poikkesi omalla toiminnallaan Hannikaisen toimikunnan ja Valtionarkistolle annetusta tehtävästä, sillä sen johdossa oli sotilashenkilöitä sekä komitean ensisijainen toiminta oli jäljennösten koaminen ja niiden järjestäminen. Hannikaisen toimikunnan ja Valtionarkiston tehtävien päällekkäisyys oli selvää, eikä kahta samanlaista tehtävää suorittavan toimijan olemassaolo ollut tarpeellista. Se, kumpi keräystyön ja arkiston muodostamisen tulisi lopulta toteuttamaan, oli vielä ratkaisematta.

2.2 Valtionarkisto keräyksen johtoon

Sisällissodan loppupuolella huhtikuussa 1918 Valtionarkistossa heräsi ajatus, että oli tarpeellista ottaa talteen sisällissotaa koskeva aineisto. Helsinki oli vallattu punaisilta ja valkoiset hallitsivat kaupunkia, joka mahdollisti arkiston työskentelyn jatkumisen. Arkisto oli ollut suljettuna sisällissodan vuoksi 26. tammikuuta – 22. huhtikuuta. Blomstedt esitelti arkiston puolesta keräysasian Kirkollis- ja opetustoimituskunnan päällikölle, ja tämän myötä toimituskunta antoi tehtävän Valtionarkistolle huhtikuun 25. päivä. Ruuth nimitti Blomstedtin tehtävään vain neljä päivää senaatin päätöksen jälkeen.⁵⁸

Blomstedtille myös myönnettiin huhtikuun lopulla kirjallinen lupa ottaa valo- ja videokuvaa kaikilla rintamilla Suomessa sisällissodan tuottamista vahingoista ja muista siihen liittyvistä seikoista. Samalla hän sai oikeudet koota sotaa ja sen yhteydessä olevia tapahtumia ja oloja koskevia tietoja sekä muistiinpanoja. Tehtävästä suoriutuakseen Blomstedt sai matkustaa maksutta rautateitse ja muilla liikkumisvälineillä sekä sai oikeuden palkata apulaisia. Lisäksi paikallisviranomaisia veloitettiin antamaan hänelle virka-apua, mikäli hän sellaista tarvitsisi.⁵⁹ Työkertomuksista eikä muista lähteistä löydy mainintoja, että hän olisi käyttänyt hyväksi hänelle annettua mahdollisuutta. Syitä siihen, miksei Blomstedt matkustanut hankkimaan aineistoja, voi olla monia. Hän saattoi kokea tehtävän

⁵⁸ Ruuthin määräys 29.4.1918, Valtionarkiston toimintakertomus vuodelta 1918, Kansallisarkiston I arkisto, Saapuneet kirjeet 1916–1922, Eaa:3, KA.; Jussila, Hentilä, Nevakivi 2009, 120.

⁵⁹ Ruuthin määräys 13.6.1918, Kaarlo Blomstedtin arkisto, biografinen aineisto 1887–1980, C7, KA.

olevan liian vaarallinen, tai sitten keräystyön organisointi ja muut arkiston tehtävät veivät hänen aikansa.

Hannikaisen toimikunta alisti toimintansa tarpeellisuuden Vaasan senaatin ratkaistavaksi toukokuun alussa pitämässään kokouksessa. Hannikainen itse tiedusteli Kirkollis- ja opetustoimituskunnalta, oliko toimikunnan työ edelleen tarpeellista, viitaten Valtionarkistolle annettuun tehtävään. Kirjeen seurauksena Kirkollis- ja opetustoimikunta pyysi toukokuun puolivälissä Valtionarkistolta lausuntoa Hannikaisen toimikunnan toiminnan jatkoa koskien. Valtionarkistonhoitaja Ruuthin mielestä parempi keskittää järjestämis- ja keräämistyön johto usean yksityishenkilön sijaan ainoastaan yhdelle toimijalle, Valtionarkistolle. Muita syitä siihen, miksi hänen johtamansa virasto oli paras toteuttamaan määrättyä keräys- ja järjestelytoimintaa, oli sen erityisasema Suomen historian aineistojen keräämis-, järjestämis-, sekä säilyttämispaikkana. Valtionarkistossa työskentelevät virkamiehet olivat koulutettuja tehtävään. Myös sijainti Helsingissä oli Ruuthin mielestä keräyksen etu. Vaikka lausunnon on allekirjoittanut Ruuth, on sitä todennäköisesti myös Blomstedt ollut mukana kirjoittamassa.⁶⁰

Senaatin Kirkollis- ja Opetustoimituskunta toimi Valtionarkiston ehdottamalla tavalla ja lakkautti Hannikaisen toimikunnan siirtäen sen jäsenet Valtionarkiston johtaman toimikunnan alle, kuten hän oli kirjeessään senaatille ehdottanut. Kaikki oikeustoiminnassa tarvittavat asiakirjat tuli edelleen jättää keräyksen ulkopuolelle ja virallisesti toiminnan johtoon nimitettiin Ruuthin määräyksellä 13.6.1918 Blomstedt. Tehtävä oli kuitenkin annettu hänelle jo huhtikuun lopussa, kuten aiemmin kävi ilmi. Valtionarkisto siis omalla toiminnallaan jo ennen keräyksen alkua määrittä sen suunnan vaikuttamalla Hannikaisen toimikunnan lakkauttamiseen siirtämällä sen organisoinnin ja arkistoinnin itselleen.⁶¹

⁶⁰ Valtionarkiston toimintakertomus vuodelta 1918, Senaatin Kirkollis- ja opetustoimituskunnan kirje Suomen Valtionarkistolle 25.4.1918 ja 3.6.1918, Valtionarkiston kirje Senaatin Kirkollis- ja opetustoimituskunnalle 13.5.1918, Kansallisarkiston I arkisto, Saapuneet ja lähetetyt kirjeet 1916-1922, Eaa:3, KA.

⁶¹ Ruuthin määräys 13.6.1918, Kaarlo Blomstedtin arkisto, biografinen aineisto 1887-1980, C7, KA.; Vapaussodan arkiston arkistonmuodostajakohtaiset kuvailutiedot, Vakka, <http://www.narc.fi:8080/VakkaWWW/HakuTulos.action?hakuTyyppi=tarkHaku&hakuNimi=vapaussodan+arkisto&hakuVapaaSana=&hakuAsiaSana=&hakuNimiLaji=keski&hakuAmLuokka=MikaTahansa&hakuKuvailuTasot=AM&hakuTekstiTyyppit=KA.10&hakuTekstiTyyppit=KA.20&hakuTekstiTyyppit=KA.40&hakuTekstiTyyppit=KA.140&hakuTekstiTyyppit=KA.120&hakuTekstiTyyppit=KA.130&hakuArkistoTyyppit=V&hakuArkistoTyyppit=Y&hakuSailArkisto=MikaTahansa&hakuAlkuVuosi=&hakuLoppuVuosi=&search=Tee+haku>; Blomstedtin työkertomukset I ja 4/1918, Valtionarkiston toimintakertomus vuodelta 1918, Kansallisarkiston I arkisto, Saapuneet kirjeet 1916-1922, Eaa:3, KA.; Senaatin Kirkollis- ja opetustoimituskunnalta kirje Valtionarkistolle 3.6.1918, Valtionarkiston toimintakertomus vuodelta 1918, Kansallisarkiston I arkisto, Saapuneet kirjeet 1916-1922, Eaa:3, KA.

Hannikaisen toimikunnan ja Valtionarkiston välisessä valinnassa oli kysymys siitä, kenellä oli valta kerätä sisällissodan aineistoa. Se, kuka tehtävän sai, määritti samalla myös tulevan aineistokokoelman muodostumista, sillä kokonaisuuteen vaikuttavat myös ennen arkistointiprosessia tapahtunut toiminta. Ei siis ollut merkityksetöntä, kuka tehtävän sai. On vaikea kuvitella, että senaatti olisi päätenyt muuhun lopputulokseen kuin Ruuthin ehdottamaan ratkaisuun. Vastakkain olivat Keski-Suomessa asuva yksityinen henkilö ja virasto, jonka päätehtävä oli huolehtia valtion asiakirja-aineistoista. Keräyksellä oli suuri merkitys valkoisille, ja sen voi nähdä yhtenä syynä, miksi se annettiin Valtionarkistolle, jonka ammattitaitoisiin virkamiehiin saattoi luottaa.

Arkistonhoitajien ammattitaito pohjaa tarkkaan valintaan ja koulutukseen, jonka vuoksi he ovat olleet avainasemassa arkiston toiminnassa. Heitä on pidetty valtion salaisuuksien vartijoina, joten ei ole ollut merkityksetöntä millaisia henkilöitä virastossa työskenteli ja minkälaisista perheistä he tulivat. Pyrkimyksenä oli kouluttaa henkilökuntaa mahdollisimman laajasti valtiota tukevien yhteiskuntaluokkien piiristä, joka tarkoitti usein keski- ja yläluokkaa. Myös Valtionarkiston arkistonhoitajat olivat keski- tai yläluokkaa, korkeasti koulutettuja ja hyvistä sukuista. Blomstedtin isä oli toiminut opettajana, lehtorina sekä oli ollut mukana kunnallispolitiikassa. Hän oli myös valmistunut yliopistosta filosofian maisteriksi, ja suvun varallisuudesta kertoo vuokratulo Hämeenlinnan maalaiskunnassa. Myös Blomstedtin apulainen Solhberg oli opiskellut yliopistossa ja oli ilmeisen varakkaasta perheestä, sillä oli testamentannut suuren summan Valtionarkistolle.⁶²

Valtionarkiston toiminta keräyksen johdossa ja arkiston muodostamisessa on kiinnostava arkistojen roolin ja niiden vaikutusvallan vuoksi. Arkistot, ja erityisesti valtionarkistot, instituutioina hallitsevat usein valtioiden, yritysten sekä yksityishenkilöiden hallinnollista, laillista ja taloudellista vastuullisuutta. Samalla arkistot osallistuvat keskusteluun siitä, kenellä on oikeus niiden säilyttämiin tietoihin ja miksi, sekä informaation vapauteen ja yksityisyyden suojaan. Arkistot määrittävät asiakirjojen kautta historiallisten tutkimusten suuntaa, yhteisöllistä muistia ja kansallista identiteettiä sekä sitä määrittelemme itsemme yksilöinä ja ryhmissä. Arkistonhoitajat hallitsevat keskeisimpien asiakirjoja aktiivisen toiminnan kautta, joiden pohjalta muodostetaan arkistoja. Näiden arkistojen

⁶² Kanerva 2015, 55, 104; Liite 1.

asiakirjojen ja aineistojen kautta muodostuu pohja koko yhteiskunnalle. Arkistojen kautta on mahdollista kontrolloida mitä tulevaisuudessa tiedetään menneisyydestä.⁶³

Ruuth oli varmasti ajatellut jo ennen Senaatin huhtikuussa lähettämää keräyspäätöstä kuka arkiston virkamiehistä johtaisi Vapaussodan arkiston työtä. Asiaan vaikuttavia tekijöitä on nähtävissä useita. Blomstedt oli esitellyt keräysideaa Senaatille huhtikuussa 1918, ja hän oli oletettavasti koko keräysidean keksijä. Hänellä oli myös pitkä työkokemus arkistossa, olihan hän ollut sen palveluksessa lähes kymmenen vuotta keräyksen alkaessa, ja saanut arkistonhoitajan viran sotaa edeltäneenä vuotena. Virkanimitys ei kuitenkaan ollut varma, sillä hänellä ei ollut vaadittavaa väitöskirjatutkimusta, jonka vuoksi Blomstedt joutui anomaan erillistä lupaa viranhakemista varten. Ruuth uskoi Blomstedtin kykyihin ja osaamiseen, sillä kirjoitti erillislupaa puoltavan kirjeen Senaatille. Kirjeessä luvan myöntämistä perusteltiin muun muassa tekeillä olevalla arkistotieteellisellä artikkelilla sekä pitkällä uralla Valtionarkistossa.⁶⁴

Ruuthin ja Blomstedtin hyvin toiminut yhteistyö arkistossa oli todennäköisesti myös vaikuttava tekijä siihen, miksi juuri hänet valittiin hoitamaan keräystyötä. Ruuthin johtajakauden alkaessa vuonna 1917 Blomstedt nousi hänen luotettavaksi ja vaikutusvaltaiseksi apulaisekseen. Vaikutusvaltaisen apulaisen osaa vahvistaa myös se, että Blomstedt kutsui kesäkuussa 1918 valtionarkistonhoitaja Ruuthin puolesta Hannikaisen komitean kokoon ja hoiti keräyspiirien jakamisen sekä se, että Ruuth oli antanut vuonna 1917 Blomstedtille hoitoon Valtionarkiston historiallisen osaston johtamisen. Ruuth kirjoitti myös suosituskirjeen Blomstedtille hänen hakiessaan valtionarkistonhoitajaksi vuonna 1926. Ruuthin suosituskirje vahvistaa kaksikon olleen hyvissä väleissä ja Ruuthin arvostaneen Blomstedtia arkistoalan ammattilaisena, jonka taidot riittivät suoriutumaan jopa valtionarkiston johtajan tehtävistä.⁶⁵

Blomstedt käynnisti keräystyön toukokuussa 1918 kiertokirjeen kirjoittamisella ja painattamisella. Kirjeessä oli tekstiä molemmin puolin, yhdellä puolella suomeksi ja toisella

⁶³ Schwartz & Cook 2002, 2, 6, 13.

⁶⁴ Valtionarkiston toimintakertomus vuodelta 1918, Kansallisarkiston I arkisto, Saapuneet kirjeet 1916–1922, Eaa:3, KA.; Valtionarkiston kirje Senaatille 25.7.1917, Kansallisarkiston I arkisto, lähetettyjen kirjeiden kirjekonseptit 1917–1920, Daa:5, KA.; Nuorteva & Happonen 2016, 134;

⁶⁵ Orrman 2000, 148; Blomstedtin biografia, <https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/9293>; Blomstedtin työkertomus 6/1918, Kansallisarkiston I arkisto / Virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Hfb, KA.; Suosituskirje Blomstedtille Ruuthilta 22.10.1926. Kaarlo Blomstedtin arkisto, biografinen aineisto 1887–1980, C7, KA.

ruotsiksi. Hän laati virastoille, yksityishenkilöille sekä sanomalehdille suunnatun kirjeen, jossa kehoitettiin lähettämään Valtionarkistolle aineistoja sisällissotaa koskien. Kiertokirje oli pääasiallinen aineiston keräystapa ja se mahdollisti laajojen joukkojen tavoittamisen samalla kertaa.⁶⁶

Kiertokirjeen otsikkona on *Vapaussodan ja kapinan muistot talteen*. Kirjeen alusta käy ilmi mistä keräyksessä on kyse:

”Suomen vapaussota ja sen punainen kapina muodostavat ajanjakson, jonka vaikutukset tulevat ratkaisevasti määräämään kansamme kohtalot moniksi sukupolviksi eteenpäin. Erinomaisen tärkeätä sen vuoksi, on että tarkoin kerätään kaikki talteen kaikki, mikä voi olla jollakin tavalla valaista näiden tapahtumien syitä, kulkua ja seurauksia. Tällainen keräys- ja talletustoiminta on meidän velvollisuutemme sekä nykyisiä että tulevia sukupolvia kohtaan.”⁶⁷

Kiertokirjeen otsikon sanavalinnat poikkeavat Vaasan senaatin toimituskuntien käyttämisestä. Kuten aiemmin tuli esille, senaatin eri toimituskunnat käyttivät eri sanoja kirjeissään koskien punaisten toimintaa sisällissodassa, ensimmäinen kapinaa ja toinen vallankumousta. Kiinnostavaa on se, että vapaussota-termi on otettu käyttöön kapinan rinnalla. Sanavalinnoilla Blomstedt on luultavasti tavoitellut punaisen ja valkoisen puolen toiminnan tavoitteiden erottamista ja tahdottu korostaa puolien vastakkainasettelua. Sodan kah-tiajakautuneisuus sekä sen luonne valkoisten näkökulmasta tulee myös hyvin esille.⁶⁸

Kirjeessä kehoitettiin lähettämään tai tuomaan Valtionarkistolle tai tietyn piirin asiamiehelle asiaan liittyviä asiakirjoja, muistelmia, lehtileikkeitä sekä valokuvia. Valtionarkiston ja Blomstedtin lisäksi vaihtoehtona, kenelle aineistoja voisi viedä tai lähettää, oli Hämeenlinnan seudulla pastori Verner Vartia. Hän toimi Valtionarkistin apuna keräyksessä ja oli Blomstedtin perheen tuttu Hämeenlinnasta, mikä selittää miksi juuri hän oli keräyksessä mukana. Kirjeessä Blomstedt piti keräys- ja tallennustyötä velvollisuutena nykyisiä ja tulevia sukupolvia kohtaan ja sen mukaan sotaan liittyvä aineisto oli saatava turvaan kootuksi varmaan paikkaan, tulen, veden ja muiden vaarojen ulottumattomiin.⁶⁹

⁶⁶ Blomstedtin työkertomus 5/1918, Kansallisarkiston I arkisto, virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Hfb:2, KA.

⁶⁷ Vapaussodan ja kapinan muistot talteen- keräysjulistte, Vapaussodan arkisto/ Kapinakokoelman arkisto 1918–1920, Vapaussodan ja kapinan asiakirjakokoelma, kiertokirjeitä, luetteloita y.m., WIII:257, KA.

⁶⁸ Ibid.

⁶⁹ Liite 1; Blomstedtin työkertomus 6/1918; Valtionarkiston toimintakertomus vuodelta 1918, Kansallisarkiston I arkisto / Virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Hfb:2 KA.; Senaatin Kirkollis- ja opetustoimikunnan kirje 25.4.1918 Valtionarkistolle, Kansallisarkiston I arkisto, Saapuneet kirjeet, Eaa:3, KA.

Vaikka muita vaaroja ei tarkemmin eritellä, pelkona oli luultavammin myös se, että asiakirjoja saatettaisiin tuhota tai piilottaa ennen kuin ne saataisiin arkistoon asti. Tätä seikkaa vahvistaa myös valmis kirjepohja, joka lähetettiin henkilöille, joilla tiedettiin olevan Vapaussodan arkistoon sopivaa aineistoa. Kirjeessä kehoitettiin lähettämään aineisto arkistoon, sillä viivytys asiassa saattaisi tuottaa vahinkoa, joka määriteltiin asiakirjojen tuhoutumisena ja henkilöiden muistin vaikutuksen tiedonsaantiin myöhemmin.⁷⁰

Vapaussodan keräystyö oli osittain poikkeuksellinen, sillä siinä kerättiin aineistoa rintamalinjojen molemmilta puolilta. Usein arkistoaineistoja ovat luoneet ja säilyttäneet vain vallanpitäjät, joiden tavoitteena on ollut hiljentää muut mielipiteet kuin omansa. Arkistojen tehtävänä on ylläpitää kunkin vallassa olevan ryhmän totuutta. Punaisen osapuolelle ei kuitenkaan annettu vaikutusmahdollisuuksia keräykseen vaan valta pidettiin tiukasti valkoista osapuolta edustavalla Valtionarkistolla ja erityisesti Blomstedtilla. Ainoa näkökulma, josta heidän tekojaan tuotiin esille, oli valkoisten. Näin keräystyön poikkeuksellisuus vain vahvisti valkoisen puolen hallintaa punaisten asiakirjoista. Ei siis ole yllätys, että Valtionarkiston ja Vapaussodan historian komitean keräystyöhön suhtauduttiin epäluuloisesti työväenliikkeessä. Suurin syy tähän oli se, että Valtionarkiston katsottiin edustavan voittajaosapuolta, mikä myös piti paikkansa.⁷¹

Hiljaisuuden näkökulmasta punaisten sivuuttaminen sisällissodan aineiston keräyksessä on kiinnostava, sillä arkistojen valta kiteytyy arkistonhoitajan, eli Blomstedtin, toimintaan, erityisesti päätöksiin ja valintoihin siitä mitä arkistoidaan. Keräystyössä Blomstedt toimi ainoana vallankäyttäjänä, sillä tehtävä oli annettu hänen johdettavakseen. Aineistojen keruuvaihe on yksi taso, jolla puutteita voi syntyä. Sodan päättymisen asetelma, jossa punaisten mielipidettä ei otettu huomioon tuskin kannusti työväestöä luovuttamaan aineistoa ja näin saattoi vinouttaa keräyksestä saatua aineistoa. Keräyksen myötä myös punaisten asiakirjojen merkitys muuttui. Asiakirjat luodaan aina jotakin tarkoitusta varten ja niillä on oma tehtävänsä. Asiakirjan merkitys ja käyttötapa eivät rajaudu vain asiakirjan luojaan ajattelemaan merkitykseen vaan, se muuttuu käyttäjästä ja näkökulmasta riippuen. Näin keräyksen myötä punaisten sotaan liittyvä asiakirja-aineisto ei enää ollutkaan todiste

⁷⁰ Blomstedtin painettu kehotuspohja, Vapaussodan arkisto/ Kapinakokoelman arkisto 1918–1920, Kierokirjeitä, luetteloita y.m., Vapaussodan ja kapinan asiakirjakokoelma, VIII:257, KA.

⁷¹ Carter 2006, 217–218, Ketelaar 2002, 226; Jussila, Nevakivi & Hentilä 2009, 113–117; Nuorteva & Happonen 2016, 110–111; Virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Kansallisarkiston I arkisto, Hfb:2 KA.

heidän toiminnastaan tavoitella parempia oloja työväestölle, vaan asiakirjat muuttuivat valkoisten käsissä todisteiksi jopa valtiopetoksesta.⁷²

Kesäkuussa kutsuttiin Blomstedtin johdolla kokoon Hannikaisen toimikunnan jäsenet ja kokouksessa maa jaettiin senaatin määräämiin keräyspiireihin. Asiamiehet asetettiin Hannikaisen komiteaa lukuun ottamatta ympäri Suomea kirjeenvaihdon kautta. Asiamiehet myös hankkivat avukseen piiriensä eri paikkakunnilta asianharrastajia avukseen. Postitse heille myös toimitettiin ohjeet ja valtuutukset. Nämä ovat lyhyitä ja niiden teksti on yhteneväinen asiamiesten nimiä ja piirejä lukuun ottamatta. Niissä määrätään ja valtuutetaan kunkin piirin asiamiehen toimimaan alueensa keräysmiehenä ja asianomaisia virastoja antamaan asiamiehelle tarpeellista avustusta, jos hän sitä tarvitsi. Valtuutuksen myötä asiamiehistä tehtiin virallisesti Valtionarkiston apulaisia.⁷³

Poikkeuksena olivat Haminan, Kouvolan, Jyväskylän ja Lahden asiamiehelle lähetetyt kirjeet, jotka oli allekirjoittanut Blomstedt. Muissa lähettäjäksi on merkitty vain valtionarkistonhoitaja. Teksti oli kirjeen allekirjoittajasta riippumatta Blomstedtin kynästä, sillä hänen käsialallaan on tehty tekstistä luonnos, joka on lähes identtinen lähetetyn tekstin kanssa. Asiakirjoja on saattanut allekirjoittaa valtionarkistonhoitaja, mutta toiminta on silti ollut Blomstedtin käsissä, mitä vahvistaa myös hänen allekirjoittamansa valtuutukset.⁷⁴

Valtakirjojen lisäksi Blomstedt lähetti asiamiehille keräyksen ohjeet. Monesta keräykseen liittyvästä asiakirjasta löytyy joko käsinkirjoitettuja tai painettuja asiakirjoja arkistosta tai niiden luonnoksia. Selviä ohjeita ei aineistosta löydy. Blomstedt kirjoitti liittävänsä valtakirjojen mukaan kappaleen Valtionarkiston julkaisemaa kiertokirjettä, mistä ilmenee, miten keräystyö on suunniteltu yksityishenkilöihin nähden.⁷⁵ Voisiko olla niin, että muuta ohjetta asiamiehet eivät saaneet kuin kiertokirjeen? Jos näin oli, eivät asiamiehet saaneet yksityiskohtaisempia ohjeita ja he saivat hoitaa keräystehtävän kuten halusivat.

⁷² Carter 2006, 217, 223, 226–227, 229; Williams 2014, 2; Hentilä 2018, 50; Ruuthin määräys 13.6.1918, Kaarlo Blomstedtin arkisto, biografinen aineisto 1887–1980, C7, KA.

⁷³ Asiamiesten valtuutukset, Vapaussodan arkisto, Kapinakokoelman arkisto 1918–1920, lähetetyt kirjeet Vapaussodan ja kapinan asiakirjakokoelma, VIII:257, KA.

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Ibid.; Blomstedtin kirjeen luonnos asiamiehille, 12.6.1918, Vapaussodan arkisto, Kapinakokoelman arkisto 1918–1920, Vapaussodan ja kapinan asiakirjakokoelma, lähetettyjä kirjeitä, VIII:257, KA.

Keräyksen johdossa toimi siis Blomstedt, joka hoiti myös Uudenmaan piirin keräyksen. Piirejä oli aluksi yksitoista, joiden johto määriteltiin liikenneyhteyksien mukaan. Tavoitteena oli kattaa suurin osa maasta. Myöhemmin perustettiin vielä Kotkan-Haminan piiri, joka nosti piirien määrän kahteentoista.⁷⁶

Taulukko keräyspiirien asiamiehistä.⁷⁷

Piiri	Alue	Asiamies	Ammatti	Muuta
Uusimaa	Uudenmaan lääni	Kaarlo Blomstedt, Helsinki	Arkistonhoitaja	
Karjala	Karjala, läntinen Viipurin lääni, Rantasalmen kihlakunta ja Pietari	Kaarlo Soikkeli, Viipuri	Kansallismuseon amanuessi, Vapaussodan historian komitean sihteeri	
Kuopio	Kuopio lähi-seutuineen, Pieksämäki ja Leppävirrat	Fritiof Laukanen, Kuopio		
Etelä-Häme	Itäinen Uusimaa, Lahden seutu Asikkalaa myöten pohjoisessa	Yrjö Leivo, Lahti	Lahti-lehden päätoimittaja	Aluksi Blomstedtin valvonnassa

⁷⁶ Valtionarkiston vuosikertomus 1918, Kansallisarkiston I arkisto / Virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Hfb:2, KA.

⁷⁷ Valtionarkiston vuosikertomukset 1918 ja 1919, Kansallisarkiston I arkisto, virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Hfb:2, KA.; Vapaussodan arkiston arkistonmuodostajakohdattaiset kuvailutiedot, Vakka, Vapaussodan arkiston arkistonmuodostajakohdattaiset kuvailutiedot [25](http://www.narc.fi:8080/VakkaWWW/HakuTulos.action?hakuTyyppi=tarkHaku&hakuNi-mi=vapaussodan+arkisto&hakuVapaaSana=&hakuAsiaSana=&hakuNimiLaji=keski&hakuAmLuok-ka=MikaTahansa&hakuKuvailuTasot=AM&hakuTekstiTyyppit=KA.10&hakuTekstiTyyppit=KA.20&hakuTekstiTyyppit=KA.40&hakuTekstiTyyppit=KA.140&hakuTekstiTyyppit=KA.120&hakuTekstiTyyppit=KA.130&hakuArkistoTyyppit=V&hakuArkistoTyyppit=Y&hakuSailArkisto=MikaTahansa&hakuAlkuVuosi=&hakuLoppuVuosi=&search=Tee+haku; Rantasalon ja Engelbergin valtakirja 12.6.1918, Vapaussodan arkisto, Kapinakokoelman arkisto 1918–1920, Vapaussodan ja kapinan asiakirjakokoelma, lähetettyjä kirjeitä, WIII:257, KA.</p>
</div>
<div data-bbox=)

Piiri	Alue	Asiamies	Ammatti	Muuta
Keski-Suomi	Keski-Suomi ja Etelä-Savo	Sakari Kuusi, Jyväskylä	K. J. Gummerus Oy:n toimitusjohtaja	Apulaisjohtajana maisteri Antti Valve, Mikkeli
Tampere-Pori	Hämeen ja Turun läänien pohjoiset vaalipiirit	Kyösti Kaukovalta, Tampere	Tampereen kauppaoppilaitoksen rehtori	Ulkopuolinen rahoitus
Turku	Varsinais-Suomi ja Ahvenanmaa	Martti Airio, Turku	Suomen kielen opettaja	Apuna neuvottelijakunta
Oulu	Oulun lääni, pois lukien Kajaani	Gust. Kivekäs, Oulu		Kivekäs määrätty myöhemmin tehtävään
Kajaani	Kajaanin ja Iisalmen kaupungit maaseutuineen	Volter Rihtniemi, Kajaani	Kajaanin opettajaseminaarin johtajana	
Kotka ja Hamina	Kotkan ja Haminan seutu, seudun saaristo mukaan lukien	Rafael Engelberg, Kymenlaakso	Tampereen ja Kotkan työväenopistojen johtajana	12.8.1918 nimetty
Viipuri	Viipuri ja läntinen Viipurin lääni	Aukusti Vilho Rantasalo, Joensuu	Joensuun klassillisen lyseon suomen kielen ja historian vanhempi lehtori	Ulkopuolinen rahoitus
Vaasa	Vaasan läänin eteläinen ja pohjoinen vaalipiiri	Väinö Granelund, Vaasa	Vaasan suojeluskuntapiirin piiri-päällikkö	

Valtionarkistossa Ruuth ja Blomstedt hyväksyivät Hannikaisen toimikunnan jäsenen siirtämisen omaan keräysorganisaatioonsa muutoksitta. Senaatti oli heidät jo kerran määrännyt keräystehtävään, eikä Valtionarkistolla oletettavasti ollut syytä kyseenalaistaa senaatin päätöksiä. Kaikki edellisen toimikunnan jäsenet eivät siirtyneet Blomstedtin keräystyöhön. Puheenjohtaja Hannikaisen ei siirtynyt keräystyöhön ja hänen ehdotuksestaan myös O. A. Kallion tilalle asiamieheksi oli pyydetty Kaukovalta. Kaukovalta oli myös ottanut tehtävän vastaan.⁷⁸

Kallio ei omien töidensä johdosta kuitenkaan ehtinyt hoitamaan asiamiehen tehtäviä.⁷⁹ Asuinpaikkansa puolesta hän olisi voinut toimia Kuopion piirin asiamiehenä. Koska senaatti oli aiemmin valinnut hänet ensimmäisen keräyskomitean puheenjohtajaksi, olisi hän myös oletettavasti sopinut myös asiamiehen tehtävään. Koska Blomstedt hyväksyi kaikki muut Hannikaisen toimikunnan asiamiehet keräystyöhön, viittaa Hannikaisen puuttuminen hänen omaan valintaansa siirtyä syrjään työstä. Hannikaisen paikka puheenjohtajana oli siirtynyt Blomstedtille, mikä vaikutti luultavammin myös hänen poisjäämiseensä, mutta tarkkaa tietoa siitä, miksi hän ei jatkanut keräystyössä ei ole.

Hannikaisen jäädessä pois keräyksestä vaikutti hän siihen asiamiesten kautta. Ainakin Kaukovalta ja Laukkanen olivat Hannikaisen suosittelimia ehdokkaita asiamiehiksi.⁸⁰ Rihtniemen, Soikkelin tai Leivon kohdalla ei ole mainittu mistä heidän yhteistietonsa on Blomstedtille päätynyt ja miksi hän on heidät asiamiehiksi valinnut. Asiamiesehdokkaille lähetetyistä kirjeistä tulee myös esille, että Blomstedt oli pyytänyt yhdeksi asiamieheksi Samuli Paulaharjua, joka oli opettaja ja kansanperinteen kerääjä. Vaikka hän mielellään tehtävän olisi ottanut vastaan, kieltäytyi Paulaharju tehtävästä vedoten sihteerin työhönsä Sallan rykmentin esikunnassa. Sieltä vapauduttuaan hän jatkaisi opettajan tehtäviä, mikä estäisi myös asiamiehen työt.⁸¹

⁷⁸ Hannikaisen kirje senaatille 4.5.1918, Vapaussodan arkisto, Kapinakokoelman arkisto 1918–1920, Vapaussodan ja kapinan asiakirjakokoelma, tulleita kirjeitä, WIII:257, KA.; Valtionarkiston kirje Senaatin Kirkollis- ja opetustoimituskunnalle 13.5.1918, Kansallisarkiston I arkisto, Saapuneet kirjeet 1916–1922, Eaa:3, KA.

⁷⁹ Valtionarkiston vuosikertomus 1918, Blomstedtin työkertomus 6/1918, Kansallisarkiston I arkisto, virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Hfb:2, KA.; Hannikaisen kirje senaatille 4.5.1918, Vapaussodan arkisto, Kapinakokoelman arkisto 1918–1920, Vapaussodan ja kapinan asiakirjakokoelma, tulleita kirjeitä, WIII:257, KA.

⁸⁰ Blomstedtin kirjeluonnos Laukkaselle ja Kaukovalle 12.6.1918, Vapaussodan arkisto, Kapinakokoelman arkisto 1918–1920, Vapaussodan ja kapinan asiakirjakokoelma, lähetettyjä kirjeitä, WIII:257, KA.

⁸¹ Ibid; Paulaharjun kirje Blomstedtille 29.6.1918, Vapaussodan arkisto, Kapinakokoelman arkisto 1918–1920, Vapaussodan ja kapinan asiakirjakokoelma, tulleita kirjeitä, WIII:257, KA.

Asiamiesten saaminen kaikkiin piireihin ei sujunut helposti. Turun piirin asiamieheksi pyydettiin useita henkilöitä ennen kuin tehtävään saatiin Martti Airio. Blomstedtille heinäkuun alussa tulleesta kirjeestä käy ilmi, että Turun piirin asiamieheksi oli kosiskeltu siihen mennessä jo kolmea henkilöä ja neljäskin oli luultavammin kieltäytymässä. Kirjeen kirjoittaja vetosi työnsä kiireellisyyteen, jonka vuoksi ei voinut tehtävää ottaa vastaan ja viittasi samaan myös muiden ehdokkaiden kohdalla. Ajanpuutteen lisäksi ongelmana vaikuttaa olleen työn vaatimukset, mikä viittaa siihen, että ketä tahansa ei työhön ehdotettu eikä otettu. Lopulta keräystyön otti Airio, jota oli suositellut Blomstedtin ystävän tuttu.⁸²

Vain yksi edellä Hannikaisen mainituista piiri johtajista oli allekirjoittanut Vaasan senaatin sisäasiaintoimituskunnalle suunnatun kirjeen huhtikuun puolessavälissä, jossa ehdotettiin toimikunnan perustamista punaisten toiminnan valaisemiseksi. Kyseessä oli A. V. Rantasalo, joka toimi Viipurin piirin asiamiehenä. Rantasalon valinta myös asiamiehen tehtävään on luonnollinen jatkumo sille, että hän oli jo huhtikuussa ehdottamassa ensimmäistä keräysideaa senaatille. Rantasalon lisäksi monet keräystyön asiamiehistä olivat toimineet tai toimivat koulutuksen parissa. Piirien johtajia oli valittu myös sanomalehti- ja toimitusalalta. Ainoan poikkeuksen tekee Granlund, joka toimi suojeluskunnan piirissä.⁸³

Asiamiesten ammattien ja yhteiskunnallinen aseman saattoi olla yksi valintaperusteista asiamiehiä valitessa. Blomstedt saattoi ajatella opettajien ja lehtimiesten olevan luotettavia henkilöitä, sillä heidän vastuullaan oli tiedonvälitys, toisten koululaisille ja toisten koko kansalle. Lähes kaikki miehet olivat opiskelleet myös yliopistossa ja olivat oppineita, minkä voisi ajatella olevan hyvä ominaisuus keräystä ajatellen. Kaikkien asiamiesten voi nähdä kuuluneen yhteiskunnan yläluokkaan heidän koulutuksensa ja asemansa perusteella. Kahden asiamiehen henkilöllisyyttä, Laukkasen sekä Kivekkään, en onnistunut varmistamaan, joten ei ole mahdollista selvittää, vaikuttiko heidän ammattinsa tai yhteiskunnallinen asemansa valintaan.⁸⁴

⁸² Kaarlo Österbladhin kirje Blomstedtille 1.7.1918 ja 23.8.1918; Paulaharjun kirje Blomstedtille 29.6.1918, Vapaussodan arkisto, Kapinakokoelman arkisto 1918–1920, Vapaussodan ja kapinan asiakirjakokoelma, lähetettyjä ja tulleita kirjeitä, VIII:257, KA.

⁸³ Vaasan Senaatin sisäasiaintoimituskunnan pöytäkirja 17.4.1918, Vaasan Senaatti, Sisäasiaintoimituskunnan pöytäkirjat 1918, C1, KA.; Liite 4.

⁸⁴ Liite 4.

Osaksi jo ennen kesäkuussa pidettyä kokousta sekä tämän jälkeen Valtionarkisto kääntyi maan siviili- ja sotilasviranomaisten puoleen pyytäen, että myös nämä viranomaiset huolehtisivat määräyksillä, että tallessa olevat asiakirjat päätyvät arkistoon. Myös armeijan ylipäällikköä, marsalkka Mannerheimia, pyydettiin antamaan kyseinen määräys alaisilleen, virkamiehille ja laitoksille.⁸⁵ Keräystyöhön valjastettiin niin tavallinen kansalainen kuin valtion eri toimijat armeijasta lähtien.

2.3 Keräystyö etenee

Heinäkuun alussa 1918 Ruuth kirjoitti Senaatin Kirkollis- ja opetustoimituskunnalle lyhyen tilanneselvityksen keräyksen edistymisestä, tuoden samalla esille asiamiesten palkkiot ja muut menot. Tilanneselvityksen taustalla oli oletettavasti keräyksen johdossa ollut Blomstedt. Menojen kattamiseksi hän anoi määrärahaa, jonka senaatti myönsi elokuussa anotun suuruisena. Elokuussa Blomstedtin työtaakka helpottui hänen saatuaan apulaisekseen keräystyöhön filosofian kandidaatti Gunnar Sohlbergin. Sohlberg oli toiminut Valtionarkiston apulaisena muutaman kuukauden⁸⁶ ennen Blomstedtin avuksi siirtymistä. Apulaisen paikkaa hän oli arkistosta hakenut kirjeellä jo huhtikuussa 1918 ja sen kautta päässyt apulaiseksi arkistoon.⁸⁷

Sohlberg ei kuitenkaan ollut Blomstedtin ensimmäinen valinta apulaisen tehtävään. Kesäkuun alussa 1918 Blomstedt oli kirjoittanut maisteri Heikki Kokkoselle ja tarjonnut hänelle apulaisen paikkaa sisällissodan keräystyössä. Kokkonen oli kiinni tehtävässään Päämajan tiedusteluosastolla, jonka vuoksi hän ei kyennyt aloittamaan apulaisen työtä elokuussa, jolloin työ olisi alkanut. Hän myös viittasi apulaisen saamaan palkkioon ja

⁸⁵ Valtionarkiston Vuosikertomus 1918, Kansallisarkiston I arkisto, virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Hfb:2, KA.

⁸⁶ Työkertomuksessa Sohlberg väittää, että olisi työskennellyt Valtionarkistossa jo maaliskuun aikana. Valtionarkisto oli suljettuna sodan takia 26.1–22.4.1918, jolloin työnteko ei ole ollut mahdollista. Työkertomus on kirjoitettu lokakuun alussa, jonka vuoksi hän on saattanut muistaa väärin työskentelykuukaudet ja töiden aloitusajankohdan arkistossa. Sohlbergin työkertomus 10/1918, Kansallisarkiston I arkisto, virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Hfb:2, KA.

⁸⁷ Liite 1; Valtionarkiston kirje Senaatin Kirkollis- ja opetustoimituskunnalle 9.7.1918, Kansallisarkiston I arkisto, lähetettyjen kirjeiden kirjekonseptit 1917–1920, Daa:5, KA.; Sohlbergin kirje Valtionarkistolle 25.4.1918; Senaatin Kirkollis- ja opetustoimituskunnan kirje Valtionarkistolle 15.8.1918, Kansallisarkiston I arkisto, Saapuneet kirjeet, Eaa:3, KA.; Blomstedtin työkertomus 8/1918, Kansallisarkiston I arkisto, virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Hfb:2, KA.

kirjoitti, ettei se riittäisi Helsingissä toimeen tulemiseen. Kirjeistä ei käy ilmi, miten miehet tunsivat toisensa.⁸⁸

Tarjouksen taustalla on luultavammin ollut aiempi tuttavuus, jonka myötä Blomstedtille on tullut käsitys, että Kokkonen olisi hyvä apulaisen tehtävään. Voi olla, että hän on aiemmin viitannut siihen suuntaan ja nyt kun Blomstedt sai itse valita alaisensa, kysyi hän ensimmäisenä vanhaa tuttuaan. Koska Kokkosta ei mainita muualla arkiston asiakirjoissa tai Blomstedtin henkilökohtaisessa arkistossa, on haastavaa selvittää, millainen suhde taustalla oli ja miksi juuri Kokkonen olisi Blomstedtin mielestä ollut hyvä valinta tehtävään.

Todisteita siitä, että Blomstedt olisi hakenut apulaista julkisella ilmoituksella, esimerkiksi lehtien palstalla, ei löydy. Ainoat asiaan liittyvät asiakirjat ovat edellä mainitut Blomstedtin kirje Kokkoselle. Blomstedtilla ei luultavammin ollut muita ehdokkaita apulaiseksi kuin Kokkonen, jonka kieltäytymisen jälkeen hänen pikaisesti etsittävä uusi ehdokas. Sohlberg oli helppo ja luotettava valinta, sillä hän työskenteli jo arkistossa. Blomstedtille oli jo huhtikuussa annettu lupa palkata työhön apulaisia, mutta edellytyksenä oli apulaisen esitleminen sotilasjohdolle, joka oletettavasti koski myös Sohlbergia.⁸⁹

Varmuutta siitä, esiteltiinkö Sohlbergia koskaan sotilasjohdolle, ei ole. Esittelyn taustalla on luultavammin ollut ajatus, että myös sotilasjohto on tietoinen, kuka keräyksen parissa työskentelee ja tarvittaessa apulaisen tausta voidaan tarkistaa ja pohtia, onko henkilö sopiva tehtävään. Sohlbergin kohdalla esittelylle ei ole välttämättä nähty tarvetta Valtionarkiston puolelta, koska hän oli työskennellyt arkistossa jo ennen apulaisen paikan saamista. Blomstedtin ajatuksena saattoi siis olla, että vain talon ulkopuolelta suoraan tehtävään palkatut apulaiset esiteltiin, ei talon sisäisiä. Hän saattoi siis omalla päätöksellään kävellä sotilasjohdon määräyksien yli.

Elo- ja syyskuun aikana Blomstedt jatkoi kiertokirjeiden lähettämistä varsinkin Uudellamaalla ja Etelä-Hämeessä. Samaan aikaan hän neuvotteli eri virastojen sekä viranomaisien kanssa asiakirjoista ja sovittiin jo talteen otettujen papereiden lähettamisestä

⁸⁸ Blomstedtin kirje Kokkoselle 10.6.1918, Kokkosen kirje Blomstedtille 2.7.1918, Vapaussodan arkisto, Kapinakokoelman arkisto 1918–1920, Vapaussodan ja kapinan asiakirjakokoelma, lähetettyjä ja tulleita kirjeitä, VIII:257, KA.

⁸⁹ Kenraali Paul von Gerichin kirje Blomstedtille 27.4.1918. Kaarlo Blomstedtin arkisto, biografinen aineisto 1887–1980, C7, KA.

Valtionarkistoon. Blomstedt oli myös kirjeenvaihdossa asiamiesten ja yksityishenkilöiden kanssa keräyksen tiimoilta. Muutamassa asiamiesten kirjeessä kirjoitetaan myös keräyksen haasteista, esimerkiksi Kaukovalta mainitsee, etteivät esikunnat eivätkä yksityiset henkilöt ole luovuttaneet aineistoa hänelle. Kyselyt eivät olleet saaneet kiinnostuneempaa vastaanottoa, vaan usein ne oli Kaukovallan mukaan heitetty suoraan roskakoriin. Myös Joensuun piirin asiamies Rantasalo valitti suojeluskuntien ja taisteluissa mukana olleiden vähäistä halukkuutta kirjoittaa kokemuksistaan. Vähäisten vastausten syyksi maalaiskuntien esikunnista Kaukovalta näki sen, että niissä istui pelkkiä maanviljelijöitä, jotka eivät hänen mielestään antaneet tarpeeksi arvoa keräystyölle. Kaukovalta koki, etteivät hänen työnsä tulokset vastanneet hänen ahkerointiaan.⁹⁰

Samaan aikaan Blomstedt mainitsi myös painattaneensa monia satoja kappaleita sotahistoriakaavakkeita, suomeksi ja ruotsiksi, joita suunniteltiin lähetettäväksi ainakin Turun ja Porin lääneihin, Ahvenanmaalle sekä Helsingin ja Hämeenlinnan piireihin. Kaavakkeiden tekemisen taustalla oli yleisen tiedon kokoaminen sisällissodasta, sillä sotasyllisyyteen liittyvät asiakirjat olivat poissuljettu keräyksestä.⁹¹

Sotahistoriakaavakkeilla oli suuri rooli keräyksessä kiertokirjeiden lisäksi. Kaavakkeita oli erilaisia ja ryhmät, joille ne oli suunnattu, vaihtelivat. Niiden kautta Blomstedt ohjaili minkälaisia ja mistä aiheista asiakirjoja ja tietoa kaivattiin sotaan liittyen. Hyvä esimerkki on Blomstedtin tekemä pitäjän yleinen sotahistoriakaavake, joka löytyy seuraavalta sivulta. Kaavake oli kiertokirjeen tavoin kaksipuolinen ja teksti oli suomeksi sekä ruotsiksi. Aluksi kaavakeessa kysyttiin lähinnä valkoisen puolen toimintaan liittyvistä asioista, kuten jääkäreiden lähtemisestä Saksaan, suojeluskuntien perustamisesta sekä niiden jäsenmääristä ja aseista. Tämän jälkeen kysymykset koskivat vastapuolta eli punaisia.⁹²

Ensimmäisenä kysyttiin mitä punakaarteista tai työväen järjestyskaarteista tiedettiin, minkä jälkeen kysyttiin tietoja työväen kiihotuksesta kesästä 1917 lähtien ja marraskuun yleislakosta. Välissä on kysymys sodan alkuaikojen mielialoista ja tapahtumista. Tämän

⁹⁰ Rantasalon kirje Blomstedtille 15.9.1918; Kaukovallan kirje Blomstedtille 18.9.1918, Vapaussodan arkisto, Kapinakokoelman arkisto 1918–1920, Vapaussodan ja kapinan asiakirjakokoelma, lähetettyjä kirjeitä, VIII:257, KA.

⁹¹ Blomstedtin työkertomus 9/1918, Kansallisarkiston I arkisto, virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Hfb:2, KA.; Suomen senaatin kirkollis- ja opetustoimikunnan kirje 25.4.1918 Valtionarkistolle, Kansallisarkiston I arkisto, Saapuneet kirjeet, Eaa:3, KA.

⁹² Pitäjän yleinen sotahistoriakaavake, Vapaussodan arkisto, Kapinakokoelman arkisto 1918–1920, Vapaussodan ja kapinan asiakirjakokoelma, lähetettyjä kirjeitä, VIII:257, KA.

jälkeen pyydettiin kuvailemaan tärkeimmät sotatapahtumat. Näitä olivat kaavakkeen mukaan muun muassa punaisten tekemät rosvoukset, murhat ja muut sellaiset. Samassa kohdassa mainittiin myös porvarillisten vankien kohtelu. Sodanjälkeinen tilanne ja keräyksen lähtöasetelma tulee hyvin esille kaavakkeen sanavalinnoissa. Kyselykaavake myös vahvistaa sanojen kautta voittajien maailmankuvaa.⁹³

Pitäjän yleinen

Sotahistoriakaavake.

Pitäjän sotahistoria voidaan kirjoittaa seuraavien kohtien mukaan:

- 1) Menikö paikkakunnalta sotavuosina nuoria miehiä Saksaan? Milloin, montako, keitä? Mitä paikkakunnalla silloin asiasta tiedettiin, mitä asiasta ajateltiin?
- 2) Milloin ja miten itsenäisyysliike saavutti huomattavan kannattajajoukkonsa?
- 3) Milloin ensi kerta yritettiin perustaa palo- tai suojeluskunta paikkakunnalle? Salaisesti vai julkisesti? Lähemmät tiedot tapauksesta.
- 4) Milloin suojeluskunta lopullisesti perustettiin? Ketkä innokkaimmin ovat hommanneet suojeluskuntaa paikkakunnalle (nimi, arvo ja osote)? Kävikö kiertäviä puhujia? Oliko suojeluskunnalla harjoituksia; salaisia vai julkisia? Ketkä niitä johtivat?
- 5) Kuinka monta liittyi suojeluskuntaan a) heti sen tultua perustetuksi b) myöhemmin?
- 6) Mitä aseita ja minkä verran oli suojeluskunnalla ennen sodan alkua? Ketkä niitä hankkivat? Millä keinoilla niitä hankittiin, mihin aikoihin, mistä? Mistä saatiin varat? Paljonko varoja oli?
- 7) Mitä tiedetään punakaartista tai työväen järjestyskaartista paikkakunnalla? — Mikäli mahdollista vastattava samoihin kysymyksiin kuin edellä suojeluskunnista. Siis a) punakaartin perustaminen, b) johtohenkilöt ja kiertävät puhujat, c) jäsenluku ja harjoitukset, d) aseet ja niiden hankinta, e) punaisten suunnitelmat ja uhkaukset.
- 8) Työväen kiihotus paikkakunnalla kesästä 1917 alkaen. N. s. marraskuun suurlakko.
- 9) Sodan alkuaajat. Mieliä ja tapahtumat.
- 10) Tärkeimmät sotatapahtumat. Punaisen kaartin toiminta. Rosvouksia, murhia y. m. Porvarillisten vankien kohtelu. Porvarillisten valmistelut valkoisten ja saksalaisten vastaanottamiseksi.
- 11) Onko taistelujen kuluessa tai punaisten toimesta tapahtunut julkisten tai yksityisten arkistojen, kirjastojen, taide-esineiden, huomattavien rakennusten tai muiden historiallisesti tai muuten merkittävien esineiden hävitystä (jos mahdollista luettelo hävitettyjen arkistojen, kirjastojen ja taidekokoelmien sisällöstä)?
- 12) Onko paikkakunnalla henkilöitä, jotka ovat pitäneet päiväkirjaa tai kirjoittaneet muistelmia kapinan ajalta taikka jotka voisivat kertoa jotakin vapautussodalle kuvaavaa (nimi, arvo ja osote)?

Vastaukset näihin kysymyksiin pyydetään lähettämään mahdollisimman pian osoitteella **Valtionarkisto, Helsinki.**

4402-18

⁹³ Pitäjän yleinen sotahistoriakaavake, Vapaussodan arkisto, Kapinakokoelman arkisto 1918–1920, Vapaussodan ja kapinan asiakirjakokoelma, lähetettyjä kirjeitä, VIII:257, KA.

Kaavakkeita oli tehnyt ja lähettänyt myös Keski-Suomen piirin asiamies Kuusi. Hän oli lähettänyt armeijan esikunnalle piirinsä alueella keräyskirjeen, joka sisälsi erikseen arkistotietojen kaavakkeen, pitäjän yleisen sotahistoriakaavakkeen sekä jääkärien ja sotilaiden kaavakkeen. Kaavakkeissa toistuvat osittain samat asiat, mutta niissä on myös eroavaisuuksia. Arkistotietojen kaavake oli lyhyt, noin puoli sivua pitkä ja sisälsi viisi eri kohtaa, joihin tietoja kaivattiin. Keräämisen arvoisiksi todistuskappaleiksi mainittiin muun muassa asiapaperit, jotka koskivat suojeluskuntien toimintaa, sotaan liittyvät muistelmat ja kirjeet, työväenyhdistykseen ja punakaartiin liittyvät asiakirjat ja tieto sekä sotaan liittyvät harvinaisemmat painetut julistukset ja muut tiedonannot. Luovutuksen vaihtoehtoksi annettiin myös jäljennös, jolloin alkuperäiset aineistot jäivät aineiston haltijalle, sekä mikäli aineistoa ei halunnut tutkijoille antaa, voi sen luovuttaa luvanvaraisena käyttöön tai kieltää tutkimuskäytön esimerkiksi 50 vuodeksi.⁹⁴

Luvanvaraisen käytön ja tutkimuskäytön kieltämisen takana on aina arkiston ja luovuttajan yhteinen päätös. Nykyään yhä harvemmin arkistot ottavat vastaan aineistoja, joiden käyttö kielletään esimerkiksi 50 vuodeksi tai aineistoon käyttöön liittyy muuten tiukkoja rajoituksia. Poikkeuksia toki on. Taustalla on periaate, jonka mukaan asiakirjojen säilyvyys ja niiden saaminen mahdollisimman laajan käyttäjäkunnan ulottuville nähdään arkistojen toiminnan pohjana.⁹⁵ Vapaussodan arkiston asiakirjojen mahdollinen käyttö- ja tutkimuskielto tuo esille sen, ettei keräyksen taustalla ollut asiakirjojen ja dokumenttien saattaminen kaikkien ulottuville ja käyttöön. Arkistotietokaavake vahvistaa sen, ettei sisällissodan arkiston tavoite ollut palvella käyttäjiä, vaan säilöä asiakirjojen avulla todistusaineisto sodan tapahtumista, vaikka käyttöä rajoittavilla ehdoilla.

Yksi vallankäytön muodoista on tiedon hallinta, mitä esimerkiksi luovuttajien käyttörajoitukset ovat. Arkistojen kohdalla kyse voi olla asiakirjojen käytön kieltämisestä joko yksittäiseltä henkilöltä tai ryhmältä. Keinolla esimerkiksi valtio voi kontrolloida kansalaisia mutta myös kansa valtiota. Vallankäyttö ei näin aina ole ylhäältä päin tulevaa, mistä hyvän esimerkin tarjoaa Varna Rantasalon tapaus. Kyseisellä Rantasalolla ei tietääkseni

⁹⁴ Kuusen kyselykaavakkeet, Vapaussodan arkisto, Kapinakokoelman arkisto 1918–1920, Vapaussodan ja kapinan asiakirjakokoelma, lähetettyjä kirjeitä, WIII:257, KA.

⁹⁵ Ks. esim. Kansallisarkiston tehtävät ja organisaatio sekä Suomalaisen Kirjallisuuden seuran arkiston tehtävät.

ollut yhteyttä asiamiehenä toimineeseen A. V. Rantasaloon, vaikka heillä sama sukunimi olikin.⁹⁶

Blomstedt oli lähestynyt Varna Rantasaloa toukokuun puolessavälissä 1919 ja kysynyt olisiko hän kiinnostunut luovuttamaan hänellä olevan aineiston arkistolle. Rantasalo vastasi Blomstedtille, että voisi luovuttaa aineiston, mutta tahtoi käyttöönsä arkistossa kyseisen aineiston sekä valtiorikosoikeuden pöytäkirjojen käyttöoikeuden tuomituista vaihtokauppana asiakirjoista. Mikäli hän ei saisi haluamiaan oikeuksia, ei hän luovuttaisi aineistoa, mikä kuvastaa hyvin keräyksen tilannetta. Takavarikoitujen ja valtiorikosoikeuksista tulevien aineistojen saaminen oli varmaa, muu riippui paljolti luovuttajien halusta antaa asiakirjansa arkistoitavaksi. Rantasalo sai tahtonsa läpi ja Blomstedt lupasi asiakirjojen olevan hänen käytettävissään myöhemmin vuoden 1919 syksyllä.⁹⁷

Arkistotietokaavake on Keski-Suomen piirin asiamiehen Sakari Kuusen allekirjoittama, mutta sen taustalla on varmasti vaikuttanut Blomstedt. Toimiessaan keräyksen johtohahmona hän teki päätökset liittyen aineiston vastaanottamiseen. Mahdollisuus kopiointiin ja käyttörajoituksiin viittaa siihen, että keräyksen tavoitteena oli saada kaikki saatavissa oleva mahdollinen aineisto sodasta arkistoon. Blomstedt oli valmis myös tekemään myönnytyksiä, jotta Kirkollis- ja opetustoimituskunnan kirjeessä mainittu kaikki mahdollinen asiakirja-aineisto saataisiin Valtionarkistolle.⁹⁸

Kuusen lisäksi Kyösti Kaukovallan, joka toimi Tampere-Porin piirin asiamiehenä, muotoileva kyselykaavake Tampereen alueen tapahtumista on huomionarvoinen. Se ei poikennut muista kaavakkeista kysymyksillään, vaan lopussa olevalla muistutuksella, että vastaajien oli pyrittävä esittämään asioiden oikeaa tilaa. Esille tuotiin myös se, että mikäli vastaajalla ei ollut jostakin asiasta tietoa, tuli kohta sivuuttaa. Missään muussa kaavakkeessa ei samansuuntaista mainintaa ollut. Erityisesti Blomstedtin pitäjän yleisen historiakaavakkeen provosoivat ja osittain johdattelevatkin kysymykset nousivat kiinnostavasti esille Kaukovallan totuuteen pyrkivästä muistutuksesta. Pitäjän

⁹⁶ Carter 2006, 218; Varna Rantasalon kirje Blomstedtille 21.5.1919, Vapaussodan arkisto, Kapinakoelmaan arkisto 1918–1920, Vapaussodan ja kapinan asiakirjakokoelma, lähetettyjä ja tulleita kirjeitä, VIII:257, KA.

⁹⁷ Varna Rantasalon kirje Blomstedtille 21.5.1919; Blomstedtin kirje Varna Rantasalolle 15.5 ja 3.6.1919, Vapaussodan arkisto, Kapinakoelmaan arkisto 1918–1920, Vapaussodan ja kapinan asiakirjakokoelma, lähetettyjä ja tulleita kirjeitä, VIII:257, KA.

⁹⁸ Senaatin kirkollis- ja opetustoimikunnan kirje 25.4.1918 Valtionarkistolle, Kansallisarkiston I arkisto, Saapuneet kirjeet, Eaa:3, KA.; Virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, KA.

sotahistoriakaavakkeen tekstin kautta kyselyyn vastanneille saattaa tulla käsitys, että tavoite oli saada tietoa pahimmista vastapuolen rikkomuksista, juuri sanavalintojen vuoksi.⁹⁹

Sanavalinnat ovat olleet myös yksi vallankäytön muoto Blomstedtille. Kaavakkeiden kysymyksillä ja sanavalinnoilla hän ohjaili, minkälaisia vastauksia kaavakkeisiin tahdottiin. Uskon, että kaavakkeiden kysymykset ovat toimineet vastauksia rajoittavina tekijöinä ja tämän myötä vaikuttaneet siihen, millaisia kertomuksia arkistoon saapui sekä minkälainen kokonaisuus niistä syntyi. Useat asiamiehet olivat kertoneet haasteista keräyksen aikana ja yksi mainitsi mahdolliseksi syyksi heikkoon vastausintoon maanviljelijät. Jos kyse ei ollutkaan siitä, etteivät he arvostaneet keräystä vaan siitä, että asenteelliset sanamuodot eivät innostaneet vastaamaan kyselyyn? Tätä mahdollisuutta, kaavakkeiden kysymyksien tai sanavalintojen vaikutusta keräykseen, ei asian käsittelyssä pohdittu.

Historiankirjoituksen näkökulmasta kirjoitusvaihe on ratkaiseva tekijä tiedon välittämisessä. Kirjoituksen ja tekstin tulee olla neutraalia, ja ongelmia seuraa, mikäli kielen katoaan vaikuttavan tiedonmuodostumiseen. Samat lainalaisuudet koskevat mielestäni myös keräykseen liittyviä tekstejä, varsinkin kiertokirjettä sekä kyselykaavakkeita. Niiden sanamuotojen voi nähdä vaikuttaneen tiedon muodostamiseen, sillä kysymysten perusteella ihmiset vastasivat ja jäsentelivät tietonsa paperille. Kaikkea saatavilla olevaa tietoa sodasta ei välttämättä kerrottu tai saatettiin korostaa valkoisten toimintaa yli punaisten, sillä kaavakkeiden kysymykset koskien valkoisten toimintaa keskittyivät itsenäisyyteen ja suojeluskuntiin, kun taas punaisten toiminnassa kaartien perustamiseen lisäksi myös murhiin ja rosvouksiin.¹⁰⁰

Kyselykaavakkeiden käytössä voi nähdä johdattelevien kysymysten lisäksi muitakin ongelmia. Arkistolla ei ollut varmuutta siitä, kuka lopulta oli kaavakkeen täyttänyt, olivatko vastaukset totta ja oliko esimerkiksi kirjoittaja sama kuin kertoja. Yleensä kyselyihin vastaajat ovat vastaajaverkoista, jossa on pyritty tavoittamaan henkilöitä ympäri maata sekä eri-ikäisiltä ja erilaisista sosiaaliluokista. Vuonna 1918 aloitetussa keräyksessä ei

⁹⁹ Kaukovallan kyselykaavake, Vapaussodan arkisto, Kapinakokoelman arkisto 1918–1920, Vapaussodan ja kapinan asiakirjakokoelma, lähetettyjä ja tulleita kirjeitä, WIII:257, KA.

¹⁰⁰ Luetteloita, kiertokirjeitä y.m. ja tulleita kirjeitä, Vapaussodan arkisto, Kapinakokoelman arkisto 1918–1920, Vapaussodan ja kapinan asiakirjakokoelma, lähetettyjä kirjeitä, WIII:257, KA.; Moilanen 2016, 125.

samanlaista vastaajaverkosta ollut. Asiamiesten ja heidän apulaistensa toiminta vastasi kuitenkin hieman vastaajaverkoston toimintaa, koska tavoitteena oli kattaa koko maa.¹⁰¹

Blomstedtin kiertokirjeessä mainitaan keräyksen olevan tärkeä myös tuleville sukupolville. Keräyksen ja siitä muodostetun arkiston merkitys ei rajoitu vain tavallisiin ihmisiin, vaan niiden vaikutus historiantutkimukselle on suuri. Sen vuoksi on tarpeellista suhtautua myös kyselykaavakkeisiin kriittisesti, sillä on nähtävissä, että kaavakkeilla on selvä yhteys siihen, minkälainen kuva sisällissodasta luotiin sekä myöhempään historiankirjoitukseen. Mikään arkisto ei ole syntynyt tyhjästä ja sen tutkijalla ei välttämättä ole käsitystä siitä, mitä tarkoituksia tai tavoitteita sen luomisen taustalla on. Kaavakkeet antavat hyvän esimerkin siitä, kuinka arkistonhoitajan valta on vaikuttanut arkistoon ennen sen muodostumista. Arkistoaineistoa tutkiessaan on myös tarpeellista selvittää arkiston taustaa ja erityisesti pohtia kysymyksenasettelua kyselyissä sekä sanamuotoja, joiden pohjalta vastauksia on annettu.

Syyskuussa Blomstedt kävi yksityishenkilöiden luona tiedustelemassa heidän hallussaan tai tiedossaan olevia asiakirjoja ja muista todistuskappaleita sotaan liittyen. Seuraava kuukausi oli Blomstedtin viimeinen ennen hänelle myönnettyä viiden kuukauden virkavaapaata tieteellistä tutkimustyötä varten. Tuona aikana hän puhelimitse ja kirjeitse järjesti keräystyötä paikkakunnilla, joilla työ ei näyttänyt hoidetun odotetulla tavalla tai se oli jäänyt kokonaan hoitamatta. Blomstedt lähetti edelleen painettuja kehotuksia ja kaavakkeita, muun muassa Ahvenanmaalle ja Turun saaristopitäjiin sekä Hämeenlinnan sotilaspiiriin suojeluskunnille.¹⁰²

Hän oli myös laatinut Senaatille lähetettäväksi kirjelmän sähkösanomien tallettamisesta Valtionarkistoon sekä käynyt Tie- ja vesirakennusten ylihallituksessa tarkastamassa sinne kerääntyneitä asiakirjoja. Sähkösanomien saamisen tärkeyttä arkistoon hän perusteli jo aiemmin asiamiesten haltuun saaduilla sähkösanomilla, joiden sisältämät tiedot olivat olleet ainutlaatuisia. Erityisesti pyydettiin luovuttamaan sähkösanomat ainakin vuoden 1917 marraskuun alusta lähtien sisällissodan loppuun saakka. Vapaussodan arkiston

¹⁰¹ Hieta 2016, 62; Valtionarkiston Vuosikertomus 1918, Kansallisarkiston I arkisto, virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Hfb:2, KA.

¹⁰² Blomstedtin työkertomus 9/1918, Kansallisarkiston I arkisto, virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Hfb:2, KA.; Senaatin Kirkollis- ja opetustoimikunnan kirje Valtionarkistolle 24.10.1918, Kansallisarkiston I arkisto, Saapuneet kirjeet, Eaa:3, KA.; Blomstedtin työkertomus 9 ja 10/ 1918, Kansallisarkiston I arkisto, virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Hfb:2, KA.

töiden ohella hän oli myös ryhtynyt valmistaviin töihin seuraavana vuonna julkaistavaksi aiottua arkisto-opasta varten, sekä ottanut osaa Valtionarkiston johtosääntöehdotuksen tarkistamiseen.¹⁰³

Marraskuun alussa Blomstedt jäi virkavapaalle maaliskuun loppuun 1919 saakka ja hänen sijaisekseen määrättiin Valtionarkiston amanuenssi John Roos. Muutoksia keräystyön johtoon ei tehty ja Blomstedt valvoi edelleen sisällissodan arkistokokoelman keräämistä. Roosin työkertomuksista tuolta ajalta sisältävät vain arkiston muita tehtäviä, joka vahvistaa Blomstedtin roolin pysyneen samana. Samassa kuussa pastori Vartian, joka toimi Blomstedtin apuna keräystyössä Hämeenlinnan alueella, pyynnöstä Blomstedtille toimitettiin lista henkilöistä, jotka voisivat auttaa aineiston keräyksessä Hämeenlinnan seudulla. Kyse oli asiamiesten apuna olleista paikallisista, joita myös muilla piirien johtavilla asiamiehillä oli. Lokakuun alussa hän oli saanut samantyyppisen listan Uudenmaan alueelta, poikkeavaa Hämeenlinnan alueen listaan verrattuna oli se, että siinä oli vain kansakoulunopettajia, ei muiden ammattien edustajia.¹⁰⁴

Historianopetuksessa arkistojen roolin on nähty olevan oleellinen. Se voi olla syynä siihen, miksi Blomstedtin valitsemista asiamiehistä suuri osa oli toiminut opetustyössä. Hän näki opettajat rehellisinä ja luotettavina henkilöinä, joiden ammatista olisi apua keräystyössä, mutta opettajien valinnalla voi nähdä olevan myös toisenlaisen merkityksen. Heidän valtansa ja vaikutuksensa koululaisiin oli merkittävä. Opettajilla oli mahdollisuus vaikuttaa nykyisten ja seuraavien sukupolvien historiakäsitykseen sodasta ja tämän myötä pitää huoli siitä, että valtion virallinen kanta vapaussota-tulkintoineen opetettiin jokaiselle oppilaalle. Valtion virallista tulkintaa tukivat myös koulukirjat, jotka samalla vahvistivat opettajilta odotettavaa opetusta sisällissotaan liittyen ja loivat perustan sille.¹⁰⁵

Kuten luvussa on tullut esille, keräystyön aloitukseen liittyi monia asioita, jotka tuli ratkaista ennen kuin keräys saatiin kunnolla käyntiin. Valtionarkisto oli Blomstedtin

¹⁰³ Blomstedtin työkertomus 10/1918 suorittamista töistä, Kansallisarkiston I arkisto, virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Hfb:2, KA.

¹⁰⁴ Vapaussodan ja kapinan muistot talteen- keräysjulistte, Aukusti Salon kirjeet Blomstedtille 1.11 ja 11.11.1918, Uudenmaan läänin sopiviksi keräystyöhön katsottujen lista, Vapaussodan ja kapinan arkistokokoelma, Vapaussodan arkisto, Kapinakokoelman arkisto 1918–1920, Vapaussodan ja kapinan asiakirjainkokoelma, VIII:257, KA.; Senaatin Kirkollis- ja opetustoimikunnan kirje Valtionarkistolle 24.10.1918, Kansallisarkiston I arkisto, Saapuneet kirjeet, Eaa:3, KA.; Blomstedtin työkertomukset 11 ja 12/1918 sekä 1–3/1919, Roosin työkertomukset 11–12/1918 ja 1–3/1919, Kansallisarkiston I arkisto, virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Hfb:2, KA.

¹⁰⁵ Berger 2013, 14; Liite 4.; Haapala & Hoppu 2010, 11.

johdolla aloittanut sisällissodan aineiston keruutyön ja jakanut maan piireihin, joissa osa Hannikaisen toimikunnasta siirtyneistä asiamiehistä yhdessä myöhemmin valittujen kanssa toimivat viraston apulaisina. Blomstedt oli saanut Sohlbergin apulaiseksi keräystyön aineiston käsittelyyn Valtionarkistossa. Keräystä mainostettiin kiertokirjein ja kyselykaavakkeilla pyrittiin saamaan ihmiset kirjoittamaan kokemuksistaan. Kirjeitä ja kaavakkeita lähetettiin yksityishenkilöille sekä viranomaisille. Keräys oli vielä käynnissä, kun arkiston muodostamisessa otettiin ensimmäinen askel vuoden 1919 alussa.

3. Aineistosta kokoelmaksi

3.1 Keräyksestä aineiston järjestämiseen ja luettelointiin

Vapaussodan arkiston muodostuksessa alkoi uusi vaihe vuoden 1919 alussa. Gunnar Sohlberg alkoi järjestämään saapunutta aineistoa Blomstedtin valvoessa työskentelyä ensin virkavapaaltaan ja huhtikuusta 1919 lähtien jälleen arkiston virkamiehenä. Vaihe oli tärkeä, sillä siinä yhdistyivät kaksi arkistojen toiminnan ydinasiaa, arvonmääritys ja säilyttäminen. Arkistollisen arvon määritys ohjaa arkiston suunnan ja sen lopullisen muodon. Arvonmääritys ei pelkästään identifioi asiakirjoja vaan sillä arkistonhoitaja luo arkistollista arvoa, jonka vuoksi arkistonhoitajan on katsottu olevan vastuussa siihen liittyvistä päätöksistä.¹⁰⁶

Blomstedtin näkökulmasta luonnollinen valinta aineiston järjestämis- ja luettelointitehtävään oli Sohlberg, sillä keräystyön ja aineiston kanssa hän oli työskennellyt jo elokuusta 1918 lähtien. Aiemmat tehtävät keräystyön parissa ovat luultavammin sujuneet hyvin, sillä hän jatkoi aineiston tehtävien parissa edelleen. Toimiessaan Blomstedtin apuna keräystyössä hän oli tutustunut aineistoihin jo niiden saapumisvaiheessa. On mahdollista, että he olivat jo siinä vaiheessa pohtineet aineiston järjestämiseen ja luettelointiin liittyviä seikkoja sekä Sohlbergin roolia siinä.¹⁰⁷

Toukokuussa Blomstedt jatkoi arkiston kokoelman täydentämistyötä, oli kirjeenvaihdossa asiamiesten kanssa aineistojen lähettämisestä arkistoon sekä vastaanotti joukon Vapaussodan arkiston keräyksen lähetyksiä. Järjestämistyön aikana uutta aineistoa saapui edelleen asiamiehiltä, yksityishenkilöiltä sekä viranomaisilta aina kesään 1919 saakka, jolloin Blomstedt virallisesti lopetti keruun. Keräyksen jatkamista ei enää katsottu järkeväksi myönnettyjen varojen loputtua. Kesäkuussa kirjeenvaihto jatkui asiamiesten kanssa aineiston toimittamisesta arkistoon ja samalla Blomstedt vaati lopullisen selonteon antamista keräystyöstä piirien asiamiehiltä. Tämän jälkeen aineistoa saapui arkistoon enää

¹⁰⁶ Harris 2002 A, 84; Valtonen 2015, 93; Vuosikertomus 1919, Kansallisarkiston I arkisto, virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Hfb:2, KA.; Blomstedtin virkavapauden hyväksymiskirje senaatilta 24.10.1918, Kansallisarkiston I arkisto, Saapuneet kirjeet, Eaa:3, KA.; Harris 2002 A, 79.

¹⁰⁷ Blomstedtin työkertomukset vuodelta 1918; Blomstedtin työkertomus 5/1919 Kansallisarkiston I arkisto, Virkamiesten työkertomukset ja jaostojen työkertomukset 1911–1924, Hfb:2, KA.

satunnaisesti. Vastuu järjestämis- ja luettelointitehtävistä näytti siirtyvän enemmän Sohlbergille Blomstedtin keskittyessä muihin tehtäviin Valtionarkistossa.¹⁰⁸

Kevään ja kesän aikana asiamiehet, jotka olivat tuloksia saaneet aikaan, lähettivät työnsä tulokset Blomstedtille Valtionarkistoon. Tarmokkaimmat asiamiehet olivat Karjalan piirin johtava asiamies A.V Rantasalo, Tampereen-Porin asiamies Kyösti Kaukovalta, Viipurin asiamies Kaarlo Soikkeli, Keski-Suomen piirin Sakari Kuusi ja Kotkan ja Haminan piirin asiamies R. Engelberg. Kaukovalta sekä Rantasalo olivat myös onnistuneet hankimaan rahoituksen toiminnalleen, mistä heitä kovasti kiiteltiin.¹⁰⁹

Piireistä vain viisi, pois lukien hänen oma piirinsä, oli onnistunut keräystyössä Blomstedtia miellyttävällä tavalla. Oliko kyse vain asiamiesten laiskuudesta vai mahdollisesti myös muista syistä, miksi keräystyön tulos jäi heikoksi? Tarkkaa tietoa siitä, kuinka hyvin asiamiehiä ohjeistettiin ei ole. Joidenkin piirien huono menestys keräystyössä saattoi johtua olemattomasta tai heikosta ohjeistuksesta. Asiaan on saattanut vaikuttaa myös jo asiamiesten rekrytointiin vaikuttanut seikka, ettei useilla ehdokkailla ollut tarpeeksi aikaa hoitaa tehtävää hyvin. Täysin varmaa tietoa ei ole, tekivätkö piirien johtajat keräystä muun työnsä ohella, vai keskittyivätkö he pelkästään keräystyöhön. Suora yhteys eri piirien keräyksen onnistumiseen vaikuttaa olleen myös erilaisten kaavakkeiden painatuksella ja niiden levittämällä, jolla on paikattu mahdollista luovutusten heikkoa määrää.¹¹⁰

Blomstedtin mainitsemia asiamiesten selostuksia työskentelystään löytyy vain yksi, vaikka piirejä oli yli kymmenen. Kirjallisia selvityksiä Blomstedt käytti valtioneuvostolle tehtävässä keräysselvityksessä, joten niillä oli merkitystä muillekin tahoille kuin Blomstedtille. Jyväskylän piirin asiamies Kuusi oli ainoa selostuksen lähettänyt. Kirjeessä hän selosti, milloin hän oli keräystyön aloittanut, minkälaisia toimia sen eteen tehnyt sekä toi esille jo Kaukovallan ja Rantasalon aiemmin esille nostamia ongelmia keräystyöhön liittyen. Hän myös toi esille, missä piireissä keräys on sujunut ja missä ei, sekä miksi näin oli. Kuusen selostus on neljän sivun mittainen ja hyvin perusteellinen.¹¹¹

¹⁰⁸ Valtionarkiston vuosikertomus 1919, Kansallisarkiston I arkisto, virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Hfb:2, KA.

¹⁰⁹ Blomstedtin ja Gunnar Sohlbergin työkertomukset vuodelta 1919, Kansallisarkiston I arkisto, virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Hfb:2, KA.

¹¹⁰ Vuosikertomus 1919, Kansallisarkiston I arkisto, virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Hfb:2, KA.

¹¹¹ Vapaussodan historian komitea, arkistojen portti; Valtionarkiston vuosikertomus 1918 ja 1919, Selonteko Blomstedtin työtehtävistä 9–12/1919, Kansallisarkiston I arkisto, virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Hfb:2, KA.; Blomstedtin kirje Engelbergille 15.5.1919,

Asiamies Rantasalo oli luvannut toukokuun alussa lähettää selvityksen toimistaan keräyksessä Blomstedtille. Selvitystä ei kuitenkaan löydy tulleista kirjeistä. Blomstedt oli lähettänyt myös toukokuun lopussa Kuopion piirissä asiamiehenä toimineelle Laukkaselle kirjeen, jossa pyysi lyhyttä selostusta hänen toiminnastaan, jota ei kuitenkaan arkistosta löydy.¹¹² Yhtenä syynä joidenkin miesten haluttomuuteen lähettää selvitystä toimintaan saattoi olla heikko tulos keräystyössä. Heikkoa suoritusta ei tahdottu myöntää ja kyse saattoi olla itsesuojelusta. Hyvin asiansa hoitaneiden asiamiesten kohdalla ei ollut syytä jättää selostusta lähettämättä, sillä oman toiminnan esittely ja hyvät tulokset vain paransivat heidän mainettaan. Esimerkiksi Rantasalolla ei siis ollut mitään syytä olla lähettämättä selostustaan Valtionarkistolle.

Toinen syy selostusten puuttumiseen voi olla se, että asiakirjat ovat saapuneet arkistoon Blomstedtille mutta syystä tai toisesta niitä ei arkistosta enää löydy. Ne ovat saattaneet jäädä arkistoimatta keräykseen liittyvään asiakirjakokoelmaan ja saattavat olla arkistoituna toisessa kokoelmassa. Yhtenä vaihtoehtona voi olla myös tahallinen tai vahingossa tapahtunut hävitys. Voisiko asiamiesten selostuksissa olla jotakin sellaista, mitä Blomstedt ei halunnut säilyttää seuraaville sukupolville? Asia ei kuulosta uskottavalta, mutta varmaa tietoa asiasta ei ole. Blomstedt itse oli kirjeitse yhteydessä asiamiehiin ja hän myös hallinnoi keräykseen liittyviä asiakirjoja, joten hän on ollut vastuussa asiakirjojen arkistoinnista ja näin myös niiden säilytyksestä. Muilla ei tietääkseni ole ollut oikeutta hävittää arkistoon kuuluvia asiakirjoja.

Selostusten puutteiden vuoksi keräyksen ääni keskittyy suurimmaksi osaksi Blomstedtille. Olisi ollut kiinnostavaa lukea, kuinka asiamiehet itse kokivat keräystyön ja heidän toimintansa siinä. Joitakin pilkahduksia keräyksen edistymisestä ja sen ongelmista on nähtävissä asiamiesten kirjeiden kautta. Selostusten kautta olisi nähnyt suuremman kuvion ja asiamiesten konkreettiset toimet. Näiden avulla olisi voinut saada enemmän selvyttä keräykseen vaikuttavista seikoista ja asiakirjojen mahdollisista puutteista

Vapaussodan arkisto, Kapinakokoelman arkisto 1918–1920, Vapaussodan ja kapinan asiakirjakokoelma, tulleita kirjeitä, WIII:257, KA.; Kuusen kirje Blomstedtille 2.6.1919, Vapaussodan arkisto, Kapinakokoelman arkisto 1918–1920, Vapaussodan ja kapinan asiakirjakokoelma, tulleita kirjeitä, WIII:257, KA.
¹¹² Rantasalon kirje Blomstedtille 4.5.1918; Blomstedtin kirje Laukkaselle 30.5.1919, Vapaussodan arkisto, Kapinakokoelman arkisto 1918–1920, Vapaussodan ja kapinan asiakirjakokoelma, tulleita ja lähetyttä kirjeitä, WIII:257, KA.

lopullisessa kokoelmassa. Selostusten pohjalta olisi ollut syntynyt suurempi ymmärrys, miksi lopullinen arkisto järjestettiin ja luettelointi niin kuin se tehtiin.

Asiamiesten kokoonpano oli myös osittain muuttunut keräyksen aloittamisesta. Ainakin kahden eri keräyspiirin asiamies oli vaihtunut. Kaarlo Soikkeli, joka oli aiemmin toiminut Karjalan piirin asiamiehenä, oli siirretty Viipurin asiamieheksi ja hänen tilalleen oli Karjalan piirin asiamieheksi vaihtunut A.V. Rantasalo. Vuosikertomuksessa 1919 ei muiden asiamiesten vaihdoksia mainita. Sitä, miksi asiamiehet vaihtoivat päittäin paikkaa piireissä ei selitetä, mutta vaikuttaa enemmän siltä, että kyse oli asiamiesten omasta tahdosta kuin Blomstedtin määräämisestä. Kummatkin piirit olivat onnistuneet keräystyössä hyvin, joten keräyksen heikon tuloksen vuoksi ei tarvetta vaihdokselle ollut. Ei ole täysin varmaa tietoa siitä, ettei muita muutoksia asiamiesten kokoonpanossa olisi tehty, sillä kuten edellä on tullut ilmi, Blomstedt ei ollut tyytyväinen kaikkien miesten toimintaan keräystyössä. On myös esitetty, että piirejä olisi keräyksen loppuvaiheessa ollut vain neljä, mutta viitteitä tästä ei keräyksen asiakirjoista löydy.¹¹³

Ensimmäinen ja ainoa maininta asiamiesten heikosta toiminnasta Blomstedtin työkertomuksista oli jo lokakuulta 1918. Siinä hän mainitsee hoitaneensa kirjeitse ja puhelimitse keräystyötä paikkakunnilla, joissa työ on jätetty hoitamatta tai hoidettu huonosti.¹¹⁴ Asiaan palataan uudestaan lyhyesti Valtionarkiston vuosikertomuksessa 1919. Kertomuksessa mainitaan vain, että keväällä 1919 ne asiamiehet, ”*jotka olivat jotakin saaneet aikaan*”, olivat lähettäneet työnsä tulokset arkistoon. Ei ole tiedossa oliko Blomstedtilla muuta keinoa saada asiamiehiä toimimaan tehokkaammin kuin kirjeitse tapahtuva painostus.¹¹⁵

Se, että mainintoja ongelmista asiamiesten kanssa on vain muutama, viittaa siihen, ettei Blomstedt halunnut tuoda asiaa esille kovin paljon. Asiaa sivutaan vain muutamalla lauseella, mutta niistä tulee hyvin esille Blomstedtin turhautuminen. Turhautumisen ymmärtää, sillä piirijohtajien toiminnalla, ja erityisesti sillä kuinka he hoitivat keräystehtäviänsä, oli suuri merkitys keräyksen onnistumiselle. Kyse ei ollut vain asiamiehistä vaan myös

¹¹³ Vuosikertomus 1919, Kansallisarkiston I arkisto, virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Hfb:2, KA.; Roselius 2010, 42.

¹¹⁴ Blomstedtin työkertomus 10/1918, Kansallisarkiston I arkisto, virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Hfb:2, KA.

¹¹⁵ Ibid.; Vuosikertomus 1919, Kansallisarkiston I arkisto, virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Hfb:2, KA.

Blomstedtin maineesta, joka oli keräyksen johdosta vaakalaudalla. Asiamiesten toiminta vaaransi keräyksen onnistumisen ja sitä kautta Blomstedtin onnistumisen tehtävässään. Tästä näkökulmasta katsottuna se, että hän yritti puuttua piirien toimintaan mahdollisimman vähän, oli erikoista. Blomstedt toimi tehtävässä Valtionarkiston edustajana ja olisi halutessaan voinut luultavasti tehdä suuriakin muutoksia niin keräysmiesten kuin piirien suhteen. Hän kuitenkin tyytyi syystä, jota ei ole mahdollista selvittää, vain hoitamaan itse osan piirien tehtävistä, turvaten näin keräyksen onnistumista.¹¹⁶

Keräyksen lopettamisen syyksi on mainittu rahoitus. Yhtenä vaikuttavana tekijänä saattoi olla myös ongelmat asiamiesten kanssa. Ei ollut kannattavaa jatkaa keräystä, kun tulosta ei näyttänyt kaikkien asiamiesten kanssa syntyvän niin kuin oli tarkoitus. Hän hoiti asiamiesten palkat, mutta ei kerro miten huonosti suoriutuneille asiamiehille kävi, esimerkiksi maksettiinko heille palkkaa lainkaan tai rangaistiinko heitä muuten.¹¹⁷

Keräystyö ei rajoittunut vain keräyspiireihin vaan aineistoa saatiin vielä syksyllä 1919 ministeriöistä ja keskushallinnosta. Sieltä oli saatu tärkeimpänä Väliaikaisen lennätinhalituksen ja Rautatiehallituksen sähkösanomat. Sanomien saaminen arkistoon oli Blomstedtin ansiota, sillä hän oli painottanut sanomien tärkeyttä sotaan liittyvinä asiakirjoina. Sähkösanomat arkistoitiin salaisina asiakirjoina, joita ei saanut julkaista ilman Valtioneuvoston lupaa. Väliaikainen lennätinhallitus sekä Rautatiehallitus saivat kuitenkin käyttöluvan sanomiin, samoin Vapaussodan historian komitea. Myös yksityiset henkilöt olivat lahjoittaneet tai myyneet kokoelmaan muistelmiaan tai muita todistuskappaleita sisällissodasta. Syyskuussa Blomstedt myös kirjoitti kertomuksen keräystyöstä vuoden 1918 aikana. Kertomus sisältää yksityiskohtaisen selostuksen keräyksen alkuvaiheista vuoden 1919 loppuun.¹¹⁸

Keräysvaihetta selvittäessä Blomstedtin työkertomukset olivat suuressa roolissa ja niiden kautta sai paljon tietoa siitä, kuinka keräys järjestettiin. Järjestämis- ja luettelointivaiheen selvittäminen Sohlbergin ja Rosénin työkertomuksista on hankalaa, sillä molempien arkistonhoitajan kertomukset ovat hyvin lyhyitä. Esimerkiksi Rosén mainitsi Vapaussodan

¹¹⁶ Vuosikertomus 1919, Kansallisarkiston I arkisto, virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Hfb:2, KA.

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ Vapaussodan historian komitea, arkistojen portti; Valtionarkiston vuosikertomus 1918 ja 1919, Blomstedtin työkertomus 9–12/1919, Kansallisarkiston I arkisto, virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Hfb:2, KA.; Valtioneuvoston Kirkollis- ja opetustoimituskunnan kirje Valtionarkistolle 30.9.1919, Kansallisarkiston I arkisto, Saapuneet kirjeet, Eaa:3, KA.

arkistoon liittyvän työtehtävän vain kerran, marraskuussa 1921 saadessaan luettelointitehtävän loppuun. Sohlbergin työkertomuksissa haastetta aiheuttaa niiden samankaltaisuus, kertomukset ovat osittain sanasta sanaan täysin samanlaisia. Kertomuksissa mainitaan usein alussa avustava tehtävä sisällissodan aineiston keräyksessä ja tämän jälkeen materiaalin järjestäminen, mutta tarkempaa selvitystä tehtävistä ei kirjoiteta auki.¹¹⁹

Työkertomuksia hedelmällisempiä lähteitä aineiston järjestämisestä ja luetteloinnista ovat niihin liittyvät käsikirjoitetut luonnokset. Niiden tutkimisessa on myös omat haasteensa, sillä papereihin ei ole merkitty, kuka luonnokset on tehnyt ja milloin. Selvittääkseni asiakirjojen tekijän olen vertaillut niissä olevia käsialoja eri arkistonhoitajien työkertomuksiin. Eri luonnosten luomisen ajankohtien tarkka selvittäminen ei ole ollut mahdollista: tämän vuoksi olen päätellyt luonnosten sisällön perusteella, missä vaiheessa työskentelyä ne ovat mahdollisesti tehty. Aineistojen järjestämisessä on otettu myös huomioon vielä tulossa olevat aineistot, sillä ne ovat vaikuttaneet järjestämistyöhön.¹²⁰

Blomstedtin ja Sohlbergin työkertomuksista saa käsityksen, että järjestelytyö ja luettelointi oli vain Sohlbergin vastuulla. Blomstedtin rooli oli vain valvoa työtä. Luonnokset antavat toisenlaisen kuvan siitä, kuka lopulta oli vastuussa aineiston järjestämisestä ja luetteloinnista. Blomstedtin puuttuminen Sohlbergin työhön näkyy luonnoksiin tehtyjen merkintöjen ja puhtaaksikirjoittamisen muodossa. Toimiessaan keräyksen johdossa hän myös tiesi minkälaista aineistoa oli vielä tulossa arkistoon, minkä avulla hän pystyi myös järjestystyötä ohjailemaan.¹²¹

Keinoja puuttua työskentelyyn olivat edellä mainitut merkinnät luonnoksissa, asiakirjojen vastaanotto, kirjeenvaihto asiamiesten ja senaatin kanssa sekä yleinen työskentelyn valvonta. Blomstedt siis ohjasi usealla tavalla, kuinka aineistoa järjestettiin ja kuinka luettelointi hoidettiin. Merkinnöistä ja muusta toiminnasta saa sen käsityksen, ettei hänen asemansa keräystä seuranneessa vaiheessa jäänyt vain valvonnan asteelle vaan hän ohjasi ja

¹¹⁹ Sohlbergin työkertomukset 8–12/1918 1–12/1920; Blomstedtin työkertomukset 5/1918–5/1919, Kansallisarkiston I arkisto, virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Hfb:2, KA.

¹²⁰ Kapinakokoelma, kts. sivu 16; Luetteloita, kiertokirjeitä ja tulleita kirjeitä Vapaussodan arkisto, Kapinakokoelman arkisto 1918–1920, Vapaussodan ja kapinan asiakirjakokoelma, WIII:257, KA.

¹²¹ Luetteloita, kiertokirjeitä ja tulleita kirjeitä Vapaussodan arkisto, Kapinakokoelman arkisto 1918–1920, Vapaussodan ja kapinan asiakirjakokoelma, WIII:257, KA.; Vapaussodan arkiston arkistoluettelo, johdanto: ”Vapaussodan arkiston” -kokoelma, IV–V, KA.

hallitsi sitä, mihin muotoon arkisto muodostui. Hyvä esimerkki tästä on Blomstedtin puhtaaksikirjoittama luettelojärjestys, joka jäi pysyväksi.¹²²

Arkiston kolmas ja viimeinen vaihe alkoi vuoden 1920 lopulla, kun Sohlberg siirtyi järjestetyn aineiston luettelointiin. Luettelointia tehtiin järjestetyn aineiston pohjalta. Sohlberg työskenteli arkiston parissa saman vuoden loppuun, saaden sen järjestettyä ja luetteloitua lähes valmiiksi. Luettelointi valmistui vuoden 1921 lopussa arkistonhoitaja Rosénin tekemänä. Syytä miksi, juuri Rosén valittiin hoitamaan tehtävä loppuun, ei ole tiedossa. Oletettavasti hänen toimiessaan tuohon aikaan arkiston amanuenssina katsoi Blomstedt luetteloinnin loppuun saattamisen olevan hänelle sopiva tehtävä. Arkiston luettelointi pysyi samanlaisena aina 1950-luvun alkuun saakka ja kokoelman luettelointi uudistettiin vasta 1970-luvun puolivälissä. Silloin myös edellisessä alaluvussa mainitut luettelemattomat aineistot järjestettiin osaksi arkistoa.¹²³

Vuoden 1920 alussa Blomstedtin työtehtävät Vapaussodan arkiston parissa näyttivät vähentyneen edelleen ja ne koostuivat yhä enemmän muista tehtävistä. Hän otti edelleen vastaan kokoelmaan tulleita satunnaisia lähetyksiä, hoiti asiamiesten saatavien maksut sekä asiaan liittyviä muita tehtäviä. Vuoden 1920 aikana Blomstedt mainitsee vain muutamana kuukautena Vapaussodan arkistoon liittyviä tehtäviä ja muuten hän vaikuttaa keskittyneen arkiston muodostamisen valvontaan.¹²⁴

Aineiston järjestämisen suuntaviivana on käytetty perinteistä arkiston järjestelykaavaa eli ABC-kaavaa, jossa asiakirjat järjestetään tehtävänsä mukaan. Kokoelman syntyvän vuoksi luetteloinnissa ei noudatettu tehtävänmukaista järjestystä, vaan asiakirjat jaoteltiin keräyspiirin mukaisesti. Tästä poikettiin yhdistelemällä pienempiä keräyspiirejä laajemmiksi kokonaisuuksiksi. Ryhmien sisällä käytettiin pääasiassa jaottelua punaisten

¹²² Luetteloita, kiertokirjeitä ja tulleita kirjeitä Vapaussodan arkisto, Kapinakokoelman arkisto 1918–1920, Vapaussodan ja kapinan asiakirjakokoelma, VIII:257, KA.; Vapaussodan arkiston arkistoluettelo, johdanto: ”Vapaussodan arkiston” -kokoelma, IV–V, KA.

¹²³ Sohlbergin työkertomukset vuosilta 1920 ja Rosénin työkertomus 11/1921, Kansallisarkiston I arkisto, virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Hfb:2, KA.; Vapaussodan arkiston arkistoluettelo, johdanto: ”Vapaussodan arkiston” -kokoelma. V–VI, KA.

¹²⁴ Blomstedtin työkertomukset 1920 ja 1921, Kansallisarkiston I arkisto, virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Hfb:2, KA.

viranomaisten, punakaartien ja valkoisen puolen asiakirjojen kesken. Jaottelu ei ole samanlainen eri ryhmillä vaan kuhunkin alaryhmään muotoutui myös oma alajaottelunsa.¹²⁵

Alla esimerkki Vapaussodan arkiston ensimmäisen kategorian järjestyksestä, jossa näkyy ABC-kaavan vaikutus.

I Tutkintoviranomaisten ja Viipurin keräystoiminnan asiakirjat.

A Punaisten viranomaisten asiakirjat

Alakategoriat

B Punakaartien asiakirjoja

Alakategoriat

C Valkoisten asiakirjoja

Alakategoriat

Aineiston järjestämiseen vaikutti myös arkistoalan peruseriaate, proveniensi. Sen lähtökohtana on ajatus, että proveniensi on organisaatio tai henkilö, jonka toiminnassa asiakirjat ovat laadittu, kerätty ja/tai niitä on käytetty. Vapaussodan arkiston tapauksessa provenienseja on kaksi, Valtionarkisto, jolle arkiston muodostus annettiin, sekä arkistonhoitaja Blomstedt, jonka tehtäväksi tuli keräys ja kokoelman luonti.¹²⁶

Provenienssiperiaatteen mukaan asiakirjat kuuluvat aina sen yhteisön tai henkilön arkistoon, jonka toiminnan tuloksena ne ovat syntyneet, tässä tapauksessa siis Vapaussodan arkistoon, jota varten aineistoa kerättiin. Periaatteessa huomioidaan myös ulkoinen ja sisäinen järjestys, jotka määrittävät, kuinka aineisto tulee järjestää. Ulkoisen periaatteen mukaan aineistoa järjestettäessä arkistonmuodostajan kokonaisuuksia ei saa sekoittaa keskenään. Esimerkiksi Jyväskylän ja Kotkan keräyspiirien aineistoja ei järjestetty keskenään. Sisäisen provenienssiperiaatteen mukaan arkistonmuodostajan, tässä tapauksessa Blomstedt ja Sohlberg, asiakirjoille antamaa järjestystä ei saa muuttaa. Asiakirjat on säilytettävä samassa järjestyksessä kuin arkisto on muodostettu, eikä muutoksia sallita jälkikäteen.¹²⁷

¹²⁵ Perinteisen arkistokaavan käyttö, Kansallisarkiston Arkistowiki; Vapaussodan arkiston arkistoluettelo, johdanto: "Vapaussodan arkiston" -kokoelma. IV–V, KA.; ABC-kaava, Kansallisarkiston arkistowiki, http://wiki.narc.fi/arkistowiki/index.php/Perinteisen_j%C3%A4rjestelykaavan_k%C3%A4ytt%C3%B6.

¹²⁶ Provenienssin määritelmä, Kansallisarkiston Arkistowiki, <http://wiki.narc.fi/arkistowiki/index.php/Proveniensi>.

¹²⁷ Provenienssin määritelmä, Kansallisarkiston Arkistowiki, <http://wiki.narc.fi/arkistowiki/index.php/Proveniensi>.

Tässä kohtaa on huomioitava, ettei punaisten asiakirjojen ollut tarkoitus päätyä Vapaussodan arkistoon. Provenienssin kannalta tällä oli merkittävä vaikutus asiakirjojen alkuperäiseen järjestykseen, sillä keräyksen myötä se rikkoutui. Kuten edellä mainitaan yhden luojan tai ryhmän aineistot tulisi arkistoida omanaan, jolloin punaisten aineistot olisi pitänyt arkistoida omana kokonaisuutenaan eikä yhdessä valkoisten asiakirjojen kanssa samaan kokoelmaan. Yllä esitellyssä provenienssiperiaatteen mukaisessa järjestyksessä ei siis ole kyse asiakirjojen alkuperäisestä järjestyksestä, vaan Vapaussodan arkistoa varten luodusta keinotekoisesta järjestyksestä, joka perustui keräykseen. Aineiston järjestäminen provenienssin mukaan ei aina paljasta asiakirjojen alkuperäistä järjestystä vaan se voi syystä tai toisesta rikkoutua, jolloin provenienssiperiaatteen käyttöä ohjaavat eri syyt kuin asiakirjaa luodessa on ajateltu.¹²⁸

Provenienssia on yleisesti pidetty 1800-luvulta lähtien arkistoteorian perusperiaatteena. Täyttä varmuutta, milloin provenienssin käyttö vakiintui Suomessa, ei ole. Arkisto ja arkistotiede mainittiin jo vuonna 1909 *Suomalaisen Tietosanakirjan* ensimmäisessä volyymissä. Kiinnostavaa on se, että artikkelin kirjoittajat eivät työskennelleet Valtionarkistossa, vaikka arkiston toiminnasta toisessa artikkelissa kirjoitettiin. Arkistotieteeseen keskittyvän artikkelin kirjoitti Kaarle Soikkeli, joka julkaisuaikaan työskenteli Kansallismuseon amanuenssina. Kyse on samasta henkilöstä, jolla oli keskeinen rooli Vapaussodan arkiston keräyksen asiamiehenä.¹²⁹

Arkistoartikkelin kirjoittanut Kustavi Grotenfelt puolestaan toimi vuonna 1909 Pohjoismaiden historian ylimääräisenä professorina sekä edusti Nuorsuomalaista puoluetta eduskunnassa. Artikkelissa kirjoitettiin siitä, kuinka Valtionarkistossa uudet asiakirjat järjestettiin nykyään toimijoiden eikä teeman mukaan, jolloin niistä muodostuu omia pieniä arkistoja. Artikkelissa viitataan siis asiakirjojen järjestämiseen ulkoisen provenienssin mukaan.¹³⁰

Moni muu seikka edellä mainitun artikkelin lisäksi viittaa siihen, että periaate levisi Suomeen vuosisadan alussa ja otettiin 1920-luvun alkuun mennessä käyttöön. Ruotsissa

¹²⁸ Ibid.; Työväen Arkiston vuosien 1917 ja 1918 arkistokokoelmien syntyhistoria ja kokoelmien karttuminen, <http://www.tyark.fi/lists/piiroinen1.htm>.

¹²⁹ Orrmann 2000, 142; Henttonen 2015, 79; Valtionarkiston vuosikertomus 1918, Kansallisarkiston I arkisto, Virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Hfb:2, KA.

¹³⁰ Kustavi Grotenfeltin biografia, <http://itsenaisyyys100.fi/persons/grotenfelt-kustavi/>; Orrman 2000, 142.

periaatetta tutki ensimmäisenä Emil Hilderands vuonna 1903 ja hänen kirjoittamansa artikkeli aiheesta julkaistiin seuraavana vuonna ilmestyneessä *Nordisk Familjebok* -tietosanakirjassa. Kyseinen tietosanakirja löytyy artikkeleineen Valtionarkiston kirjastosta ja sen arvellaan saapuneen arkistoon viimeistään vuonna 1906. Provenienssia käsiteltiin myös vuotta myöhemmin Valtionarkistolle saapuneessa kirjeessä Preussin arkistosta sekä seuraavana vuonna Saksassa pidetyillä arkistopäivillä.¹³¹

Provenienssiperiaatteen vaikutusta Vapaussodan arkiston aineiston järjestämiseen vahvistaa myös arkistonhoitaja Blomstedtin kiinnostus asiaan. Hän käytti ensimmäisenä suomenkielistä termiä provenienssi vuonna 1920 ilmestyneessä *Historiallisen Aikakauskirjan* ensimmäisen numeron artikkelissa. Blomstedtin oli tarkoitus selvittää periaatetta tekeillä olevassa Arkisto-oppaassa, jota hän oli vuoden 1918 lopulta lähtien kirjoittanut. Vuoden 1923 vuosikertomuksessa provenienssi mainitaan arkistomateriaalin vaiheiden ja kulun käsittelyn yhteydessä, joka vahvistaa sen käyttöä Valtionarkistossa.¹³² Edellä mainitut seikat antavat vahvistuksen sille, että provenienssiperiaate ja siihen liittyvät arkiston järjestämiseen liittyvät säännöt olivat tunnettuja Valtionarkistossa jo 1910-luvulla.

3.2 Luettelematon aineisto

Sota-ajat ovat usein poikkeuksellisia. Niiden aikana yhteiskunnan normaaliksi toiminnaksi koettu katkeaa ja säännöt kumoutuvat, ainakin osittain. Sodassa on aina kaksi puolta, voittaja ja häviöjä Se, joka häviää, joutuu usein luopumaan oikeuksistaan ja tyytymään siihen kohteluun minkä saa. Sisällissota on erityisen kipeä kokemus, sillä siinä saman maan kansalaiset sotivat toisiaan vastaan ja sodan aiheuttama tuho ei jää vain haavoittuneiden ja kuolleiden tasolle. Henkiset haavat siirtyvät helposti sukupolvelta toisella ja vetävät jakolinjoja vielä vuosikymmenien jälkeen.¹³³ Arkistot voivat ylläpitää osapuolten välistä vastakkainasettelua sitä itse ymmärtämättä, minkä vuoksi on erityisen tärkeää kyseenalaistaa ja pohtia sitä, kenellä on valta arkistoida asiakirjoja ja miksi.

Arkistot määrittävät, minkälaista aineistoa keräävät ja vastaanottavat. Tämän vuoksi saatamme unohtaa, ettei kaikkia aineistoja ole tarkoitettu säilytettäväksi arkistossa. Usein

¹³¹ Orrman 2000, 141–142.

¹³² Vuosikertomus 1919, Kansallisarkiston I arkisto, virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Hfb:2, KA.

¹³³ Mbembe 2002, 19–20.

syynä on aineiston omistajan haluttomuus luovuttaa asiakirjoja arkistoon. Tästä nousee kiinnostava oikeudellinen ja valtaan liittyvä kysymys: millä perusteella henkilön tai järjestön aineistoa voi arkistoida ilman lupaa tai sitä kysymättä? Perusteita toiminnalle ei ole. Aineiston luovuttaminen arkistolle perustuu aina vapaaehtoisuuteen eikä aineistoa saa sen haltijan tahdonvastaisesti arkistoida.¹³⁴

Kysymys siitä, kuka saa arkistoida ja mitä, koskettaa myös Vapaussodan arkistoa. Kokoelman järjestämisen yhteydessä sinne oli jäänyt huomattava määrä järjestettyä luetteloinnin ulkopuolelle jätettyä aineistoa. Osa aineistosta on tullut Valtionarkistoon sisällissodan aikana ja sen päätyttyä tutkijaviranomaisten oikeuskäsittelyn kautta. Aineisto sisälsi esimerkiksi työväenjärjestöjen ja ammattijärjestöjen jäsenkirjoja ja pöytäkirjoja. Kiinnostavaa tässä aineistoissa on se, että niiden joukossa oli runsaasti asiakirjoja, jotka eivät suoranaisesti liittyneet sotaan tai sen valmisteluun.¹³⁵

Miksi kokoelmassa oli alun perin aineistoa, jonka sopivuus arkistoon oli kyseenalaista? Asiamiesten, yksityishenkilöiden ja muiden luovuttajien saattoi olla hankalaa itse määrittellä, oliko jokin dokumentti keräykseen kuuluva vai ei. Varsinkin työväenliikkeiden ja ammattijärjestöjen asiakirjat saatettiin nähdä arkistoon kuuluviksi sen enempää niitä tutkimatta. Ihmisillä saattoi olla oletus, että kaikki työväestöön kuuluvat henkilöt, järjestöt ja ryhmittymät olivat ottaneet osaa sotaan, mikä ei pitänyt paikkaansa.¹³⁶

Toisin oli Blomstedtin kohdalla, joka oli arkistoalan ammattilainen ja tiesi tarkkaan minikälaista aineistoa kerättiin ja mitä tuli jättää keräyksen ulkopuolelle. Hän oli vielä syyskuussa 1918 lähettämässä kirjeessään muistuttanut asiamies Soikkelia, ettei saanut kerätä muuta aineistoa kuin sotaan tai sen valmisteluun liittyvää säilytystilan vähäisyyden vuoksi. Tämän perusteella myös keräykseen liittymätön aineisto olisi pitänyt hylätä arkistosta jo tilanpuutteen vuoksi, jos ei muuten.¹³⁷

¹³⁴ Ks. Kansallisarkiston Asiakirjahallinnon ja arkistotoimen oppikirja, 2006, 36–37.

¹³⁵ Vapaussodan arkiston arkistoluettelo, johdanto: ”Vapaussodan arkiston” -kokoelma. VI–V, KA.; Nuorteva & Happonen 2016, 110–111.

¹³⁶ Valtionarkiston vuosikertomus 1919, Kansallisarkiston I arkisto, virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Hfb:2, KA.

¹³⁷ Blomstedtin kirje Soikkelille 13.9.1918, Vapaussodan arkisto, Kapinakokoelman arkisto 1918–1920, Vapaussodan ja kapinan asiakirjakokoelma, lähetettyjä kirjeitä, WIII:257, KA.

Luettelomattomasta aineistosta löytyy maininta vuoden 1919 vuosikertomuksessa, jossa Blomstedt selosti keräystyön edistymistä kyseisen vuoden aikana. Hän myönsi siinä keräyksen mukana tulleen arkistomateriaalia, jolla ei ollut suoraa yhteyttä sisällissotaan, mutta joka oli siitä huolimatta arkistoitu. Asiaa ei kuitenkaan sen enempää pohdittu tai sen säilyttämistä arkistossa problematisoitu. Aineisto mainittiin vain ohimennen eikä se näyttänyt olevan tärkeä seikka Blomstedtille. Kyse ei ollut kuitenkaan yhdentekevistä asiasta. Seikka nostaa jälleen esille Blomstedtin vallankäytön, sillä päätöksen aineistojen sisällyttämisestä arkistoon oli tehnyt Blomstedt, tietäen etteivät asiakirjat sinne kuulu.¹³⁸

Sotaan liittymättömän aineiston säilyttämisen arkistossa voi myös nähdä liittyvän jo alussa mainittuun sotasaalis-ajatukseen¹³⁹, jossa vihollisen asiakirjojen viemistä pidettiin voitonmerkinä. Aineiston käyttöä tai siitä tehtävää tutkimusta saatettiin rajoittaa, jolloin kokoelman ainoaksi tehtäväksi voi nähdä säilymisen jälkipolville todisteena tapahtumien kulusta valkoisen puolen mukaan. Tästä on hyvänä esimerkkinä aiemmin esitelty arkistotietokaavake¹⁴⁰, jossa mainittiin, että luovutettuihin asiakirjoihin oli saatavissa käyttörajoituksia, mikäli luovuttaja näin toivoi. Arkiston voi nähdä asiakirjojen vankilana, jossa saaliiksi saatua aineistoa on pidetty vastoin sen omistajan tahtoa arkistossa. Tämä tavallaan jäädytti asiakirjat, ne olivat olemassa mutta eivät käytettävissä. Myös nykyään arkistojen on nähty edustavan ajatusta asiakirjojen vankilana, sillä arkistonhoitaja on vastuussa ja kontrolloi aineistojen säilymistä sekä turvallisuutta.¹⁴¹

Kuten aikaisemmin on mainittu, osa arkistoon päätyneistä aineistoista oli takavarikoitu sodan aikana, jonka vuoksi aineistojen omistajilta vietiin mahdollisuus olla luovuttamatta aineistoaan kokoelmaan. Valtionarkisto oli saanut pyynnön palauttaa Turun ja Porin läänin eteläisen vaalipiirin sosiaalidemokraattinen piiritoimikunnan Paattisten työväenyhdistyksen asiakirjat, jonka vuoksi Ruuth kääntyi senaatin kirkollis- ja opetustoimituskunnan puoleen saadakseen vahvistuksen, kuinka asiassa tulisi toimia. Palautusten taustalla oli työväenyhdistysten ja muiden toimijoiden asiakirjojen ja aineistojen takavarikointiajan päättymisen. Ministeriö määräsi, että esimerkiksi pöytäkirjat tai muunlaiset asiakirjat, joilla ei ollut mitään suoranaista tekemistä kapinan tai sen valmistelujen kanssa, voitiin pyynnöstä palauttaa. Asiakirjat ja muut aineistot, jotka suoraan koskivat kapinaa,

¹³⁸ Valtionarkiston vuosikertomus 1919, Kansallisarkiston I arkisto, virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Hfb:2, KA.

¹³⁹ Ks. 14.

¹⁴⁰ Ks. 29.

¹⁴¹ Kanerva 2015, 50; Jimerson 2009, 3.

sen valmistelua tai osanottoa siihen, säilytettiin edelleen Valtionarkistossa. Jos jokin asiakirja sisälsi sekä kapinaan liittyvää aineistoa että siihen liittymätöntä, oli molemmat jätettävä arkistoon säilytettäväksi.¹⁴²

Aineistojen takaisin saaminen oli myös hankalaa ja vaivalloista. Aineiston omistajien tuli henkilökohtaisesti pyytää aineistojensa palautusta kokoelmasta, kukaan muu ei sitä voinut tehdä. Tämä poissulki ainakin sodassa menehtyneet henkilöt sekä vankileireillä olevat. Samalla se herättää kysymyksen siitä, kuinka hyvin ihmiset tiesivät, minkälaista aineistoa arkistossa oli, oliko se mahdollisesti heille kuuluvaa ja kuinka voisi todistaa, että jokin asiakirja oli heidän? Varsinkin kun aineistosta ei ollut tarkempaa luetteloa. Työväenyhdistyksillä ja erilaisilla muilla toimijoilla oli helpompaa kuin yksityisillä ihmisillä. Näiden toimijoiden asiakirjoista saattoi nähdä jo sisällön perusteella, kenelle asiakirjat kuuluivat.

Työväestön tavoitteena oli saada aineistonsa pois arkistosta. 1900-luvun alusta oli käynnistynyt työväenliikkeen arkistotoiminta yhteispohjoismaiselta pohjalta ja työväenjärjestön suunnitelmassa oli arkistoida itse sisällissodan aineistoja. Tähän viittaa myös asiakirjojen palautuspyynnöt Vapaussodan arkiston aineistoista. Tällä varmistettaisiin työväestön näkökulmaa omaavien aineistojen säilyminen. Vallankäyttö ei näin olisi ollut yksi-puolista ylhäältäpäin tapahtuvaa, vaan se antaisi mahdollisuuden muuttaa tai ainakin horjuttaa hallitsevaa valta-asemaa, arkistojen ja asiakirjojen kautta.¹⁴³

Arkistollisesta näkökulmasta katsottuna kiinnostava on myös se, miksi aineisto jätettiin luetteloimatta. Oletettavasti näin meneteltiin ensisijaisesti siksi, että asiakirjat eivät sopineet mihinkään arkistoluettelon ryhmään. Yhtenä syynä siihen, miksi aineistoa ei luettelointu, on esitetty edellä mainitut aineistojen palautuspyynnöt. Missään keräykseen liittyvässä lähteissä ei kuitenkaan mainita asiakirjojen palauttamisen mahdollisuutta, mikäli ne kerättiin ja arkistoitettiin kokoelmaan. Ehdotuksia asiakirjojen kopioimisesta ja niiden palauttamisesta löytyy kyllä, mutta kyse on eri asiasta.¹⁴⁴

¹⁴² Vuosikertomus 1919, Kansallisarkiston I arkisto, virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Hfb:2, KA.; Valtionarkiston kirje senaatin Kirkollis- ja opetusministeriölle 15.11.1919, Valtioneuvoston Kirkollis- ja opetusministeriön kirje Valtionarkistolle 27.11.1919, Kansallisarkiston I arkisto, Saapuneet kirjeet, Eaa:3; Kansallisarkiston I arkisto, lähetettyjen kirjeiden kirjekonseptit 1917–1920, Daa:5, KA.

¹⁴³ Jussila, Nevakivi & Hentilä 2009, 113–117; Nuorteva & Happonen 2016, 110–111; Oksanen 2015, 68.

¹⁴⁴ Vapaussodan arkiston arkistoluettelo, johdanto: ”Vapaussodan arkiston” -kokoelma. IV–V, KA.; Valtionarkiston kirje senaatin kirkollis- ja opetusministeriölle 15.11.1919, Valtioneuvoston Kirkollis- ja

On vaikeaa selvittää, osattiinko takavarikon päättymisen jälkeen Valtionarkistossa odottaa palautuspyyntöjä. Oletan, että asiakirjojen järjestämistä ohjasi enemmän niiden sisältö kuin mahdollinen palautusuhka. Oletettavasti Sohlberg teki Blomstedtin ohjauksessa asiakirjojen jaottelua ja järjestämistä sen mukaan, sisällytettiinkö se luetteloituna kokoelmaan vai luettelemattoman aineiston joukkoon. Mikäli asiakirja ei suoraan tuntunut kuuluvan mihinkään ryhmään se luultavammin sisällytettiin luetteloimattomiin. Asiakirjojen järjestämisessä määritettiin siis niiden tärkeyttä ja yhteyttä sotaan. Varmaksi ei voi sanoa, miksi Sohlberg jätti osan aineistosta luetteloimatta ja siitä syntyi erillinen osa kokoelman sisällä. Aineisto oli saatettu eritellä muusta aineistosta jo ennen kuin marraskuussa palautuksiin liittyvä ohjeistus annettiin, tai sitten ohjeistuksen myötä se otettiin erilleen ja jätettiin luetteloimatta. Luettelemattoman aineiston kautta näkyy hyvin se, että aineiston arvonmäärittäystä tehtiin.

3.3 Vapaussodan arkiston hiljaisuudet

Vaikka arkiston aktiivinen Vapaussodan arkiston aktiivinen muodostusvaihe päättyi luettelointiin vuonna 1921, kokoelmaan otettiin edelleen aineistoa vastaan. Kesken luettelointityön lokakuussa Blomstedtille saapui kirje, jossa Valtionarkistolle tarjottiin ostettavaksi sisällissotaa koskevaa asiakirja-aineistoa, jonka kirjeen lähettäjä oli koonnut. Hän oli kirjoittanut aineistoista kirjan sisällissodasta ja käyttäneensä suuria summia aineiston hankintaan. Hankintakulujen vuoksi hän pyytää aineistoistaan jonkinlaisen hyvityksen, mikäli aineisto otetaan arkistoon. Lähettäjä mainitsee aineiston sisältävän muistelmia, haastatteluja ja osittain alkuperäisiä asiakirjoja.¹⁴⁵

Kirjeen lähettäjä oli filosofian maisteri K. V. Kaukovalta Tampereelta. Samanniminen henkilö toimi vuosien 1918–1919 aikana Tampereen-Porin keräyspiirin asiamiehenä. Oletettavasti kyse on samasta henkilöstä, sillä täysin samannimisen filosofian maisterin löytyminen Tampereelta tuohon aikaan vaikuttaa epätodennäköiseltä. Asiamiehenä toiminut Kaukovalta asui keräyksen päättymisen jälkeen Tampereella, toimien Tampereen

opetusministeriön kirje Valtionarkistolle 27.11.1919, Kansallisarkiston I arkisto, Saapuneet kirjeet, Eaa:3; Kansallisarkiston I arkisto, lähetettyjen kirjeiden kirjekonseptit 1917–1920, Daa:5, KA.

¹⁴⁵ Kaukovaltan kirje Blomstedtille 13.10.1921, Kaarlo Blomstedtin arkisto, biografinen aineisto 1887–1980, C7, KA.

kauppaoppilaitoksen rehtorina vuonna 1921. Vertailin myös Kaukovaltojen kirjeiden käsialoja toisiinsa ja ne viittaavat samaan henkilöön.¹⁴⁶

Mikään Kaukovallan kirjeessä ei paljasta hänen tunteneen Blomstedtia entuudestaan vaan sen sävy on neutraali ja kohtelias. Samoin on Blomstedtin vastauskirjeen kanssa, siinä hän vastaa kohteliaasti ottavansa asiakirjat mielellään vastaan. Epäilyksiä herättää se, että kirje on arkistoitu Blomstedtin henkilökohtaiseen arkistoon ja yksityisarkiston kirjeisiin liittyi monen vuosikymmenen vuoden käyttökielto¹⁴⁷. Ensisijainen säilytyspaikka kirjeelle olisi ollut Vapaussodan ja kapinan asiakirjakokoelmaa, sillä se koski keräystoimintaa ja aineiston hankintaa. Hyvityksen saamiseksi asia oli esitettävä Valtioneuvostolle, sillä Valtionarkistolla ei ollut varoja maksaa Kaukovallan pyytämää lunastussummaa. Blomstedt ehdotti asiakirjojen lähettämistä arkistoon sitten, kun Kaukovalta ei niitä enää tarvinnut, ja lupasi maksaa summan heti kun oli saanut ministeriöstä asianmukaisen maksuääräyksen. Kaukovallalle maksettiin hänen pyytämänsä summa aineistoista joulukuussa 1921.¹⁴⁸

Aineistojen lunastuksessa maksua vastaan sisällissodan aineiston keruussa ei ollut mitään uutta, jo aiemmin Valtionarkisto on maksanut erinäisiä summia erilaisista aineistoista. Kaukovalta oli kuitenkin lähettänyt Blomstedtille toukokuun lopussa 1919 kirjeen, jossa hän kertoi aikovansa kirjoittaa kirjan Tampereen tapahtumista, jota varten hän oli kopoimassa asiaan liittyvää jo kerättyä aineistoa. Hän kirjoitti kokoelmansa olevan arvokas ja tiedusteli, onko luvallista käyttää asiakirjoja näin omaksi hyödyksi. Kaukovalta lupasi palauttaa aineistot noin kahden viikon kuluttua. Blomstedt vastasi Kaukovallalle muutama päivä kirjeen saapumisen jälkeen, että hän voi pitää asiakirjoja toukokuun loppuun, jos ne säilytetään turvallisessa paikassa.¹⁴⁹

¹⁴⁶ Ibid.; Kaukovallan kirje Blomstedtille 6.7.1918, 24.2.1919 ja 13.10.1921, Kaarlo Blomstedtin arkisto, biografinen aineisto 1887–1980, C7, KA.; Liite 4.

¹⁴⁷ Blomstedtin kirjeet luovutettiin arkistoon vuonna 1952 ja käyttökielto kesti vuoteen 1990, tämän jälkeen kirjeitä sai käyttää vain tutkimuskäyttöön. Lahjoitussopimus Edith Blomstedtin ja Valtionarkiston välillä 7.5.1952. Kaarlo Blomstedtin arkisto, biografinen aineisto 1887–1980, C7, KA.

¹⁴⁸ Kaukovallan kirje Blomstedtille 13.10.1921, Kaarlo Blomstedtin arkisto, biografinen aineisto 1887–1980, C7, KA.; Blomstedtin kirje Kaukovallalle 18.10.1918, Vapaussodan arkisto, Kapinakokoelman arkisto 1918–1920, Vapaussodan ja kapinan asiakirjakokoelma, lähetettyjä kirjeitä, VIII:257, KA.; Ruuthin kirje Kaukovallalle 30.12.1921, Kansallisarkiston I arkisto, lähetettyjen kirjeiden kirjekonseptit 1921–1923, Daa:6, KA.

¹⁴⁹ Vuosikertomus 1919, Kansallisarkiston I arkisto, virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Hfb:2, KA.; Kaukovallan kirje Blomstedtille 10.5.1919, Vapaussodan arkisto, Kapinakokoelman arkisto 1918–1920, Vapaussodan ja kapinan asiakirjakokoelma, tulleita kirjeitä, VIII:257, KA.

Myös muille asiamiehille oli suotu joitakin erivapauksia aineistojen käytön suhteen. Viipurin piirin johtaja Soikkeli sai syyskuussa pitää osan keräämästään aineistoista itsellään, sillä ehdolla että hän sen myös järjestää. Aineiston säilytys liittyi hänen toimeensa Vapaussodan historian komitean sihteerinä ja oletettavasti hän kopioi hallussaan olevia asiakirjoja komitean käyttöön. Kyse ei siis ollut vain henkilökohtaisesta käytöstä, vaan erivapauden taustalla oli toisen komitean jäsenyys.¹⁵⁰

Nykyään asiakirjojen ostaminen arkistoon koetaan ongelmallisena. Arkistot ottavatkin vastaan aineistoa vain lahjoituksina eikä aineistojen ostaminen kuulu niiden toimintapohjiin. Asiakirjan ostaminen arkistoon on monista syistä kyseenalaista ja siihen liittyy kysymyksiä. Paljonko asiakirjasta tai kokoelmasta tulisi maksaa? Olisi selvitettävä omistussuhteet ja todennettava omistajan tahto myymiseen, mikäli hän ei itse hoida kauppaa. Rahan ottaminen vastaan luo myös väärinkäytöksen mahdollisuuden, sekä myyjälle että arkiston työntekijälle. Haasteita asiaan tuo myös se, jos myyjä on arkistossa työskentelevän tuttu, niin kuin Kaukovallan suhteen näytti olevan. Huomioitava on myös se, onko asiakirjan tai kokonaisuuden ostaminen yleishyödyllistä vai onko asia kiinnostava enemmän työntekijän omien intressien vuoksi.¹⁵¹

Näiden kahden kirjeen myötä herää epäily siitä, palauttiko Kaukovalta kaikki asiakirjat? Vai pitikö hän esimerkiksi osan niistä edelleen kirjaansa varten? Varmuutta ei ole. Kirjeet kuitenkin paljastavat sen, kuinka haavoittuvainen asiamiesten ylläpitämä keräystoiminta oli ja kuinka asiamiesten rooli antoi mahdollisuuden käyttää asemaa väärin. Voi olla, että Kaukovalta oli ostanut myymänsä kokoelman kirjaansa varten itse keräystyön päätyttyä mutta vaihtoehtona on myös, että hän hyötyi muuten kuin palkkion myötä roolistaan asiamiehenä. Blomstedt ei kuitenkaan nähnyt asiakirjojen ostossa ongelmaa. Hän kohteli Kaukovaltaa samalla tavalla kuin muitakin häntä postitse lähestyneitä eikä nähnyt tarjouksen mahdollista ongelmallisuutta. Oletus siis on, ettei väärinkäyttöä tapahtunut sillä varmoja todisteita asiasta ei ole. Kirjeen säilytyspaikka ja erityisesti asiakirjojen myyminen nostaa esille kysymyksen, mikä katsottiin sallituksi toiminnaksi ja mikä ei. Varsinkin kun Kaukovalta oli yksi niistä asiamiehistä, joita Blomstedt vuolaasti kehui vuoden 1919 vuosikertomuksessa.¹⁵²

¹⁵⁰ Blomstedtin työkertomus 9/1918, Kansallisarkiston I arkisto, virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Hfb:2, KA.

¹⁵¹ Kansallisarkiston ja SKS:n hankintapolitiikka; Danielson 2010, 73–77.

¹⁵² Vuosikertomus 1919, Kansallisarkiston I arkisto, virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Hfb:2, KA.

Blomstedtin ja Kaukovallan kirjeenvaihto tuo esille keinon, jolla asiamies saattoi hyötyä asemastaan. Keräystyö antoi mahdollisuuden kerätä aineistoa myös virallisen keräystyön ohi, sillä kukaan ei valvonut asiamiesten toimintaa paikan päällä. Blomstedt oli myös haluton puuttumaan miesten toimintaan, mikä mahdollisesti helpotti aseman väärinkäyttöä, mikäli sellaista olisi tapahtunut. Samaa koskee heidän käyttämiään paikallisia apulaisia. Näin asiamiehille sekä heidän apulaisilleen tarjoutui mahdollisuus hyötyä rahallisesti aineistoista, kun ne myöhemmin maksua vastaan luovutti Valtionarkistolle. Kirjeenvaihto nostaa esille myös ongelmia Blomstedtin toiminnassa Kaukovallan aineiston suhteen. Ongelma on, se ettei hän kyseenalaistanut aineistojen alkuperää tai kysynyt mistä Kaukovalta oli ne hankkinut. Ymmärsikö Blomstedt ehkä myöhemmin, että kirjeenvaihto voisi herättää kysymyksiä ja sen vuoksi se oli arkistoitu hänen henkilökohtaisiin kirjeisiinsä vai oliko syy jokin muu? Toisaalta hänen henkilökohtaisen kirjeenvaihtonsa seasta löytyy myös muita keräykseen liittyviä kirjeitä, jotka ehkä enemmän kuuluisivat sodan asiakirjakokoelmaan.¹⁵³

Mikäli väärinkäytöksiä olisi keräyksessä tullut esille, olisivat ne olleet ongelmallisia monesta syystä. Aiemmin mainitut aseman väärinkäyttö ja mahdollinen rahallinen hyöty ovat vain yksi asian puolesta, sillä toiminta on väistämättä vaikuttanut keräykseen ja lopulliseen arkistoon. Kuten on tullut esille, arkiston muodostamiseen eivät vaikuta vain arkistossa tehtävät asiat vaan vaikutus on myös sillä, mitä tapahtuu ennen arkistoa. Jos yksikin asiamies on pitänyt aineistoa itsellään tai suoriutunut keräystyöstä heikosti, on sillä ollut suora vaikutus kokoelmaan, joko yksittäisen asiakirjan tai useamman kautta. Näin Vapaussodan arkistoon on saattanut syntyä puutteita, mikä näkyy hiljaisuuksina. Se, mitä on jätetty arkiston ulkopuolelle, määrittää arkistoa yhtä paljon kuin se, mitä sinne on sisällytetty.¹⁵⁴

Hiljaisuuksien tutkimisen kannalta asiamiesten toiminnan lisäksi vuoden 1921 lopussa tehty arkiston luettelo ja siihen liittyvät luonnokset ovat kiinnostavia. Saadakseni lisää tietoa keräystuloksista sekä tutkiakseni arkiston puutteita tarkastelen Vapaussodan arkiston arkistoluetteloa ja sen luonnoksia. Arkiston aktiivivaiheen päättyessä arkisto sisälsi

¹⁵³ Blomstedtin kirje Rantasalolle 18.9.1918, Vapaussodan arkisto, Kapinakokoelman arkisto 1918–1920, Vapaussodan ja kapinan asiakirjakokoelma, lähetettyjä kirjeitä, WIII:257, KA.; Kaarlo Blomstedtin arkisto, saapuneita kirjeitä 1906–1929, C7, KA.

¹⁵⁴ Ketelaar 2002, 223.

noin 67 hyllymetriä aineistoa. Nykyään kokoelma on kasvanut 88 hyllymetriin ja sen järjestys on muuttunut vuodesta 1921. Aineiston uudelleen järjestämisen vuoksi ei ole mahdollista vertailla tämän hetkisestä arkistoluettelosta eikä itse arkiston asiakirjoista punaisten ja valkoisten aineistoja. Niissä näkyy järjestysvaiheen suunnitelmat luetteloista sekä lopullinen järjestys.¹⁵⁵

Arkistoluettelon mukaan kategoriat on pitkälti rakennettu piirien perusteella, joissa keräys sujui hyvin. Suurimpana niistä on Tutkintoviranomaisten ja Viipurin keräystoimikunnan asiakirjat. Viipurin piirin keräys tuotti hyvin aineistoa ja tutkintaviranomaisten aineisto oli hyvin kattava, sillä kaikkia sodassa mukana olleita, rivimiehistä johtajiin syytettiin usein joko valtiopetoksesta tai maanpetoksesta tai näiden valmistelusta. Ensimmäinen kategoria koostuu siis enimmäkseen punaisten aineistoista, joita selittää mukana oleva tutkintoviranomaisten aineisto. Kategoriassa on myös jonkin verran valkoisen puolen asiakirjoja mutta huomattavasti vähemmän. Seuraavana olevassa Valtionarkiston kokoelmassa asiakirjoja, on myös aineistoa punaisilta sekä valkoisilta ja aineistoa vaikuttaa olevan molemmilta osapuolilta tasaisesti. Jyväskylän kokoelma poikkeaa taas edellä mainituista, sillä se vaikuttaa sisältävän lähinnä valkoisten aineistoja, sotilaspiirin asiakirjoja, pitäjänkertomuksia sekä paikallisten suojeluskuntien asiakirjoja.¹⁵⁶

Laajin valikoima asiakirjoja on Kotkan keräyspiirin kokoelmassa. Siinä valkoisten ja punaisten aineistot on jaettu omiin kategorioihin, joilla on edelleen omat alakategoriat. Sama pätee Tampereen kokoelmaan mutta Blomstedtin lopullisen luettelon mukaan punaisten kategoriassa ei ole lainkaan alakategoriaa, joten aineiston sisällöstä ei ole tarkempaa tietoa. Jyväskylän kokoelman lisäksi Karjalan alueelta kerätty aineisto poikkeaa hie- man muista, se sisältää Karjalan sotilaspiirin asiakirjoja, kuten sotilaspiirikunnan arkiston sekä alueen suojeluskunnan arkiston. Punaisten aineistolle ei ole alakategoriaa lainkaan ja aineisto vaikuttaa keskittyvän suojeluskunnan lisäksi sotatapahtumiin.

Edellä mainittujen lisäksi arkistossa on Savonlinnan ja Joensuun alue-esikunnan asiakirjoja sisältävät kategoriat. Savonlinnan asiakirjoja on luultavasti ollut vähän, sillä lopulliseen luetteloon ole merkitty sen alle lainkaan alakategorioita. Joensuun

¹⁵⁵ Nuorteva & Happonen 2016, 111; Kiertokirjeitä, luonnoksia y.m., Vapaussodan arkisto, Kapinako- koelman arkisto 1918–1920, Vapaussodan ja kapinan asiakirjakokoelma, VIII:257, KA.

¹⁵⁶ Hentilä 2018, 50–51; Kiertokirjeitä, luonnoksia y.m., Vapaussodan arkisto, Kapinakoel- man arkisto 1918–1920, Vapaussodan ja kapinan asiakirjakokoelma, VIII:257, KA.

asiakirjakokoelma on kiinnostava, sillä siellä on ylipäällikön käskyjä sekä Kapinakokoelman arkisto. Kapinakokoelmaan Blomstedt keräsi keräyksen kirjeenvaihdon ja on erikoista, että kokoelma on Joensuun kokoelmassa eikä Valtionarkiston. Kirjeenvaihdon oli koonnut Blomstedt ollessaan keräyksen johdossa ja hän oli myös suurimman osan kirjeistä kirjoittanut, joten luonnollinen sijaintipaikka kokoelmalle olisi ollut juuri Valtionarkiston kokoelma.¹⁵⁷

Viimeisenä kokoelmana on sähkösanomakokoelma, joka koostuu itse sähkösanomista, niiden kuorista, rautatieasemien kokoelmista sekä lennätintarkastajan kokoelmasta. Kuten aiemmin on tullut ilmi, sanomakokoelman saamista arkistoon perusteltiin niiden informaatioarvolla punaisten toiminnasta ennen sotaa ja sen aikana. Tämä viittaa siihen, että ne sisältävät enimmäkseen punaisten sähkeitä.¹⁵⁸

Eri kokoelmien luomisen taustalla on ollut parhaiten keräyksessä menestyneet piirit: Karjalan, Tampereen-Porin, Viipurin, Keski-Suomen ja Kotkan ja Haminan. Muiden piirien aineistot on sisällytetty näiden sijaan, jonka vuoksi ei ole mahdollista vain aineistoja tutkimalla selvittää minkä verran asiakirjoja kukin piiri sai kerättyä. Keräyspiirejä oli kuitenkin 11 ja aineisto on jaoteltu kahdeksaan eri kategoriaan, mikä viittaa siihen, ettei kaikista piireistä saatu kerättyä tarpeeksi aineistoa, jotta niistä olisi jokaisesta kannattanut tehdä oma kategoriansa.¹⁵⁹

Vapaussodan arkistoluetteloa ja arkiston muodostamiseen liittyviä luonnoksia tutkimalla on nähtävissä, että punaisten asiakirjoista suurin osa liittyy punakaarteihin, niiden eri viirastoihin, osastoihin sekä valtuuskuntiin. Valkoisilla taas suurin osa aineistoista sisältää pitäjäkertomuksia, muistiinpanoja, yleisesti suojeluskuntiin ja sotatapahtumiin liittyviä asiakirjoja. Punaisten puolen asiakirjat vaikuttavat keskittyvän punaisten toiminnan selvittämiseen mahdollisimman laajasti ja useasta näkökulmasta eri toimijoiden kautta. Asia ei yllätä, sillä laajin osa aineistoista näyttää olevan tutkintoviranomaisten kategorian alla. Näiden viranomaisten tavoitteena oli selvittää punaisten toiminta sodassa, ja mikäli he olivat syyllisiä, tuomita heidät.¹⁶⁰

¹⁵⁷ Kiertokirjeitä, luonnoksia y.m., Vapaussodan arkisto, Kapinakokoelman arkisto 1918–1920, Vapaussodan ja kapinan asiakirjakokoelma, WIII:257, KA.

¹⁵⁸ Ibid.

¹⁵⁹ Ibid.; Vuosikertomukset 1918 ja 1919, Kansallisarkiston I arkisto, virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Hfb:2, KA.

¹⁶⁰ Kiertokirjeitä, luonnoksia y.m., Vapaussodan arkisto, Kapinakokoelman arkisto 1918–1920, Vapaussodan ja kapinan asiakirjakokoelma, WIII:257, KA.

Punaisten henkilökohtainen kokemus puuttuu arkistosta täysin, joka keräyshetken tilanteen tietäen ei yllätä. Tästä johtuen arkiston sisältö on hyvin yksipuolinen näkökulmien puolesta, vaikka aineisto laaja onkin. Vaikuttaa siltä, että eri osapuolien asiakirjoille määriteltiin jo ennen niiden saamista arkistoon tietyt roolit joihin aineistojen tuli mukautua, punaisille syyllisen ja valkoisille sankarin. Tämän lopullisen luettelon kautta vahvistuu ajatus siitä, että arkiston tavoitteena oli luoda arkisto, jossa on aineistoa kummaltakin osapuolelta mutta sen perimmäinen tarkoitus oli tukea valkoisia. Valkoisten aineistoissa pitäjänkertomukset ja sotatapahtumien tarinat olivat yksi keino vahvistaa valkoisten oikeutta toimintaansa sodassa ja samalla luoda sankaritarinaa maan pelastajista.¹⁶¹

¹⁶¹ Kiertokirjeitä, luonnoksia y.m., Vapaussodan arkisto, Kapinakokoelman arkisto 1918–1920, Vapaussodan ja kapinan asiakirjakokoelma, WIII:257, KA.

4. Arkistonhoitaja vallankäyttäjänä

Vapaussodan arkiston keräys ja muodostaminen oli yhden miehen vastuulla, arkistonhoitaja Blomstedtin. Jo alusta lähtien hän oli keräystyön johtava voima ja ylin vallankäyttäjä. Hän ei myöskään kaihtanut käyttää valtaansa, mikä tuli keräyksen ja arkiston muodostamisen aikana esille vahvasti. Ensin keräysidean esittelyssä Senaatille, sitten toimiessaan keräyksen ja arkiston muodostamisen johtajana. Viimeinen vallan sinetöinyt asia oli arkiston aktiivisen vaiheen päätös vuonna 1921, jonka myötä Blomstedtin valta-aspekti Vapaussodan arkiston keräystyössä ja arkiston muodostamisessa on kiistaton.

Blomstedtin ja Valtionarkiston mukanaolo ei kuitenkaan ollut alusta lähtien selvä sisällissodan keräyksessä. Vain Blomstedtin esittely keräystyöstä sai Senaatin pohtimaan, oliko aiemmin nimitetty Hannikaisen toimikunta oikea ryhmä toteuttamaan sisällissodan asiakirjojen keräystä. Omalla toimivallallaan Valtionarkisto sivuutti Hannikaisen toimikunnan työssä ja sai sen omalle virastolleen. Blomstedtin päätyminen keräyksen johtoon oli selvää, olihan hän Ruuthin oikea käsi ja pitkään talossa ollut virkamies. Ruuth näyttääkin jääneen tehtävässä syrjään omasta halustaan ja Vapaussodan arkisto oli täysin Blomstedtin taidonnäyte.

Blomstedt ei kuitenkaan selvinnyt tehtävästään yksin. Asiamiesten valitseminen ja piirien jako oli hänen vastuullaan, mikä vahvisti Blomstedtin otetta keräyksestä. Kun osa asiamiehistä ei suoriutunut heille annetusta tehtävästä niin hyvin kuin olisi pitänyt, hän itse paikkasi heidän toimintaansa, varmistaakseen keräyksen onnistumisen ja samalla oman tehtävänsä onnistumiseen. Asiamiesten lisäksi hänellä oli Valtionarkistossa apurina Sohlberg, joka vaikutti saaneen suuremman vastuun keräyksen päättyessä ja aineiston järjestämisen alkaessa. Tämä oli vain näennäistä.

Useissa lähteissä kirjoitetaan, kuinka vastuu järjestämisestä ja luetteloinnista siirtyi vuoden 1919 alussa Sohlbergille Blomstedtin vain valvoessa tehtävän suorittamista. Kuitenkin merkinnät järjestämiseen ja luettelointiin liittyvistä luonnoksista ja lopulliset, puhtaaksikirjoitetut luettelot kertovat muuta. Näen asian niin, että Blomstedt laittoi Sohlbergin ja myöhemmin Rosénin tekemään käytännön työn mutta itse ohjaili sitä haluamaansa suuntaan. Hän myös sai kunnian työn tuloksista ja onnistui selvästi tehtävässään hyvin, sillä hänet valittiin seuraavaksi Valtionarkistonjohtajaksi Ruuthin jälkeen vuonna 1926.

Vallankäyttö ei näkynyt vain Blomstedtin toiminnassa vaan myös hänen sanavalinnoissaan koskien keräystyötä sekä itse arkistoa. Sanamuodot kiertokirjeessä, kyselykaavakkeissa, asiakirjakokoelman ja Vapaussodan arkiston nimessä ovat kaikki esimerkkejä kielellisestä vallankäytöstä. Sanoilla hän vahvisti sisällissodan voittajan näkökulmaa tapahtumista ja loi ennako-oletuksia siitä, minkälaista ja mistä näkökulmasta aineistoja ja vastauksia kyselykaavakkeisiin tahdottiin.

Blomstedtin päätökset ja valinnat eivät vaikuttaneet vain arkiston seinien sisäpuolella. Vapaussodan arkiston merkitys sodan eri osapuolille oli suuri. Sodan aikana ja sen jälkeen rakennettiin yhtenäistä valkoista Suomea, jossa Vapaussodalla oli suuri merkitys valtion selviytymiselle ja maan itsenäisyyden säilymiselle. Suurena tekijänä tässä suuren historiallisen tarinan luomisessa olivat Valtionarkisto ja erityisesti Blomstedt. Hän tuskin itse ymmärsi, kuinka paljon vartijana hän toimi ja kuinka hänen sata vuotta sitten tehdyt päätöksensä vaikuttavat edelleen ja muokkaavat käsitystä sisällissodasta.

Arkistojen on sanottu säilyttävän asiakirjojen lisäksi muistia ja historiaa. Ilman arkistoja muistomme ja menneisyyden saavutuksemme saattavat haalistua. Vapaussodan arkiston tutkiminen on tuonut esille muistin rakentamisen käyttämällä arkistoaineistoja rakennusaineena. Vuonna 1918 aloitettua keräystä ei tehty vain sen hetkistä aikaa ajatellen vaan tarkoitus oli kertoa myös tuleville sukupolville asiakirjojen kautta, mitä tapahtui vuoden 1918 keväällä. Sisällissota ja siihen liittyvät tapahtumat eivät saaneet hiipua ihmisten muistoista ja tämä piti varmistaa.

Keräyksen voi tässä yhteydessä nähdä myös sukupolvet ylittävänä rangaistuksena, mihin viittaa myös ensimmäisessä käsittelykappaleessa mainittu senaatille lähetetty kirje. Yksi kirjeen lähettäjästä oli kiivaista mielipiteistään punaisia kohtaan tunnettu kirjailija Ilmari Kianto. Kirjeessä ehdotettiin keräystyön toteuttamista ensimmäisen kerran ja sen pohjalta myös kirjan kirjoittamista. Kun henkilökohtaiset rangaistukset on kärsitty, arkisto ylläpitää vuodesta toiseen sisällissotaan osallistuneiden punaisten kollektiivista rangaistusta asiakirjojen kautta. Arkisto muistuttaa yhä uudelleen tapahtumien kulusta ja samalla toistaen valkoisten luomaa ajatusta, jossa punaiset tekivät väärin.

Näin keräyksen kautta luotiin arkisto, joka ylläpiti hallitsevan luokan muistoa sisällissodasta. Valkoiset ryhmänä kontrolloivat yhteiskunnan ja valtion muistamiskulttuuria, ja

vahvistaessaan omaa näkökulmaansa muodostivat kollektiivisen muistojäljen, jota koko valtio toisti. Ei ollut merkitystä, ettei kansakunta ollut yhtenäisesti tämän näkemyksen takana, vaan tärkeämpää oli ylläpitää ja lujittaa tulkintaa. Näin siitä luotiin tosi. Sisällissodan kipeä seikka, ettei sota ollut ensisijaisesti Suomen ja Venäjän välinen, vaan suomalaiset taistelivat toinen toistansa vastaan, häivytettiin.

Työssä on hyvin tullut esille se, kuinka monimutkainen prosessi arkiston muodostaminen on, ja kuinka jo ennen arkistointia tapahtunut toiminta vaikuttaa siihen jopa enemmän kuin itse arkistointi. Vaikka kyse on vain yhdestä arkistokokoelmasta, on sen kautta mahdollista nähdä laajempi kuva arkistojen vaikutuksesta ja merkityksestä yhteiskunnalle sekä yksityisille henkilöille. Vapaussodan arkiston tutkiminen arkistoteoreettisesta näkökulmasta tuo esille sen, miksi arkistonhoitajan rooliin ja toimintaan sekä arkistojen muodostamiseen on kiinnitettävä huomiota.

Lähdekritiikki on kaikille tutkijoille tuttu käsite, mutta kuinka moni on ymmärtänyt, ettei ole ensimmäinen henkilö, joka tekee arkistossa valintoja lähdeaineiston suhteen? Itse en ollut asiaa ajatellut ennen kuin aloitin arkistoalan opinnot, ja uskon tilanteen olevan sama myös monen muun tutkijan kohdalla. Aina tulisi pohtia, miten ja miksi aineisto on muodostettu ja kenen toimesta. On mahdotonta luoda ja ylläpitää arkistoja, jotka toisivat kaikkien äänet kuuluville. Joidenkin arkistojen syntyyn vaikuttavat tekijät luovat lähtökohdat, joiden vaikutusta lopulliseen arkistoon on mahdotonta poistaa. Tämän vuoksi aineistoja tulisi tarkastella monesta eri näkökulmasta ja erityisen kriittisesti tulisi suhtautua konflikteja käsitteleviin arkistoihin, kuten Vapaussodan arkistoon. Jo lähtökohtaisesti sota-arkistoihin yhdistyy aina voittaja-häviö-aspekti, joka vaikuttaa arkiston muodostamiseen ja sisältöön. Tämä tulee esille myös omassa tutkimuksessani.

Vapaussodan arkiston voi nähdä yhtenä valkoisen osapuolen sodan käsittelyn muotona, jonka jälkeen saatettiin ajatella, ettei asiaan tarvitse enää palata. Arkisto kattoi kummankin osapuolen aineistoa, jolla voitiin perustella, että myös hävinnyt osapuoli sai ”äänensä” kuuluviin. Arkiston aktiivisen työn päättymisen ja arkiston aktiivisen vaiheen päättymisen saatettiin valkoisten puolella nähdä sodan päätepisteenä, jonkinlaisena loppulukuna. Tutkimukseni on tuonut esille myös mahdollisia Vapaussodan arkiston hiljaisuuksia, vaikka niitä on haastavaa löytää. Tärkeä asia on siksi, että kyseenalaistamalla arkistojen totuus pohjaa ja niiden muodostamista tuodaan esille myös arkistojen perustavanlaatuisia

hiljaisuuksia. Tällä tarkoitan sitä, että Vapaussodan arkiston ylläpitämä valkoisen puolen näkökulma murretaan. Tämän kautta on mahdollista tuoda esille se, ettei punaisilla ollut valtaa keräyksessä eikä arkistossa, jonka vuoksi arkisto kokoelmana on sellainen kuin se on.

Hiljaisuudet arkistossa vaikuttavat syntyneen tahallisesti ja niitä selittävät sisällissodan luoma yhteiskunnallinen tilanne, jossa toisen osapuolen toiminta tuomittiin ja vain yksi näkökulma sallittiin. On kyseenalaistettava arkistojen luomaa kuvaa, vaikka se voi olla haastavaa. Vain tutkimuksen kautta on mahdollista käsitellä asioita uudesta näkökulmasta sekä kyseenalaistaa asioiden nykyinen tila. Arkistoteoreettista tutkimusta tekemällä voimme välttää arkistojen vallankäyttöön liittyviä ongelmia tulevaisuudessa. Samalla voimme jo olemassa olevien arkistojen kohdalla selvittää niiden puutteita ja tuoda hiljaisuuksia esille, jotta myös hävinneillä on mahdollisuus saada äänensä kuuluviin ja kertoa oma versionsa tapahtumista.

Lähdeluettelo

Alkuperäislähteet

Kansallisarkisto, Helsinki (KA).

- Kaarlo Blomstedtin arkisto, biografinen aineisto 1887–1980, C7.
- Kansallisarkiston I arkisto, saapuneet kirjeet 1916–1922, Eaa:3.
- Kansallisarkiston I arkisto, lähetettyjen kirjeiden kirjekonseptit 1917–1920, Daa:5.
- Kansallisarkiston I arkisto, lähetettyjen kirjeiden kirjekonseptit 1921–1923, Daa:6.
- Kansallisarkiston I arkisto, virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Hfb:2.

- Kapinakokoelman arkisto, Vapaussodan arkisto, Vapaussodan ja kapinan asiakirjakoelma, WIII:257.
- Kiertokirjeitä, luetteloita y.m.
- Lähetettyjä kirjeitä.
- Tulleita kirjeitä.

- Vaasan Senaatin Sisäasiaintoimituskunnan pöytäkirjat 1918, C1.
- Vaasan senaatti Sisäasiaintoimituskunnan kirje- ja päätöskonseptit 1918, D1.

Tutkimuskirjallisuus

Alapuro, Risto: *Valtio ja vallankumous Suomessa*. Vastapaino, Tampere 2017.

Berger, Stefan: The role of national archives in constructing national master narratives in Europe. *Arch Sci* 13, 2013.

Blouin, Francis X. & Rosenberg, William G.: *Processing the Past. Contesting Authority in History and the Archives*. Oxford University Press, Iso-Britannia 2011.

Brummett, Barry: *Techniques of Close Reading*. SAGE Cop, 2010.

Carter, Rodney G.S.: Of Things Said and Unsaid: Power, Archival Silences, and Power in Silence. *Archivaria* 61, 2006.

Danielson, Elena S.: *The Ethical Archivist*. Yhdysvallat 2010.

Duranti, Luciana & Franks, Patricia C.: *Encyclopedia of Archival Science*. Lontoo, Iso-Britannia 2015.

Haapala, Pertti & Hoppu, Tuomas (toim.): *Sisällissodan pikkujättiläinen*. WSOY, Helsinki 2009.

Harris, Verne: The Archival Sliver: Power, Memory, and Archives in South Africa. *Archival Science* 2, 2002 A.

Harris, Verne: *The Archival Sliver: A Perspective on the Construction of Social Memory in Archives and the Transition from Apartheid to Democracy. Refiguring the Archive.* Toim. Hamilton, Carolyn & Harris, Verne et al., 2002 B.

Hentilä, Seppo: *Pitkät varjot. Muistamisen historia ja politiikka.* Raamatutrükikoda, Tallinna 2018.

Henttonen, Pekka: *Johdatus asiakirjahallinnan tutkimukseen.* Avain, Vantaa 2015.

Hieta, Hanneleena: Kyselyt arkistohoidollisesta näkökulmasta. Hyvin suunniteltu on puoliksi tehty. *Kirjoittamalla kerrotut - kansatieteelliset kyselyt tiedon lähteenä.* Toim. Korkiakangas, Pirjo & Olsson, Pia et al., Raamatutrükikoda, Tallinna 2016.

Hurley, Chris: *The Evolving Role of Government Archives in Democratic Societies.* Plenary Address delivered to ACA Annual Conference, Winnipeg, 9.5.2001. Winnipeg, Kanada 2001.

Jacobsen, Trond, Punzalan, Ricardo, I & Hedtsrom, Margaret L: Invoking “collective memory: mapping the emergence of a concept in archival science. *Arc Sci* 13, 2013.

Jenkinson, Hilary: *A Manual of Archive administration.* Clarendon press, Oxford, Iso-Britannia 1922.

Jimerson, Randall C.; *Archives power. Memory, accountability, and Social Justice.* Yhdysvallat 2009.

Jussila, Osmo, Hentilä, Seppo & Nevakivi, Jukka: *Suomen poliittinen historia 1809–2009.* WSOY, Juva 2009.

Kalela, Jorma: *Historiantutkimus ja historia.* Tammer-Paino, Tampere 2000.

Kanerva, Jonne. Paperivaltikka: *Arkistolaitos ja asiakirjahallinto poliittisen vallan välineinä Preussissa 1848–1918.* Yleisen historian ja arkistohallinnan (AHMO) pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto 2015.

Ketelaar, Eric: *Archival Temples, Archival Prisons: Modes Of Power and Protection, Archival Science* 2, 2002.

Ketelaar, Eric: *Archives, memories and identities. Archives and recordkeeping: theory into practice.* Toim. Brown, Caroline. Facet Publishing, Lontoo, Iso-Britannia 2014.

Lybeck, Jari et al.: *Arkistot yhteiskunnan muisti: Kansallisarkiston Asiakirjahallinnon ja arkistotoimen oppikirja.* Arkistolaitoksen toimituksia 2, Arkistolaitos, Helsinki 2006.

Lybeck, Jari: *Reinhold Hausen, arkistinhoitaja ja historiantutkija.* Painosalama Oy, Turku 2017.

Manoff, Marlene: *Theories of the Archive from Across the Disciplines. Libraries and the Academy volume 4,* 2004.

Mbembe, Achille: The Power of the Archive and its Limits. *Refiguring the Archive*. Toim. Hamilton, Carolyn & Harris, Verne et al., 2002.

McKeough, Andreas: *Kirjoittaen kerrottu sota: Tutkimus vuoden 1918 sodan kerronnallisesta käsittelystä omaelämäkerrallisissa teksteissä*. Folkloristiikan väitöskirjatutkimus, Helsingin yliopisto 2017.

Moilanen, Inka: Retoriikka ja historian tulkinta. *Historian teoria- lingvistiksestä käänteestä mahdolliseen historiaan*. Toim. Väyrynen, Kari & Pulkkinen, Jorma. Tampere 2016.

Nuorteva, Jussi & Happonen, Päivi: *Suomen arkistolaitos 200 vuotta*. Bookwell, Porvoo 2016.

Oksanen, Ella: *Arkisto tiedon, vallan ja lausumien järjestelmänä. Michel Foucault'n filosofia arkistoteoreettisen ajattelun innoittajana*. Informaatiotieteiden ja interaktiivisen median pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto 2015.

Orrman, Eljas: Iakttagelser om proveniensprincipens introducering och dess tidiga tillämpning i Finland. *Kuusan mäki: Ystäväkirja Jussi Kuusanmäelle, Vänskrift till Jussi Kuusanmäki 22.12.2000*. Toim. Forssell, Christina & Hakala, Pertti & Vuorinen, Pertti. Oy Nord Print Ab, Helsinki 2000.

Peltonen, Ulla-Maija: Arkistojen hiljaisuudet. *Elävä aineeton kulttuuriperintö, Hankkeen loppuraportti*. Toim. Kanerva, Anna & Mitchell, Ritva. Cuporen verkkojulkaisuja 28, Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissätiö, 2015.

Peltonen, Ulla-Maija: *Punakapinan muistot: Tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen*. SKS, Rauma 1996.

Pöysä, Jyrki: *Lähiluvun tieto: Näkökulmia kirjoitetun muistelukerronnan tutkimukseen*. Multiprint, Vantaa 2015.

Pöysä, Jyrki: Lähiluku vaeltavana käsitteenä ja tieteidenvälisenä metodina. *Vaeltavat metodit*. Toim. Pöysä, Jyrki et al. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, Joensuu 2010.

Roselius, Aapo: *Kiista, eheys, unohdus: Vapaussodan muistaminen suojeluskuntien ja veteraaniliikkeen toiminnassa 1918-1944*. Vammalan kirjapaino, Sastamala 2010.

Schwartz, Joan M. & Cook, Terry: Archive, Records and Power: The Making of Modern Memory. *Archival Science* 2, 2002.

S.n.: *Vapaussodan arkiston arkistoluettelo*. Valtionarkiston luettelo n:o 152, sidottu Valtionarkistossa, Helsinki 1976.

Valtonen, Rita Marjo: Arvonmäärittäminen. *Johdatus asiakirjahallinnan tutkimukseen*. Toim. Henttonen, Pekka. Avain, Vantaa 2015.

Williams, Caroline: Records and archives: concepts, roles and definitions. *Archives and recordkeeping: theory into practice*. Toim. Brown, Caroline. Facet Publishing, Lontoo, Iso-Britannia 2014.

Sähköiset lähteet

Arkistojen portti

Vapaussodan historian komitea

http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Vapaussodan_historian_komitea_1913-1927
[haettu 8.8.2018].

Biografiskt lexicon för Finland

Kaarlo Blomstedtin biografia

<http://www.blf.fi/artikel.php?id=9657>
[haettu 22.1.2018].

Kansallisarkiston Arkistowiki

Perinteisen arkistokaavan käyttö, ABC-kaava

http://wiki.narc.fi/arkistowiki/index.php/Perinteisen_j%C3%A4rjestelykaavan_k%C3%A4ytt%C3%B6
[haettu 28.8.2018].

Kansallisarkiston Arkistowiki

Provenienssin määritelmä,

<http://wiki.narc.fi/arkistowiki/index.php/Provenienssi>
[haettu 18.7.2018].

Kansallisarkiston Arkistowiki

Seulonta

<http://wiki.narc.fi/arkistowiki/index.php/Seulonta>
[haettu 1.9.2018].

Kansallisarkiston internetsivut

Luovuta yksityisarkistosi Kansallisarkistolle- sivu

<https://www.arkisto.fi/fi/palvelut/yksityisarkistojen-vastaanottaminen>
[haettu 25.10.2018].

Tehtävät ja organisaatio -sivu

https://www.arkisto.fi/fi/kansallisarkisto/tehtavat_organisaatio/teht%C3%A4v%C3%A4t-ja-organisaatio
[haettu 25.10.2018].

Kansallisarkiston Vakka-arkistotietokanta

Vapaussodan arkiston arkistonmuodostajakohtaiset kuvailutiedot

<http://www.narc.fi:8080/VakkaWWW/HakuTulos.action?hakuTyyppi=tarkHaku&hakuNimi=vapaussodan+arkisto&hakuVapaaSana=&hakuAsiaSana=&hakuNimiLaji=keski&hakuAmLuokka=MikaTahansa&hakuKuvailuTasot=AM&hakuTekstiTyyppi=KA.10&hakuTekstiTyyppi=KA.20&hakuTekstiTyyppi=KA.40&hakuTekstiTyyppi=KA.140&hakuTekstiTyyppi=KA.120&hakuTekstiTyyppi=KA.130&hakuArkistoTyyppi=V&hakuArkistoTyyppi=Y&hakuSailArkisto=MikaTahansa&hakuAlkuVuosi=&hakuLoppuVuosi=&search=Tee+haku>
[haettu 8.8.2018].

Kielitoimiston sanakirja

Vallan määritelmä

<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/netmot.exe?motportal=80>
[haettu 15.10.2017].

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran internetsivut

Organisaatio

<https://www.finlit.fi/fi/suomalaisen-kirjallisuudenseura/organisaatio#.W9GWRfZoQ2w>
[haettu 25.10.2018].

Luovutukset

<https://www.finlit.fi/fi/arkisto/aineistojen-hankinta/luovutukset#.W9GsRfZoQ2w>
[haettu 25.10.2018].

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansallisbiografiat

Ernst Krogeriuksen biografia

<https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/5374>
[haettu 8.8.2018].

Kaarlo Blomstedtin biografia

<https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/9293>
[haettu 12.3. 2018].

Paul Von Gerichin biografia

<https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/6009>
[haettu 12.3. 2018].

Suomen itsenäisyyden tekijät ja vaiheet-internetsivu

Kustavi Grotenfeltin biografia

<http://itsenaisyys100.fi/persons/grotenfelt-kustavi/>
[haettu 29.7.2018].

Työvään arkiston internetsivut

Piironen-Honkanen, Marja: Työvään Arkiston vuosien 1917 ja 1918 arkistokokoelmien syntyhistoria ja kokoelmien karttuminen.

<http://www.tyark.fi/lists/piironen1.htm>
[haettu 26.10.2018].

Liitteet

Liite 1 Arkistonhoitajat

Kaarlo Blomstedt

Blomstedt syntyi 17.5.1880 Hämeenlinnassa rehtori, filosofian maisteri Karl (Kaarlo) Johan Blomstedtin ja Alma Josefina Wegeliuksen perheeseen. Hänen isänsä Karl Blomstedt toimi muun muassa oppikoulun opettajana ja lehtorina, sanomalehtimiehenä sekä toimi Hämeenlinnan kunnallispolitiikassa. Hän kuitenkin menehtyi Kaarlon ollessa vain 8-vuotias, vuonna 1888. Hänellä oli useita sisaruksia ja sisarpuolia isänsä aiemmasta avioliitosta. Perhesiteet olivat hyvin tiiviit, joka tulee hyvin esille Blomstedtin henkilökohtaisesta kirjeenvaihdosta. Blomstedtin suku vuokrasi myös valtion omistamaa, Hämeenlinnan maalaiskuntaan kuulunutta Ojoisten virkataloa, joka pysyi suvun hallussa 1920-luvulle saakka. Blomstedtin puoliso oli vuodesta 1905 Edith Wigren ja liitosta syntyi kolme lasta.¹⁶²

Hän liittyi vapaaehtoisena Hämeenlinnan Suomen tarkk`ampujapataljoonaan vuonna 1889 ja samana vuonna hänet ylennettiin aliupseeriksi. Reserviin Blomstedt siirrettiin 1.3.1900. Blomstedt jatkoi isänsä jalanjäljissä ja opiskeli Helsingin yliopistossa, valmistuen vuonna 1902 kandidaatiksi, maisteriksi seuraavana vuonna ja 1921 filosofian tohtoriksi. Samana vuonna hänet nimitettiin Helsingin yliopiston Suomen historian dosentiksi ja professorin arvonimi hänelle myönnettiin vuonna 1933.¹⁶³

Ennen uraansa Valtionarkistossa Blomstedt oli Helsingin Sanomien toimittaja vuosien 1906–1910 aikana. Blomstedt oli myös aktiivinen ja tunnettu tekijä Suomen historian tutkimuksen piireissä. Hän oli muun muassa mukana vuonna 1902 toimintansa aloittaneen Historiallisen Aikakauskirjan perustamisessa, sekä toimi sen toimitussihteerinä vuosina 1903–1906 ja toimituksen jäsenenä 1920–1949. Blomstedt oli mukana myös Maailma-historia-teoksen toimitussihteerinä 1912–1922 ja Kansallisen elämäkerraston toimitussihteerinä 1915 ja vuosina 1928–1934.¹⁶⁴

¹⁶² Kaarlo Blomstedtin biografia, <http://www.blf.fi/artikel.php?id=9657>; Vanhempi Kaarlo J. Blomstedt, <https://ahvenisto.kirkkomaa.fi/henkilo/blomstedt-kaarlo/>; <https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/9293>; Kaarlo J. Blomstedtin biografia, http://www.hamewiki.fi/wiki/Kaarlo_J._Blomstedt.

¹⁶³ Päästötodistus Hämeenlinnan Suomen tarkk`ampujapataljoonasta 1.3. 1899., Kaarlo Blomstedtin arkisto, biografinen aineisto 1887–1980, C7, KA; Nuorteva & Happonen 2016, 134.

¹⁶⁴ Nuorteva & Happonen 2016, 134.

Blomstedt toimi Valtionarkiston harjoittelijana ja vapaaehtoisena vuodesta 1902 lähtien ja amanuenssina vuosina 1909–1917. Hänet nimitettiin vuoden 1917 lokakuussa Senaatin päätöksellä arkivarin virkaan, joka vastaa arkistonhoitajan nimikettä. Valtionarkistonhoitajaksi Blomstedt nimitettiin 20.11.1926. Entinen valtionarkistonhoitajan ja siihen aikaan maakunta-arkistovaltuuskunnan puheenjohtaja J.W. Ruuth on lokakuussa 1926 kirjoittanut suosituskirjeen Blomstedtin valitsemiseksi seuraavaksi valtionarkistonhoitajaksi. Blomstedt toimi valtionarkistonhoitajan tehtävissä vuoteen 1949 asti ja samana vuonna hän myös kuoli Helsingissä. Vuonna 1952 Blomstedtin vaimo Edith luovutti miehensä kirjeenvaihdon Valtionarkistolle. Hänen pitkää uraansa Valtionarkistossa juhlistettiin asiakirjanäyttelyllä kesällä 1980.¹⁶⁵

Gunnar Sohlberg

Gunnar Henrik Sohlberg oli syntynyt 1891 ja aloittanut yliopiston Helsingissä 1911 valmistuen filosofian kandidaatiksi vuonna 1917. Vuoden 1918 huhtikuussa hän aloitti apulaisena Valtionarkistossa ja seuraavana vuonna hänet ylennettiin viraston amanuenssiksi. Viimeinen Sohlbergin työskentelykuukausi oli marraskuu 1921, koska hän kuoli samassa kuussa. Arkisto oli tärkeä paikka hänelle, sillä Sohlberg oli testamentannut Valtionarkistolle 10 000 markkaa.¹⁶⁶

Ragnar Rosén

Ragnar Nikolaus Rosén syntyi pastori Nils Johan Rosénin ja Rosa Hannén perheeseen 1898. Hänen puolisonsa oli Hilja Lydia Suortti vuodesta 1925 ja avioliitosta syntyi kaksi lasta. Ylioppilaaksi Rosén pääsi 1916 ja hän valmistui filosofian maisteriksi 1922. Hän kävi tutkimusmatkalla Ruotsissa 1927, Venäjällä 1928, Virossa 1933 sekä Saksassa ja Sveitsissä 1942. Hän toimi ensin Valtionarkiston amanuenssina vuodesta 1922 siirtyen arkistonhoitajaksi 1931. Ennen siirtymistä pois Valtionarkistolta Rosén oli Viipurin maakunta-arkiston hoitajana vuodesta 1937 vuoteen 1940, jonka jälkeen hän siirtyi töihin

¹⁶⁵ Lybeck 56, 2017; Nuorteva & Happonen 2016, 134; Suosituskirje Blomstedtille Ruuthilta 22.10.1926, Suosituskirje Blomstedtille Ruuthilta 22.10.1926. Kaarlo Blomstedtin arkisto, biografinen aineisto 1887–1980, C7.; Lahjoitussopimus Edith Blomstedtin ja Valtionarkiston välillä 7.5.1952, KA.; Esite Kaarlo Blomstedtia koskevasta asiakirjanäyttelystä vuodelta 1980, Kaarlo Blomstedtin arkisto, biografinen aineisto 1887–1980, C7, KA.

¹⁶⁶ Gunnar Henrik Sohlbergin arkisto, Sukututkimusaineistoa 1893–1919, C7, KA., Sohlbergin työkertomukset 1918–1921, Kansallisarkiston I arkisto, virkamiesten työkertomukset ja jaostojen vuosikertomukset 1911–1924, Hfb:2.

Helsingin kaupunginarkistoon. Rosén oli mukana myös Kansallisen Elämäkerraston toimituksessa sihteerinä 1926-1934 sekä arkistovaltuuskunnan sihteerinä 1928-1937. Hän myös kirjoitti ja julkaisi Vehkalahden pitäjän historian.¹⁶⁷

J. W. Ruuth

Johan Wilhelm Ruuth syntyi Raumalla 1854, valmistui ylioppilaaksi 1872, filosofian kandidaatiksi 1876 ja lisensiaatiksi 1882. Hän toimi Porin lyseon historian ja maantiedon varatoimisena kollegana 1877–1878 ja tämän jälkeen opettajana julkisissa sekä yksityisissä oppilaitoksissa Helsingissä ja Viipurissa aikavälillä 1879–1885. Ennen uraansa Valtionarkistossa hän toimi Tilastollisen päätoimiston 2. aktuaarina 1885 ja tämän jälkeen Valtionarkiston aktuaarina ja arkkivaarina ennen kuin hänet valittiin valtionarkistonhoitajaksi vuonna 1917, jossa toimessa hän oli vuoteen 1926 saakka.¹⁶⁸

Ruuth oli jäsenenä useassa seurassa, kuten Suomen Historiallisen Seuran sihteeri 1885–1895 sekä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran historiallisen osaston jäsen. Hän toimi myös Maailmahistoria-teoksen päätoimittajana 1912–1922. Ruuth nimitettiin professoriksi vuonna 1921 ja hän kuoli muutama vuosi sen jälkeen 1928.¹⁶⁹

¹⁶⁷ Ragnar Rosén, Kuka kukin on 1954, <http://runeberg.org/kuka/1954/0716.html>.

¹⁶⁸ Nuorteva & Happonen 2016, 124.

¹⁶⁹ Ibid.

Liite 2 Vaasan Senaatille keväällä 1918 lähetetyn kirjeen allekirjoittajat

Lyseonrehtori A. V. Rantasalo

Aukusti Vilho Rantasalo, vuoteen 1906 Durchman, syntyi 1881 konemestari Vilhelm Durchmanin ja Beata Johanna Iso-Pahkalan perheeseen Kiteellä. Valmistui ylioppilaaksi vuonna 1900, filosofian kandidaatiksi 1904, maisteriksi 1907 ja tohtoriksi 1920. Hän kävi opintomatkoilla Skandinaviassa ja Saksassa vuonna 1909 ja Ranskassa 1927. Rantasalo oli naimisissa Suoma Vairisen kanssa ja heillä oli viisi lasta.¹⁷⁰

Rantasalo työskenteli opettajana muun muassa Kokkolassa, Joensuussa, Turussa ja Helsingissä. Toimi myös Karjalatar-lehden päätoimittajana vuonna 1917. Vuosina 1943–1945 hän toimi Mitteilungen des Vereins für finnische Volkskunde -lehden toimittajana. Hän toimi myös Helsingin yliopiston folkloristiikan dosenttina 1927–1947, alanaan aikavälillä 1927–1928 suomalainen ja vertaileva kansanrunoudentutkimus ja 1928–1947 suomalainen kansanuskomusten ja taikatapojen tutkimus. Rantasalo kuoli Helsingissä 9.8.1961.¹⁷¹

Filosofianmaisteri Ilmari Kianto

Ilmari Kianto, vuoteen 1906 Calamnius, syntyi Pulkkilassa Pohjois-Pohjanmaalla kirkkoherra August Benjamin Calamniuksen ja Septimia Cecilia Catharina Lundahlin perheeseen. Hän varttui Suomussalmella mutta suoritti lyseon Oulussa. Lyseon jälkeen hän siirtyi armeijauralle Oulun tarkk'ampujapataljoonassa. Armeijaura oli pettymys, jonka myötä hän kirjoitti kirjan Väärällä uralla, joka ilmestyi 1896. Seuraavana vuonna hän julkaisi runokokoelman Soutajan lauluja. Erityisesti hän on tunnettu kahdesta romaanistaan Punainen viiva (1909) ja Ryysyrannan Jooseppi (1924). Kianto oli tunnettu yhteiskuntakriittisuudestaan.¹⁷²

Kianto opiskeli Aleksanterin yliopistossa Helsingissä pääaineinaan venäjän kieli ja suomen kieli. Hän valmistui filosofian kandidaatiksi 1898 ja opiskeli vuosien 1901–1903 aikana Moskovassa valtion stipendiaattina venäjän kieltä ja kirjallisuutta. Venäjällä

¹⁷⁰ Kuka kukin on 1954, Aukusti Vilho Rantasalo, <http://runeberg.org/kuka/1954/0685.html>.

¹⁷¹ Ibid.; Helsingin yliopiston opettaja- ja virkamiesluettelo 1918–2000, <http://www.helsinki.fi/keskusarkisto/virkamiehet/hkosasto/humantdkfolkloristiikka.htm>.

¹⁷² Ilmari Kiannon biografia, <http://www.blf.fi/artikel.php?id=2871>; <https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/2871>.

ollessaan teki monia matkoja ympäri maata, esimerkiksi Krimille. Vuodet Venäjällä radikalisoivat kirjailijan ajatuksia ja erityisesti hän kritisoi kirkkoa ja sen ajan sukupuolimo-raalia. Kianto kirjoitti oman nimensä lisäksi nimimerkeillä, kuten Salanimi ja Avomieli.¹⁷³

Kianto solmi avioliiton palattuaan Venäjältä vuonna 1904 Hildur Molnbergin kanssa. Avioliitosta syntyi kahdeksan lasta, joista tunnetuimmat ovat kirkkoherra Otso Kianto (1911–2001) ja lehtimies ja kirjailija Uolevi Kianto (1917–2000). Toisen liiton, jota hän kutsui "omantunnonavioliitoksi", hän solmi Siviä Karpin kanssa 1917 ja tästä liitosta syntyi kolme lasta. Hän näiden liittojen lisäksi vielä kaksi siviiliavioliittoa vuonna 1933 ja 1956 sekä yhden "omantunnonavioliiton" vuonna 1934. Kianto hakeutui 1904 Kajaanin yhteiskouluun venäjän kielen opettajaksi. Osallistuminen syksyn 1905 suurlakkoon aiheutti hankaluuksia opettajan työssä, joten hän erosi virasta ja siirtyi Kajaanin Lehden varatoimiseksi päätoimittajaksi. Hän erosi seuraavana vuonna tehtävästään lehdestä ja tämän jälkeen ryhtyi vapaaksi kirjailijaksi, joista saaduilla tuloilla hän elätti perheensä koko elämänsä ajan.¹⁷⁴

Vuonna 1918 Kianto osallistui sisällissotaan valkoisten puolella ja toi sodan jälkeen vahvasti esille mitä mieltä hän punaisten vallankumouksesta oli. Hän muun muassa ehdotti, että punaiset naiset tuli sterilisoida ja vaati punaisten teloituksia. Vuonna 1928 häneltä ilmestyi sisällissodasta sotapäiväkirja *Elämän ja kuoleman kentältä*.¹⁷⁵

Kianto rakennutti 1910-luvun alussa perheelleen kodin lapsuutensa maisemiin Suomusalmelle. Talon suomalaiset sotilaat polttivat talvisodan perääntymisvaiheessa joulukuussa 1939 löydettyään talosta sikarilaatikon, jonka kanteen Kianto oli kirjoittanut venäjäksi, ettei taloa saanut polttaa, sillä siellä asui köyhä kirjailija. Tästä johtuen hänet tuomittiin huhtikuussa 1940 sotapetoksen yrityksestä kuuden kuukauden kuritushuone-rangaistukseen ja rangaistuksen kärsittyään menettämään vuodeksi kansalaisluottamuksensa. Tuomion seurauksiin kuului muun muassa, että Kiannolta otettiin pois 1924 myönnetty Suomen Kirjailijaliiton kunniajäsenyys. Kirjailijan kunnia palautettiin kuitenkin

¹⁷³ Kiannon biografia, <https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/2871>; <http://www.blf.fi/artikel.php?id=2871>.

¹⁷⁴ Ibid.

¹⁷⁵ Lintunen 2010, 132; Hentilä 2018, 28; Kiannon biografia, <https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/2871>; <http://www.blf.fi/artikel.php?id=2871>.

1957, kun Kianto vihittiin kunniatohtoriksi Helsingin yliopistossa. Kuoltuaan Kianto haudattiin Turjanlinnan lähelle Niettussaareen.¹⁷⁶

Sanomalehdentoimittaja A. Vuorelainen

Yrjö Aukusti Vuorelainen, vuoteen 1908 Pulkkinen, syntyi vuonna 1885 Parikkalassa maanviljelijä Heikki Pulkkinen ja Leena Saukkosen perheeseen. Hänen puolisona oli vuodesta 1905 Hilda Joronen. Vuorelainen toimi Savonmaa-lehden toimitussihteerinä vuosina 1903–1969 ja Keski-Savo-lehden toimitussihteerinä 1909–1911. Näiden pestien lisäksi hän oli Käkisalmen Sanomat -lehden päätoimittajana vuodesta 1913 sekä Kaakkois-Karjalan kirjapaino Oy:n toimitusjohtajana 1917–1919 ja palaten tehtävään vuodesta 1920 alkaen. Vuorelainen toimi myös vastaavana toimittajana Parikkalan Sanomat-lehdessä vuodesta 1908, Jaakkiman Sanomat -lehdessä vuodesta 1911, Räisälän Sanomat -lehdessä vuodesta 1925 ja Keski-Vuoksi-lehdessä vuodesta 1925. Hän oli myös elokuva-teatteri Pontukselan johtajana vuodesta 1924 ja kuului kokoomukseen. Vuorelainen kuoli 9.3.1935.¹⁷⁷

Seminaarinlehtori Wilho Siukanen

Wilho Siukonen syntyi 1885 kanttorin poikana Valkealassa. Suoritettuaan ylioppilastutkinnon 1905 Lahden yhteiskoulussa hän aloitti opinnot yliopistossa. Vuonna 1911 hän teki opintomatkan Yhdysvaltoihin Virginian osavaltioon. Siukonen valmistui filosofian kandidaatiksi ja kanttori-urkuriksi 1913. Maisteriksi hän valmistui 1923 ja tohtoriksi 1935. Filosofian kandidiksi valmistuttuaan toimi suomen kielen ja historian opettajana Kouvolassa, Toijalassa sekä Uuden Sävelettären musiikkikriitikkona. Hänet valittiin 1917 musiikinlehtoriksi Sortavalan seminaariin ja vuonna 1935 Rauman seminaarin johtajaksi, mitä virkaa hän hoiti kuolemaansa saakka, vuoteen 1941.¹⁷⁸

¹⁷⁶ Kiannon biografia, <https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/2871>; <http://www.blf.fi/artikel.php?id=2871>.

¹⁷⁷ Yrjö Aukusti Vuorelainen, Aikalaiskirja 1934, <http://runeberg.org/aikalais/1934/0751.html>.

¹⁷⁸ Wilho Siukasen biografia, <https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/8561>.

Sanomalehdentoimittaja Toivo Rasilainen

Toivo August Rasilainen syntyi Yrjö Rasilaisen ja hänen toisen vaimonsa Anna Monton perheeseen 1894. Hän meni naimisiin 1921 Salli Turusen kanssa ja heillä oli viisi lasta. Rasilainen kävi opintomatalla Tanskassa ja Ranskassa 1924 ja Ruotsissa 1939. Hän toimi Karjala-lehden toimitussihteerinä 1918–1922, Etelä-Savon päätoimittajan 1922–1928 ja Savo-Karjala Osake-pankin Enson konttorin johtajana 1928 sekä myöhemmin pääkonttorin prokuraattorina 1930-1932. Myöhemmin hän työskenteli vielä Sortavalan konttorin toisena johtajana sekä useissa lehdissä Karjalan seudulla ja radiossa.¹⁷⁹

Dosentti V. O. Sivén

Valter Osvald Sivén syntyi 1868 Helsingissä piirilääkäri Frans Johan Edvard Sivénin ja Olga Laetitia Polinin perheeseen. Hän valmistui ylioppilaaksi Svenska normallyceumista 1887 ja filosofian kandidaatiksi 1889. Maisterin arvon hän sai 1890 ja jatkoi lääketieteen kandidaatti 1891 sekä liseniaatiksi 1896. Lääketieteen ja kirurgian tohtoriksi hän valmistui 1898. Hän meni naimisiin 1895 Siiri Blomstedtin kanssa. Siiri oli Kaarlo Blomstedtin serkku isän puolelta. Avioliitosta syntyi neljä lasta. Sivén omisti myös Kammion mielisairaalan Helsingissä.¹⁸⁰

Sivénin tavoitteena oli itsenäinen Suomi. Hän oli sortovuosiksi sanottujen aikojen aktiivisti, joka omaksui nuorena kansallisuusaatteen. Sivén kuului Aktiiviseen vastustuspuolueeseen, joka teki terroritekoja Venäjän hallitusvallan edustajia kohtaan, sekä Voimaliittoon, jonka tarkoituksena oli aseistaa kansa Venäjää vastaan. Voima-liiton lakkauttamisen jälkeen syksyllä 1906 Sivén tuomittiin sen johtokunnan jäsenenä neljäksi vuodeksi kuritushuoneeseen. Hänet kuitenkin armahdettiin ja hän vältti vankilan.¹⁸¹

Ensimmäisen maailmansodan syttymisen aikaan Sivén kannatti jääkäri liikettä ja kuului itsenäisyysliikkeen esikuntaan, Aktiiviseen komiteaan. Monien jääkäreiden tavoin Sivén ei pitänyt Mannerheimista, sillä hänen katsottiin olevan puoliksi venäläinen. Hänestä tuli Mannerheimin ja muiden sotilaskoulutuksensa Venäjällä saaneiden upseerien vastaisen

¹⁷⁹ Toivo Rasilainen, Kuka kukin on 1954, <http://runeberg.org/kuka/1954/0687.html>.

¹⁸⁰ V. O. Sivénin biografia, <https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/5465>; Blomstedt-suvun biografia, <https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/8055>.

¹⁸¹ Ibid.

opposition johtaja keväällä 1918. Kiista jäi kuitenkin sisällissodan ajaksi ja sen päätyttyä Sivénistä tuli armeijan ylilääkäri. Hän oli myös Rauhanneuvotteluvaltuuskunnan jäsen Berliinissä kesällä 1918. Sivén ajoi hallitusmuodoksi kuningaskuntaa, koska sillä varmistettaisiin Saksan tuki Suomen itsenäisyydelle. Hän oli myös valtionhoitaja P. E. Svinhufvudin ystävä ja edusti Maalaisliittoa, johon hänellä oli ollut puolueen perustamisesta lähtien läheiset yhteydet. Sivén kuoli joulukuussa 1918 mutta hänen molemmat poikansa Paavo Susitaival ja Bobi Sivén, jatkoivat isänsä aktivistiuralla.¹⁸²

¹⁸² V. O. Sivénin biografia, <https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/5465>.

Liite 3 Hannikaisen komitea

Lehtori K. O. G. / L. O. Hannikainen

Karl Onni Gerhard Hannikainen syntyi Helsingissä 1865 maanmittari ja kirjailija Pietari Hannikaisen ja Emilie Savanderin perheeseen. Hän valmistui filosofian kandidaatiksi 1885, maisteriksi 1886 ja tohtoriksi 1890. Hannikainen toimi Kuopion lyseossa historian ja suomen lehtorina sekä koulun rehtorina vuodesta 1900. Hän avioitui vuonna 1892 Elin Elisabeth Ettingerin kanssa. Hannikainen kuoli Kuopiossa vuonna 1930.¹⁸³

Lehtori O. A. Kallio

Oskar Albin Kallio, aiemmin Käyhkä, syntyi 1874 Mikkelissä. Hänen äitinsä oli Ida Maria Käyhkö. Käyhkö pääsi ylioppilaaksi Mikkelin lyseosta ja valmistui filosofian kandidaatiksi 1898 ja maisteriksi 1903. Hän toimi Tampereen lyseon lehtorina 1911. Kallion puoliso oli vuodesta 1909 Anna Sofia Weiss ja vuodesta 1933 Aili Matilda Öfverberg. Hän kuoli Tampereella 1940.¹⁸⁴

Tohtori Sakari Kuusi

Onni Sakari Kuusi, aiemmin Granfelt, syntyi Helsingissä Aksel August Granfeltin ja Amanda (Mandi) Lydia Cantellin perheeseen. Valmistui ylioppilaaksi Suomalaisesta normaalilyseosta ja jatkoi opintoja yliopistossa valmistuen filosofian kandidaatiksi 1908 ja maisteriksi 1908. Tämän jälkeen sai vielä lisenssiaatin arvon vuonna 1914. Kuusi avioitui vuonna 1917 Rauha Kyllikki Kivisen kanssa. Hän väitteli tohtoriksi vuonna 1923 ja toimi K. J. Gummerus Oy:n toimitus- ja kirjallisenä johtajana 1915–24. Kuusi toimi myös Jyväskylän seminaarin ja kasvatustieteellisen korkeakoulun suomen kielen lehtorina 1935–38 ja historian lehtori 1938–1954. Kuuselle myönnettiin professorin arvo 1954 ja samana vuonna hän kuoli Helsingissä.¹⁸⁵

¹⁸³ Hannikaisen henkilötiedot, <https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/1853-1899/henkilo.php?id=21038>.

¹⁸⁴ Kallion henkilötiedot, <https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/1853-1899/henkilo.php?id=24393>.

¹⁸⁵ Sakari Kuusen tiedot, http://www.helsinki.fi/keskusarkisto/matrikkelit/1900_1907/Ym1903.pdf.

Maisteri Väinö Granlund

Filosofian kandidaatti Väinö Granlund syntyi 1890 Vaasassa. Hän toimi Vaasan suoje-
luskuntapiirin johtajana vuosina 1919–1927. Ennen uraansa suojeluskunnassa hän oli
Pohjanmaan ruotsinkielisen nuorisjärjestön puheenjohtaja ja kuului syksyllä 1917 Vaa-
san suojeluskuntapiirin ensimmäisen päällikön Paul von Gerichin esikuntaan. Granlund
toimi myös Yhtymä Vientirauhan piirin asiamiehenä. Vientirauha oli vuonna 1920 perus-
tettu lakonmurtajakaarti. Hän kuoli Vaasassa 1927.¹⁸⁶

¹⁸⁶ Suojeluskuntien piiripäälliköt 1919-1939, Suojeluskunnat ja Lotta Svärd- internetsivut, <http://perinne.fi/suojeluskuntajaerjeste/organisaatio-ja-jasenet/suojeluskuntien-piiripaallikot-1919-1939/>.

Liite 4 Keräyspiirien asiamiehet

Kaarle Soikkeli, Viipuri ja myöhemmin Joensuu

Kaarle August Soikkeli syntyi 1871 Pietarissa Elias Soikkelin ja Helena Alestalon perheeseen. Hän pääsi ylioppilaaksi Turun lyseosta 1891, suoritti teologian erotutkinnon 1896 ja valmistui vuonna 1912 filosofian kandidaatiksi. Avioitui puolisonsa Olga Lydia Palanderin kanssa vuonna 1895. Soikkeli toimi Vihdin kansanopiston johtajana 1897–1902, Uusimaa-lehden päätoimittajana 1902–1904 sekä Kansallismuseon amanuenssina 1908–1913. Tämän jälkeen hän työskenteli erilaisissa lehti-, arkisto- ja opetustehtävissä 1913–1919. Soikkeli toimi Vapaussodan historian komitean sihteerinä vuosina 1918–1926 ja Sota-arkiston hoitajana vuodesta 1928. Tämän jälkeen hän toimi kanslianeuvokseksi 1930 ja kuoli Helsingissä vuonna 1932.¹⁸⁷

F. r. Laukkanen, Kuopio

Ainoa Frithiof Laukkanen jonka onnistuin paikantamaan, oli etunimeltään Mooses. Oletus on, että kyse on samasta henkilöstä mutta täyttä varmuutta ei ole. Laukkasesta löytyi hyvin vähän tietoa, joiden mukaan hän valmistui ylioppilaaksi vuonna 1900 ja oli päässyt sotaväestä 20.6.1918.¹⁸⁸

Yrjö Leivo (Leiwo), Lahti

Yrjö Leivo syntyi 1884 Kuhmalahdella kirkkoherra Paul Leiwon ja Maria Charlotta Limónin perheeseen. Hän valmistui 1902 ylioppilaaksi ja suuntasi lehtialalle Raatajan toimitussihteerinä. Samana vuonna hän meni naimisiin Anna Maria Kajantin kanssa. Vuonna 1909 Leivo toimi Hämeen Sanomien päätoimittajana ollessaan vasta 25-vuotias. Samana vuonna hänet valittiin Jämsän kansanopiston johtajaksi, jatkaen edelleen välillä myös lehtimiehen töitä Leivo toimi myös Päivölässä ja Hämeenlinnassa sijaitsevan kansanopistojen johtajana.¹⁸⁹

¹⁸⁷ Kaarle Soikkelin henkilötiedot, <https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/1853-1899/henkilo.php?id=23428>.

¹⁸⁸ Mooses Frithiof Laukkasen henkilötiedot, http://www.helsinki.fi/keskusarkisto/matrikkelit/1900_1907/Ylioppilasmatrikkeli_1900-1907_hakemisto_A-%C3%96.pdf; Laukkasen kirje Blomstedtille 20.6.1918, tulleita kirjeitä, Vapaussodan ja kapinan asiakirjakokoelma, WIII:257, KA.

¹⁸⁹ Yrjö Leivon biografia, <https://arkisto.kokoomus.net/kokoomusbiografia/elamakerta-artikkelit/leiwo-yrjo-kalervo/>.

Hän oli myös poliittisesti aktiivinen nuoresta iästä lähtien ja oli mukana monissa asuinpaikkojensa kunnallispolitiikassa. Leivo oli mukana myös Suomalaisen puolueen toimintaan ja 1906 hänestä tuli puolueen kiertävä agitaattori ja Leivosta tuli vuonna 1912 puolueen sihteeri. Sihteerin työ päättyi vuonna 1914 kun ensimmäinen maailmansota pakotti Suomalaisen puolueen lopettamaan toimintansa. Leivo palasi tämän jälkeen lehtialalle Lahti-lehden päätoimittajaksi mutta pysyi edelleen mukana kunnallispolitiikassa ja oli mukana myös Kansallisen Kokoomuksen perustavassa kokouksessa. Vuonna 1930 hänet valittiin eduskuntaan Kokoomuksen edustajana.¹⁹⁰

Leivon pysyi Kokoomuksessa ja hänet valittiin 1933 puolueen puoluesihteeriksi, josta hänet välillä irtisanottiin taloudellisen tilanteen takia. Tämän jälkeen hän päätyi jälleen töihin sanomalehteen, Savo-lehden päätoimittajaksi vuosiksi 1942–1950, jonka jälkeen hän toimi vuoteen 1963 saakka lehden toimittajana. Leivo kuoli 1964 Kuopiossa.¹⁹¹

K. V. Kaukovalta, Tampere

Kyösti Valfrid Kaukovalta syntyi 1885 Paattisilla ja valmistui ylioppilaaksi vuonna 1906 sekä pian tämän jälkeen filosofian maisteriksi. Hän toimi lehtorina Tampereen Suomalaisessa yhteiskoulussa historian ja suomen kielen opettajana. Vuonna 1918 hänet valittiin Tampereen kauppaoppilaitoksen rehtoriksi, jossa hän toimi kuolemaansa asti vuonna 1943. Näiden toimien lisäksi hän kirjoitti monia historiateoksia sekä tutkimuksia, muun muassa Uudenkaupungin historian osat I–IV ja Tampereen seudun kapinahistoria vuodelta 1921.¹⁹²

Martti Airio, Turku

Filosofian maisteri, suomen kielen lehtori Martti Airio syntyi Turussa 30.10.1890. Päätettyään opintonsa hän toimi vuosina 1918–1955 suomen kielen opettajana Helsingin ruotsinkielisissä yhteiskouluissa. Airio oli kiinnostunut kuvataiteista ja kävi usein taidenäyttelyissä. Taideteoksia hän alkoi kerätä 1920-luvulla ja taidetta omaan kokoelmaansa.

¹⁹⁰ Yrjö Leivon biografia, <https://arkisto.kokoomus.net/kokoomusbiografia/elamakerta-artikkelit/leivo-yrjo-kalervo/>.

¹⁹¹ Ibid.

¹⁹² Muistelmia rehtori Kyösti Kaukovallasta, Suomen Turku, http://suomen-turku.turku.fi/HTML/1967_1/files/assets/common/downloads/page0006.pdf.

Airio kuoli vuonna 1973 ja testamenttinsa mukaisesti hänen taidekokoelmansa siirrettiin Mikkeliin.¹⁹³

Gust. Kivekäs, Oulu

En ole saanut selvitettyä Kivekkään henkilöllisyyttä. Oletettavasti hänen etunimensä on Gustav tai Gustaf mutta varmaa tietoa ei ole, sillä missään lähdeaineistoissa ei mainita Kivekkään koko nimeä.

Volter Rihtniemi, Kajaani

Volter Rihtniemi, aiemmin Högman, syntyi Haukiputaalla 1861 Erik Juho Högmanin ja Kristina Elisabet Ricksten. Hän valmistui ylioppilaaksi Oulun lyseosta jatkaen opintoja yliopistoon valmistuen kandidaatiksi 1889, maisteriksi 1890 ja tohtoriksi 1908. Rihtniemellä oli kaksi puolisoa: vuodesta 1889 Ida Rosina Rydmanin kanssa, joka päättyi Idan kuolemaan 1915. Toinen liitto oli Verne Irene Hollméruksen kanssa vuodesta 1922. Rihtniemi toimi Rauman alkeiskurssin ja lyseon rehtorina 1891–1898 ja Raahen piirin kansakouluntarkastajana 1898–1901. Rihtniemi siirtyi tämän jälkeen Kajaanin seminaarin johtajaksi 1901 toimien siinä vuoteen 1926.¹⁹⁴

A. V. Rantasalo, Joensuu, myöhemmin Viipuri

Ks. Liite 1

Väinö Granlund, Vaasa

Ks. Liite 1

Sakari Kuusi, Jyväskylä

Ks. Liite 3

¹⁹³ Martti Airio ja kokoelma, Mikkelin taidemuseon internetsivut, <https://mikkelintaidemuseo.wordpress.com/martti-airio-ja-kokoelma/>.

¹⁹⁴ Kaarlo Blomstedt, <https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/1853-1899/henkilo.php?id=21154>.

Liitteiden lähdeluettelo

Alkuperäislähteet

Kansallisarkisto Helsinki, KA

- Gunnar Henrik Sohlbergin arkisto, sukututkimusaineistoa 1893–1919, C7.
- Kaarlo Blomstedtin arkisto, biografinen aineisto 1887–1980, C7.
- Vapaussodan arkisto
- Vapaussodan ja kapinan asiakirjakokoelma
- Tulleita kirjeitä

Tutkimuskirjallisuus

Hentilä, Seppo: *Pitkät varjot. Muistamisen historia ja politiikka*. Raamatutrükikoda, Tallinna 2018.

Lintunen, Tiina: Punaiset naiset aikansa naiskuvan haastajina. *Suomi muuttuvassa maailmassa. Ulkosuhteiden ja kansallisen itseymmärryksen historiaa*. Toim. Railo, Erkki & Laamanen, Ville. WS Bookwell Oy, Porvoo 2010.

Lybeck, Jari: *Reinhold Hausen, arkistonhoitaja ja historiantutkija*. Painosalama Oy, Turku 2017.

Nuorteva, Jussi & Happonen, Päivi: *Suomen arkistolaitos 200 vuotta*. Bookwell, Porvoo 2016.

Sähköiset lähteet

Aikalaiskirja 1934

Yrjö Aukusti Vuorelainen

<http://runeberg.org/aikalais/1934/0751.html>

[haettu 20.10.2018].

Biografiskt lexicon för Finland-internetsivut

Ilmari Kiannon biografia

<http://www.blf.fi/artikel.php?id=2871>

[haettu 20.10.2018].

Kaarlo Blomstedtin biografia

<http://www.blf.fi/artikel.php?id=9657>

[haettu 22.1.2018].

Helsingin yliopiston opettaja- ja virkamiesluettelo 1918–2000

Aukusti Vilho Rantasalo

<http://www.helsinki.fi/keskusarkisto/virkamiehet/hkosasto/humantdkfolkloristiikka.html>
[haettu 20.10.2018].

Helsingin yliopiston ylioppilasmatrikkeli

Kaarlo Blomstedt

<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/1853-1899/henkilo.php?id=21154>
[haettu 30.7.2018].

Kaarle Soikkeli

<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/1853-1899/henkilo.php?id=23428>
[haettu 30.10.2018].

L. O. Hannikainen

<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/1853-1899/henkilo.php?id=21038>
[haettu 20.10.2018].

Mooses Frithiof Laukkanen

http://www.helsinki.fi/keskusarkisto/matrikkelit/1900_1907/Ylioppilasmatrikkeli_1900-1907_hakemisto_A-%C3%96.pdf
[haettu 30.10.2018].

O. A. Kallio

<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/1853-1899/henkilo.php?id=24393>
[haettu 20.10.2018].

Sakari Kuusi

http://www.helsinki.fi/keskusarkisto/matrikkelit/1900_1907/Ym1903.pdf
[haettu 20.10.2018].

Häme-Wiki-internetsivut

Kaarlo J. Blomstedtin biografiat

http://www.hamewiki.fi/wiki/Kaarlo_J._Blomstedt
[haettu 30.7.2018].

Kuka kukin on 1954

Aukusti Vilho Rantasalo,

<http://runeberg.org/kuka/1954/0685.html>
[haettu 20.10.2018].

Ragnar Rosén

<http://runeberg.org/kuka/1954/0716.html>
[haettu 30.7.2018].

Toivo Rasilainen

<http://runeberg.org/kuka/1954/0687.html>
[haettu 20.10.2018].

Kirkkomaa.fi-internetsivut

Ahveniston hautausmaan virtuaalipolku

Kaarlo J. Blomstedt

<https://ahvenisto.kirkkoma.fi/henkilo/blomstedt-kaarlo/>
[haettu 30.7.2018].

Mikkelin taidemuseon internetsivut

Martti Airio ja kokoelma

<https://mikkelintaidemuseo.wordpress.com/martti-airio-ja-kokoelma/>
[haettu 30.7.2018].

SKS:n kansallisbiografiat

Blomstedt-suvun biografia

<https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/8055>
[haettu 20.11.2018].

Ilmari Kiannon biografia

<https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/2871>
[haettu 20.10.2018].

Kaarlo Blomstedtin biografia

<https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/9293>
[haettu 11.3.2018].

V. O. Sivénin biografia

<https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/5465>
[haettu 20.10.2018].

Wilho Siukasen biografia

<https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/8561>
[haettu 20.10.2018].

Suomen Turku- internetsivut

Muistelmia rehtori Kyösti Kaukovallasta

http://suomenturku.turku.fi/HTML/1967_1/files/assets/common/downloads/page0006.pdf
[haettu 30.10.2018].

Perinne.fi-internetsivut

Suojeluskuntien piiripäälliköt 1919-1939,

Suojeluskunnat ja Lotta Svärd,

<http://perinne.fi/suojeluskuntajaerjestoe/organisaatio-ja-jasenet/suojeluskuntien-piiripaallikot-1919-1939/>
[haettu 30.10.2018].

Porvarillisen työn arkisto

Yrjö Leivon biografia

<https://arkisto.kokoomus.net/kokoomusbiografia/elamakerta-artikkelit/leivo-yrjo-kalervo/>
[haettu 30.10.2018].